

EEN FRIESCH KOOPMANSGESLACHT

EGBERT A. VEEN

EEN FRIESCH
KOOPMANGESLACHT
HET G E S L A C H T V E E N

AMSTERDAM

L. J. VEEN'S UITGEVERSMAATSCHAPPIJ N.V.

Aan mijne Vrouw

Aan de Moeders VOORWOORD

HONDERD JAAR geleden verscheen ter eere van de Gouden Bruiloft van een mijner voorvaderen een boekwerk, dat naast een verslag van de gehouden feestelijkheden ook eene bescheiden historische verhandeling bevatte over de herkomst van de familie Veen, zoomede een geslachtslijst van het gouden bruidspaar. Dit bracht mij op de gedachte om thans, ruim een eeuw later en met mijn 40-jarig huwelijksfeest in 't zicht, de lotgevallen van de toenmalige familieleden na te gaan en vast te leggen en wel in zoodanigen vorm, dat de geschiedenis van het zestal bedrijfstakingen, door leden van onze familie in dat tijdsgewricht beoefend, hierin in 't kort wordt beschreven. Wanneer tegen het midden van de volgende eeuw een nazaat aanvechting mocht gevoelen om het geschiedenisverhaal voort te zetten, — gesteld dat daartoe aanleiding bestaat en de beschrevenen zulks ook verdienen — dan kan hij of zij op dezen dubbelen grondslag 1841 en 1946 voortbouwen.

Aangezien voorzeker ook vele aangetrouwde familieleden en beminners der historie zich ervoor zullen interesseeren, is besloten het boek in beperkte oplaat in druk te geven. — Een woord van hartelijken dank voor de allerwege ontvangen medewerking moge hier niet achterwege blijven. Aangeteekend zij hierbij dat de meeste gegevens inzake geboorte, huwelijk en sterfte van familieleden afkomstig zijn, waarbij verificatie door den Burgerlijken Stand achterwege moest blijven. Dit in verband met een verbod in de Westelijke Provinciën tot het verschaffen van deze inlichtingen en de verbroken verbanden in deze oorlogsjaren, zoomede de verdwijning en de vernietiging door de „Binnenlandsche Strijdkrachten" van tal van registers van den Burgerlijken Stand.

Men zal dus mogelijke kleine afwijkingen in deze data voor lief hebben te nemen.

De eerste hoofdstukken worden voorafgegaan door de Geslachtslijst van den betreffenden familietak, terwijl de illustraties en de stamlijsten van enkele verwante families achter de hoofdstukken zijn opgenomen. Voor de nummering van den stamboom is gevolgd het door den heer C. C. Paehlig te Amsterdam aangegeven systeem, zijnde dat van „Nederlandsch Patriciaat" met een kleine wijziging, die een verbetering mag heeten. Ter vergemakkelijking der raadpleging is eene uitslaande stamboom opgemaakt, terwyl voor hen, die familienotities willen bijhouden, enkele blanco pagina's aan het einde van het boek zijn opgenomen.

Tot dusverre verschenen in den handel alleen gedenkboeken van firma's met een wereldnaam, dan wel levensbeschrijvingen van hare stichters, die zich voor de ontwikkeling van het Nederlandsch bedrijfsleven zulk een onvergankelijken roem en verdienste hebben verworven. Naast deze „generaals" zijn echter ook lagere „officieren" werkzaam geweest, die elk op hun terrein er naar hebben gestreefd om iets te bereiken en iets goeds te brengen, de één met méér, de ander met minder blijvend succes. Het wil schrijver dezes voorkomen, dat ook deze „officieren" verdienen om in hun leven en werken te worden geboekstaafd, eenvoudig en zonder ophef, zooals zij zelf waren. Als deel uitmakende van de ontwikkelde, goeddeels liberale burgerij in de tweede helft van de vorige en beginjaren van deze eeuw, hebben zij de maatschappij gediend en vooruitgebracht en zodoende helpen voorbereiden de zoo eervolle plaats, welke ons land op schier elk gebied vóór 1940 in de wereld innam, zoo hier als overzee!

Teneinde ook de „onbekende soldaten" niet te vergeten, is dit werk opgedragen aan mijne Vrouw, zoomede „Aan de Moeders" van het beschreven geslacht. Deze traden niet naar buiten op en leven veelal alleen nog voort in enkele lieve herinneringen. Maar in de drukke, kinderrijke gezinnen hebben zij hare plichten getrouw vervuld en

hare echtgenooten steeds zooveel mogelijk ter zijde gestaan. Wij mogen groot respect en diepe dankbaarheid koesteren voor die lange rij van vrouwen, die ervoor hebben weten te zorgen, dat ondanks vaak ongunstige hygiënische toestanden een krachtig nageslacht uit hare echtverbintenissen is voortgekomen, — stoer naar lichaam en geest, — waardige vertegenwoordigers van de Friesche Nederlanders !

Besloten moge worden met den wensch, dat het thans opgroeiende en na ons komende geslacht zich het grootsche verleden van ons land waardig moge toonen en dit in vrijheid en onafhankelijkheid zal mogen dienen en vooruitbrengen in den nimmer stilstaanden maalstroom van den tijd, ondanks alle rampspoed en ellende, waarin wij tegen onzen wil zijn gestort. Het moge daarbij indachtig zijn aan de spreuk:

Eerbied voor het Verleden, Arbeid in het
Heden,
Vertrouwen in de Toekomst.

Zaandam, se oorlogsjaar [1944/ SI

EGB. A. VEEN

HET STAMLAND

Land van Vollenhove

D

E ZEVENTIENDE EEUW was, niet alleen voor het koopvaartrijke Holland, maar voor bij na alle Nederlandsche

Gewesten, een tijd van bloei. Dit gold ook voor de afgelegen streken, die de zoogenaamde „Kop van Overijssel" oftewel „Het Land van Vollenhove" vormden, maar hier was de oorzaak eene andere. Er was veel vraag naar turf, — in die jaren en nog twee eeuwen na dien de universeele brandstof voor huisbrand en voor de weinige trafieken en fabrieken, voor zooverre deze stoomlooze bedrijven verwarmino of brandstof van noode hadden, zooals de kalkbranderijen en steenovens. Elke burger in de steden, die in eenigszins goeden doen verkeerde, kreeg in den herfst zijn schip met lange en korte turf voor den wal. Zij die met minder ruime turfzolders en minder „aardsch slijk" gezegend waren, kochten van tijd tot tijd zooveel „tal" turven als zij noodig hadden om hun kille kamers althans eenigszins te kunnen verwarmen. — Hoog en netjes opgetast, als met een lineaal afgemeten, stevenden in het vroege najaar de turfschepen uit de Lemmer, de Kuinder, Blokzijl en het Zwarte Water naar de Hollandsche steden: een prachtige vloot forsche tjalken, bemand met kloeke schippers en flinke knechts.

De turfgraverij heeft echter ten volle het karakter van roofofbouw. Men haalt niet alleen, zooals bij steenkolen en zout, de waardevolle stoffen uit het inwendige der aarde, — neen, men vergraaft en verkwanselt de aarde zelf . . . Dié streken van ons land, die het ongeluk hadden om vroegtijdig verveend te worden [hetgeen in bijna al onze oude gewesten het geval was] zagen in den loop der jaren hunne weidevelden vervangen door groote watervlakten, waarvan de oppervlakte zich telken jare uitbreidde. De ingestelde „slikgelden" bleken onvoldoende om latere inpoldering mogelijk te maken; trouwens Overijssel kende alleen de „Verponding" van een halve stuiver op iedere vierkante roede vergraven turf, in 1722 als ordonnantie inge-

voerd ter veiligstelling van de Verpondingsgelden alias grondbelasting, die bij abandonneering van het uitgeveende gebied verloren zou gaan. — Zodoende zag de plaatselijke bevolking na korten tijd van bloei en groote uitverkoop-drukke, hare vroegere **bestaansbronnen** [veeteelt, landbouw, turfgraverij, nering] verdwenen. Op de nieuwgevormde plassen konden alleen maar enkele visschers een armelijk bestaan vinden. Bijgevolg vervielen de dorpen en stadjes tot stilstand en armoede; het oude geslacht bleef vegeteeren en het jonge moest emigreeren. — Totdat in de twintigste eeuw nieuwe opvattingen baan braken: Giethoorn ging bloeien als een toeristencentrum en de Staat greep met machtige hand in en maakte van het geheele uitgesfrekte gebied één grooten polder: van Blokzijl in het Westen tot Giethoorn in het Oosten, Ossenzijl in het Noorden en de Kikkerij en Mugebeet in het Zuiden. Het oude landschapsschoon ten N.W. van Giethoorn verdween en daarmede de wilde eenden, de vischotter, de groote rotganzen, — maar er kwamen een zestigtal nieuwe flinke boerderijen voor in de plaats, die voor velen nieuw leven betekenden en welvaart gingen verspreiden.

Voor Zuidveen, het dorp waar de wieg stond van het geslacht Veen, waarmede wij ons zullen bezighouden, was het echter te laat. Tal van huizen waren verdwenen en de oude Doopsgezinde Vermaning evenzoo. Het dorp werd een kerkloos gehucht. Slechts weinigen bleven trouw aan de plaats hunner inwoning, waaronder ook een tak van de familie Veen, welke echter vele nakomelingen naar elders had zien vertrekken.

Over de herkomst van dit geslacht nog een enkel woord. Hoewel de voorouders in nevelen gehuld blijven, mag zeker worden aangenomen, dat deze van Friesche origine waren, zooals de meeste bewoners der lage landen bewesten Steenwijk. Er is geen streek in ons land, waar het verschil in ras z66 duidelijk aan het licht freedt als in deze omgeving. In

het lage veenland ziet men lange, rijzige, blonde mannen en vrouwen met open oogopslag en langwerpige hoofden. Komt men echter in de heuvels beoosten Steenwijk, dan treft men veelal aan ineengedrongen, korte figuren met ronde hoofden en strakke, zwarte kleedij. Uitgesproken Saksers tegen typische Friezen op het veen. — Ook de godsdienst en het dialect loopen uiteen. Giethoorn¹ en Zuidveen waren Menniste dorpen, vrijwel de eenige in Nederland, waar de Doopsgezinden in aantal overheerschten. De „vermaning" in Giethoorn heeft dan ook een toren met kerkklok, in deze gemeenschap haast een unicum! In Blokzijl waren vroeger niet minder dan drie Doopsgezinde gemeenten, in Giethoorn en Zuidveen elk twee, in Oldemarkt één; in Steenwijk destijds geen, evenmin als op de zandgronden achter Steenwijk.

Het geslacht Veen nu, dat het onderwerp van deze studie vormt, behoort tot de langschedelige rassen, terwijl de meeste vertegenwoordigers lang en groot van stuk zijn. Behoudens uitzonderingen, veroorzaakt door latere gemengde huwelijken, behooren zij allen tot de Menniste Broederschap, waaraan zij ook enkele voorgangers hebben geleverd; ook thans studeert aan het Doopsgezind Seminarie te Amsterdam een Wijcher Veen uit Zuidveen. Ook hunne specifieke eigenschappen sluiten zich daarbij aan. Sterk individualistisch, zijn zij als regel wars van opgelegden dwang en soms ook van discipline; zij wenschen uit dezen hoofde dan ook geen geloof op gezag te aanvaarden, liever den nadruk leggende op een rechtschapen leven hier op aarde. Dienvolgens stellen zij, ook wanneer zij tot welstand zijn gekomen, geen hoge eischen aan het leven en omringen ij zich niet met de vele en velerlei luxe, die de moderne tijd ons bood, althans v66r den oorlog. Voor hunne aangegane verplichtingen kwamen zij steeds op, al valt niet te ontkennen, dat er wel eens een „Mennist handigheidje" bij te pas zal zijn gekomen! Als regel zochten zij vrouwen uit eigen stand en van dezelfde levensbeginselen;

in de eerste tijden kwam een vrijster buiten de Menniste zusjes in het geheel niet in aanmerking! Deze werden nog het liefst uit de eigen gemeente gekozen: zoo zien wij in Holland wonende leden van dit geslacht naar Zuidveen ter vrijage gaan.

— Alles tezamen genomen, kenschetsende vertegenwoordigers van den Nederlandschen burgerstand, natuurlijk met hun kleine fouten en menschelijke gebreken, — maar toch in doorsnee mannen uit één stuk, met behoorlijke werklust, flink gezond verstand, goede gezondheid en een dosis Friesche humor. Bijna allen kooplieden, — geen fabrikanten, noch ambtenaren of gestudeerden. Als typische Nederlandsche middenstanders zeker waard om in hun geslacht te worden geschetst, ook al hebben zij tot heden geen handelszaken met klinkende namen weten te stichten. Tòch hebben zij op hun bescheiden wijze de gemeenschap gediend, hetzij in gemeenteraden of waterschapsbesturen, hetzij in vereenigingen en in hun Broederschap. Temidden van het behoudende Calvinistische volksdeel waren zij onder de vooruitstrevenden, de „nieuwlichters", voorstanders en bevorderaars van het nieuwe in den vorm van spoorwegen, waterleiding, electriciteit, stoomwezen. — Op politiek gebied kon men hen vinden in de rijen van de liberale burgerij, die toenmaals een veel grootere rol speelde dan in de jaren na het algemeen kiesrecht. In de 18e eeuw hebben zij behoord tot de „patriotten", die naast hun politiek streven ook de wetenschap op hun wijze beoefenden. Ook in dit opzicht dus karakteristieke vertegenwoordigers van dit bevolkingsdeel, waarvan het alleen te betreuren is, dat voor het nageslacht zoo weinig tastbaars is overgebleven. Over het lief en leed, in huisgezin en zaken ondervonden, moeten gedenkboeken zwijgen bij ontstentenis van getuigen en bewijzen. Ook de persoonlijkheid komt niet tot haar recht, waar vaak volstaan moet worden met de simpele vermelding van geboorte- en sterfjaar, zoomede naam der vrouw en aantal kinderen. Zelfs

de beeltenis ontbreekt in vele gevallen. Dit alles behoeft ons echter niet te beletten om in de herinnering op te roepen dezen stoet van mannen en vrouwen, die het Nederlandsche volk hebben helpen scheppen zooals het thans is: arbeidzaam, vredelievend, geloovig •.

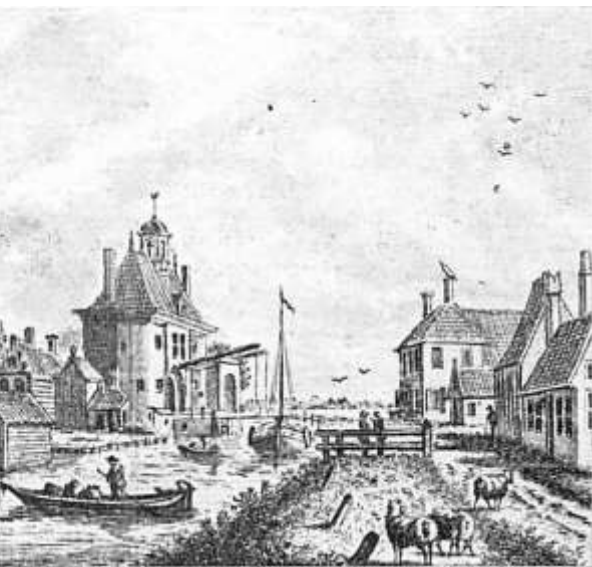
De geschiedenis van het geslacht Veen begint bij een zekeren Luitje, veenbaas te Zuidveen bij Steenwijk. Deze had uit zijn eerste huwelijk twee zoons: Hendrik en Jan en uie zijn tweede echtverbintenis één zoon: Jacob. De beide oudste zoons kozen het beroep van den vader en hebben met hun veenontginningen meegeholpen aan het ontstaan van de huidige groote veenplassen bezuiden Zuidveen. De jongste zoon ging, op jaren gekomen, naar den Heer-Hugowaard in Noordholland, waar hij een flinke boerderij opzette. Hij verbrak echter niet de banden met zijn geboortedorp, noch met de Vlaamsch Doopsgezinde Gemeente aldaar, daar zijn oudste zoon zoowel als zijn dochter met leden van die Gemeente in het huwelijk traden. Het Gedenkboek, verschenen bij de Gouden Bruiloft van Hendrik Veen Willemszn in 1838, verhaalt op bladz. 133, hoe toen ter tijde op de Zuidveener dorpsschool twee Jan Luytjessen waren, die beiden in dezelfde klasse zaten. Waar de ondeugendheid van kwajongens wel van alle tijden is, ondanks de handjeplak en stok van den meester, besloot deze een einde te maken aan de voortdurende naamsverwisseling. Hij doopte dus onzen Jan Luytjes naar het beroep van diens vader met Veen, welke achternaam ingang vond en behouden bleef. Het familiewapen, dat in 1 838 werd aangehaald als „reeds van oudsher" als zoodanig gevoerd, wijst hier eveneens op, zijnde een turfland met drie turven en een vierde als helmteeken. Wanneer men echter in de archieven zoekt naar eene bevestiging van deze honderd jaar oude familielegende, blijven deze met hunne be-

wijzen in gebreke. In de acten, bewaard in het Rijksarchief te Zwolle en ijverig bewerkt en nageplozen door Mr. A. Haga, Rijksarchivaris in Overijssel, zijn niet met zekerheid twee Jan Luytjessen in dien tijd in Zuidveen te vinden. Wèl wijzen verdere bijzonderheden er op, o.a. 't aannemen van den familienaam Veen door de kinderen van Egbert Wiggers en Mettien Luytjen „naar hunne moeder", dat zoowel deze tak als de Noordhollandsche van den jongsten broer Jacob, den familienaam Veen voerde, zij het nog niet officieel in de acten. De als „Veen" gedoopte Jan Luytjes bleef zijn geheele leven in Zuidveen als veenontginner werkzaam, evenals zijn oudere broer Hendrik. Tot op den huidigen dag leven nog afstammelingen in het ouderlijk dorp, met de bekende voornamen Hendrik, Antonie, Egbert, en vormen zij — naar getuigenis van den Steenwijker pastor — nog steeds mede de kern van de Doopsgezinde Gemeente aldaar.

In dien tijd: de eerste jaren van de achttiende eeuw, begint echter reeds in die veenstreken het uitstootings- of emigratieproces, waarvan hierboven sprake was. Dit trof uiteraard voornamelijk de jongste zoons, daar de oudsten nog wel in het vaderlijk bedrijf een plaatsje konden vinden. Zoo vestigde Jacob Luytjes [Veen] zich als boer in Noord-Holland, terwijl ook de jongste zoon van den middelsten broer Jan naar 't lokkende Holland trok. Volgens het Gedenboek was de reden hiervoor echter een andere, namelijk het feit dat deze Willem een voeteuvel had in zijn jeugd, dus waarschijnlijk mank was, hetgeen in latere jaren verbeterde. Onze Willem, de eigenlijke stamvader van dezen tak, werd daarom bestemd voor het schoenmakersbedrijf. Na een korten leertijd in zijn geboortedorp werd hij in de leer gedaan bij een zekeren Couwenhoven in Haarlem, welke stad wel zal zijn gekozen omdat daar familie woonde, nl. zijn neef Pieter, den stamvader van den Haarlemmer tak der Veenen. — Op zekeren dag nu kreeg hij bezoek

De Noorderpoort te Sneek

De Oosterpoort te Sneek

Ibeide afgebroken in de 19e eeuw

van een vriend uit zijn schooljaren in Zuidveen, die een aanbeveling had gekregen voor Pieter's zuster, Grietje Jacobs Veen, een halve nicht van

Willem, die bij haar oom in Landsmeer verbleef. Willem vergezelde zijn vriend naar Holland ter vrijage, doch of het nu kwam door de familieverwantschap, dan wel door uiterlijk schoon, ondanks de mankheid, dan wel door gaven van hoofd en hart de jonge dame bleek aan haren neef de voorkeur te geven boven den Zuidveener aanzoeker. Gevolg was een huwelijk, dat 6 Dec. 1744 te Landsmeer gesloten werd. — De gevolgen voor Willem Veen waren van verdere strekking; de kinderlooze oom van zijn vrouw nam hem in zijn kaasnegotie op, die wel onder zijn naam Cornelis Klaasztes zal zijn gedreven. Na het overlijden van den eigenaar nam hij de mak voor eigen rekening over en verplaatste deze in 1770 naar het belangrijke kaascentrum Purmerend.

Inmiddels was ijn vrouw kinderloos overleden, waarna hij in 1758 hertrouwde met een meisje uit zijn geboortedorp Zuidveen, Hillegonda Eindhoven, ook een achternicht. Men zou kunnen veronderstellen, dat Willem ditnaal in omgekeerde richting: Holland-Zuidveen, ter vrijage ging, maar 't Gedenkboek verklapt het anders. Men had elkaar ontmoet in de Vermaning van de Oude Vlaamsche oftewel Danziger Doopsgezinden, genaamd „Bij de Kruikjes" te Amsterdam. De familie Veen behoorde van oudsher tot deze secte en was op hare bijeenkomsten klaarblijkelijk zoozeer gesteld, dat zij meermalen de reis van Landsmeer of Purmerend naar Amsterdam onder. nam om daar ter kerke te gaan, hoewel zij [na tien jaar beraad!] in Purmerend waren toegetreden tot de Waterlandsche Doopsgezinde gemeente aldaar. Ook de Eindhovens behoorden tot de Vlamingen en gingen dus bij bezoeken aan Amsterdam, „Bij de Kruikjes" ter kerk en niet „Bij het Lam" of „De Zon". Waar dit staaltje er al op wijst, welke een gewichtige plaats in die dagen het geloof innam in het leven van onze voorouders,

19

lijkt een korte uiteenzetting van de beginselen van de „Oude Vlamingen" de beste weg, om zich een goed denkbeeld van hun karakter te kunnen vormen. — Hoewel alle Doopsgezinden van oordeel waren [en zijn] , „dat het Geloof zonder goede werken" geen waar geloof is [Jacobusbrief 2 : 14 e.v. 1 , legden „de Waterlanders" den nadruk op de godsdienstige ontwikkeling van den afzonderlijken Christen , — de „Oude Vlamingen"

daarentegen op hunne gemeente, die de Gemeente Gods op aarde heette, althans trachtte te zijn. Om met Prof. Kühler te spreken: „In die gemeente vonden de geloovigen, te midden van een vergankelijke, zondige wereld — veiligheid en zaligheid; van haar ging de levenwekkende prediking uit, die telkens weer de kracht vernieuwde tot godgewijde plichtsbetrachting ². En verder: „Uit hun vergetelheid rijzen zij voor ons op, deze stillen in den lande, die in onverpoosden ijver hun slaap verkortten; die nut stichtten waar zij kwamen en die niemand lastig vielen."

Of, om Carel van Mander te volgen, de schrijver van „Het Schildersboek" en zelf lid van de Oud-Vlaamsche Gemeente te Haarlem :

„En niemant zyt Ghy lastich yet ter noot,
Geen schoenriem ghy van yemant zyt begeerich,
Maer zyt U zelf als miere vroet gheneerich,
Daar landt en Stadt niet dan nut van en heeft; Schattingh en tol oock
niemant liever geeft. uut vreesse Gods vermydt ghy 't quast met luste,
Stilwesich ghy niet quetst ghemeene ruste."

De „Oude Vlamingen", oorspronkelijk uit Vlaanderen gevluchte Doopsgezinden, later versterkt met uit Danzig overgekomenen, waren derhalve „orthodoxer" [om een modern woord te bezigen] , dan de meer vrijzinnige Waterlanders. Volgens Prof. Kühler waren zij, krachtens hun herkomst, ook kunstzinniger, drukker, zwieriger en gemakkelijker in den omgang

20

dan de Friezen en Waterlanders. Tot hunne gemeenten moeten echter ook vele ingezetenen dezer lage landen zijn toegetreden, want het is niet gebleken, dat zich juist in het Land van Vollenhove [waar later nog vier van hun zeven gemeenten waren gevestigd], zooveel vluchtelingen uit Vlaanderen zich hebben neergezet. — Hoe het ook zij, volgens den geschiedschrijver waren zij „vromen van zeer voorbeeldig levensgedrag", waaraan enkele minder gunstige eigenschappen: onverzoenlijkheid en eigengereidheid, niets vermochten te veranderen.

Een typisch staaltje van deze onverzoenlijkheid vindt men bij Blaupot ten Cate in zijn „Geschiedenis der Doopsgezinden in Groningen, Overijssel en Oost-Friesland", 1e deel. Nog in het jaar 1774 namelĳk scheidden zich een aantal

leden van de Menniste Gemeente in Zuidveen af naar aanleiding van de vraag, of men een van elders overgekome, reeds bejaard gedoopte vrouw, al dan niet opnieuw zou doopen! De „afgescheidenen" ³ bouwden op eigen kosten een nieuw kerkgebouw [waarvan de eerste steen door een meer dan 100-jarige zuster werd gelegd] en zagen daarna hun ledental in Zuidveen en omstreken sterk toenemen. Daarentegen verliep de oude gemeente, die zich geheel op Giethoorn-Noord ging concentreren, hoe langer hoe meer, totdat in 1825 bij de groote overstromings- ramp hun kerkje werd weggespoeld en met de vermaning ook de gemeente verdween . . . De afgescheiden gemeente in Zuidveen is in 't jaar 1848 naar Steenwijk verplaatst; de kerk werd daarna gesloopt.

Bij deze gelegenheid werden met heeren Kerkvoogden van de Hervormde Gemeente te Steenwijk de volgende brieven gewisseld : 20-5-1848:

„De Doopsgezinde Gemeente van Zuidveen, voornemens zijnde om haar kerkgebouw af te breken en daarvoor een ander binnen Steenwijk op te richten, zag zich gaarne in de gelegen21

heid gesteld om gedurende dgn tijd, waarin zij om genoemde reden het gebruik van een eigen kerkgebouw zal moeten missen, dat gemis onschadelijk te kunnen maken door een vrije beschikking over de z.g. kleine kerk binnen deze stad ter verrigting der openbare godsdienst. Zij vraagt daartoe van heeren kerkvoogden der Herv. Gemeente de vriendelijke vergunning, die zij als een aangenaam bewijs van broederlijke hulpvaardigheid zal erkennen, en waaraan ondergeteekende voor zich reeds bij voorbaat zoo gaarne het denkbeeld van Christelijke eenheid bij verscheidenheid verbindt." En 6-11-1848:

„Het is ons de vervulling van eenen aangenamen pligt, na de voltooying van ons nieuwe kerkgebouw hier ter stede, aan Heeren Kerkvoogden der Hervormde Gemeente onzen hartelijken dank te betuigen voor de ons zoo broederlijk verleende gelegenheid tot het houden van onze gewone openbare godsdienstoeeningen.

Gaarne erkennen wij, dat ons daardoor eene wezenlijke weldaad is betoond, die wij zouden wenschen te eeniger tijd door eene soortgelijke of andere broederlijke dienst te kunnen vergelden, en die in alle gevalle voor ons tot eene duurzame herinnering behoort te blijven van eene Christelijke gezindheid, die tot edelen naijver moet opwekken."

Om thans op onze beide hoofdpersonen terug te komen, dienen wij nog even te vermelden, dat ook de Eindhovens hunnen familienaam pas hadden ontvangen, denklijk van denzelfden practischen schoolmeester in Zuidveen. De vader van Hillegonda heette namelijk Lammert Yntjes, doch werd als bezitter van een tuin aan het einde van het dorp Eindhoven genaamd. ⁴ Van de drie zoons, die Willem Veen bij Hillegonda Eindhoven gewon, trouwden de beide oudsten met Zaansche meisjes, resp.

22

kwamen hiervoor ook eenige geschenken binnen. Zoo vinden wij in Mei 1816 verantwoord de aankopen van huismeubelen en inboedel, waaronder:

gordijnen voor 't bed en glaasen f 33.10.— een bonte deken 16.	
3.1 beddekwest	1.10.—
1 strijkijzer,, 3.10.— 1 koopren	" 9.14.— gootling 6.14
1 doofpot en doorslag 1 tang en	" 3. 7.— asschop r
bofferpantje [poffertjespan] 4	" 1.10.— nieuwe
theebossen	" 1.10.—
	" 8. —,—

Onder de geschenken bevond zich „1 Cabinet met een stelsel op hetzelve" [gewaardeerd op vijftig plus vijf gulden l, zoomede één porcelein servies voor den civielen prijs van f4.— opgenomen op de balans. Want ook de meubelen werden onder de bezittingen opgenomen, totdat ze later uit de winst konden worden afgeschreven. Het zou echter nog wel eenige jaren duren, v66r de jonge koopman hiertoe in staat was, want 1816 en 1817 gaven nog verlies en deden 't eigen kapitaal tot onder de f 1000.— terugloopen. Hij bleef echter volkomen vertrouwen in den handel genieten, want in 't zelfde jaar 1818 beliepen de crediteuren meer dan f 13.000.—. Dat dit vertrouwen verdiend was, bleek wel in de volgende jaren, toen de resultaten van het harde werken in een steeds toenemende winsten kapitaalsvorming tot uitdrukking kwamen, waarbij het accent van de zaak naast den winkel en de tabakskerverij geleidelijk meer op de grossierderij kwam te liggen. Over de jaren 1819 tot en met 1828 vinden wij de cijfers in de journalen opgeteekend [zie tabel pag. 33].

De kapitaaltoeneming van 1823 op 1824 staat in verband met een verkregen erfenis van zijn schoonmoeder; de lage netto winst van 1828 met afschrijving van 't grootste deel der ver32

E OUDSTE ZOON van Hendrik Veen, Antonie [V- 141, volgde zijn vader niet in diens leerlooierij en zeemerij, maar vestigde zich zelfstandig als winkelier spoedig grossier in „koloniale waaren" en wel onder eigen naam. Dit geschiedde tegelijk met zijn huwelijk met Gerritje Schepel Egbertsdochter uit Leeuwarden, du het voorjaar van 1816. De jonge man had zich hierop reeds lang voorbereid, wan November 1 8 IS had hij reeds voor f90.— een kerfbank voor tabak gekocht, zoom voor f 16S.— aan winkeluitrusting, waaronder een yest, drie kandijdoozen, kaneeldoos, één Engelsche lamp met twaalf pitten, ziften en een kleine koffiebrande Op 3 Maart werd de groote sprong gewaagd en kocht hij van T. Tullekens een Huis Erf bij de Waag te Sneek [waar de zaak nog steeds gevestigd is] voor de somma van 5000.—. Dit per- ceel was gelegen naast de oude Sneeker Stadswaag [zie afb.], we later zoo leelijk hersteld is, en door de Duitschers bij hun vertrek in April 19 verbrand werd.

In de bewaard gebleven oudste zakenboeken kunnen wij vinden hoe de jonge koopman deze aankopen financierde. De basis was een eigen kapitaal vanf soo.— „gewonnen in 1809 en 1810 door debloterij en andere negoties met H. van Zandbergen" [hij was toen dus 16 jaar oud! l.

Van zijn schoonouders kreeg hij een gift vanf goo.—, terwijl hij van familie en handels-vrienden tezamen f 4400.— leende, namelijk van Wed. Oneides „per 5 ⁰/0 obligatie op mijn huis" f2000.— [dus een eerste hypotheek]; Wed. J. ten Cate „als preferente creditrice" 1000.—; Wed. Rijseveld te Sneek f900.— à 41/4 ⁰/0 en J. P. Doting te Huizumf soo.— à 4%. Ouders en schoonouders gaven iederf 30.— „voor een [huwelijks-lreisje naar Holland", welk zes-weeks uitstapje van 24 Maart tot 10 Mei slechtsf76.10 kostte. — Van 't kleine kapitaaltje moest ook de inrichting van 't huis worden betaald, al

Pand A. Veen & Zoon

De Waag te Sneek [Anno 1780]

ANTONIE VEEN HZN.

(naar een pastelteekening van J. A. M. Haave rSs61

DE KOLONIALE WAREN TAK

Register van transporten van het Schoutambt Steenwijk:

24-12-1739 Jan Luytjes [II 21] wonende in Zuidveen, voor de eene helft en de rato caveerende voor de kinderen bij wijlen zijn huisvrouw Metje Willems in echte verwekt, met name Luitje, Willem, Jacobje, getrouwt aan Luitje Jacobs en Grietje Jans voor de andere helft, transporteeren aan Roelof Cents en zijn huisvrouw, wonende in Onna, Schepel bouwland gelegen op de Zuitcampen voor 207 1/2 car. gld.

Register van transporten van het Schoutambt Steenwijk :

21-11-1757 transporteeren Lambert Yntjes en Jantje Hendriks, echtelieden in kwaliteit als erfgenamen van Hendrik Luytjes [II 1] een stuk land in de Steenwijkerveenen aan Simon Hendriks Bos.

Register van transporten van het Schoutambt Steenwijk:

3-2-1766 compareeren voor het Schoutengericht van Steenwijkerwold : Luitjen Jans [III 31 en zijn huisvrouw Jantje Dirks voor zich; Thijs Rijkmans en Luitjen Jans als mombers over Rijkman Roelofs; Lambert Eindhoven als gevolmachtigde van Willem Veen [III 51 en Luitjen Veen [III 71 en derzelver huisvrouwen, tezamen erfgenamen van wijlen Jan Luytjes [II 2] . Zij transporteeren daarbij een akker lands in de Steenwijker Veenen voor f4so.— aan Luitje Jans voornoemd, Reinder Jans en Egbert Wichers en hunne vrouwen.

Verdere bronnen zijn: een lijst van huisgezinnen te Zuidveen van Aug. 1748, zoomede het Rechterlijk Archief van het Schoutambt Steenwijkerwold. Alle acten berusten in het Rijksarchief van Overijssel [Mededeelingen van Mr. A. Haga, Rijksarchivaris in Overijssel] .

Notities aangaande in de archieven aanwezige acten, betrekking hebbende op de hier genoemde voorouders, welwillend verschaft door Mr. A. Haga, Rijksarchivaris te Zwolle. Aangezien het dorp Zuidveen geen Hervormde Kerk bezat [waarin steeds alle voorgenomen huwelijken, ook van andersdenkenden, afgekondigd moesten worden], geschiedde dit in de Hervormde Kerk te Steenwijk. Er werd daarna attestatie gegeven om te trouwen voor het Schoutengericht van Steenwijkerwold, waaronder Zuidveen behoorde.

Zoo bevinden zich in de kerkregisters van Steenwijk ondertrouwacten van

II 3 Jacob Luytjes, jongeman van Zuidveen en Jannetje Klaassen, jongedochter van Heer Hugowaard, dd. S Dec. 1706.

II 2 Jan Luytjes en Metje Willems, beiden van Zuidveen, dd. 2 S Dec. 1707.

III 7 Luytje Jacobs, jongeman van Huigerwaard en Jacobje Jans, jongedochter te Zuidveen, dd. 8 Maart 1739.

III 3 Luitje Jans, jongeman en Jantje Dirks, jongedochter, beiden Zuidveen, dd. 24 Jan. 1740, e.a.

Mr. Haga vond nog een aantal andere acten, die volledigheidshalve hieronder volgen :

Momberboek Schoutambt Steenwijk:

29-9-1712 Henr. Luytjes [II 11 , weduwnaar van Aeltien Henr. Tenge, in tweeden echt zich zullende begeven met Geertje Berends, weduwe van Jan Albers Luit, worden tot mombers (voogden) over zijn onmondig kind Jantje, bij zijn 1 e vrouw nagelaten, gesteld Gerbrand Hendriks Tenge, volle oom van moederszijde en Jan Luytjes (II 2), als volle oom van vaderszijde. Hij doet tevens erfuiting.

Register van transporten en testamenten van het Schoutambt Steenwijk: 31-8-1724 testeeren Hendrik Luytjes [II r] en zijn tweede vrouw Geertje Berends, Mennonieten, wonende te Zuidveen aan de Mennonieten Gemeente aldaar 200 carolus guldens en aan de Gereformeerde armen te Zuidveen en Steenwijk so carolus guldens.

Register van den sosten penning van 't Schoutambt Steenwijk:

28-12-1724 Hendrik Luytjes [II 1] uit Zuidveen geeft aan verkocht te hebben aan zijn broeder Jan Luytjes [II 2] , mede in Zuidveen, 2 perceeltjes land, liggende boven de Dwarssloot achter Zuidveen voor 50 car. gld.

Register van den sosten penning van 't Schoutambt Steenwijk:

9-3-172 S heeft Hendrik Luytjes [II 11 bij openbaren opslag op S Febr. gekocht van de kinderen van Willem Roelofs te Zuidveen een huis en weere aldaar voor 1400 car. gld.

I Volgens een verhandeling van G. Hofstede over „Het Land van Vollenhove" in „Het Noorderland", Groningen 1943, zijn de oorspronkelijke bewoners van Giethoorn immigranten van onbekende herkomst, denkelijk Flagellanten — zelfkastijders — uit Italië. [Zie H. Reiniers in de Steenwijker Courant, Mei 1933]. Deze opvatting wordt door anderen bestredgn, o.a. door F. A. Hoefer in zijn „Historische Aanteekeningen" omtrent Giethoorn in Verslagen en Mededeelingen der Vereeniging tot beoefening van Overijssels Regt en Geschiedenis, 30e Stuk, Bladz.

33-53.

Een feit is het, dat men in Giethoorn veel donkere typen aantreft. Het dorp is zoo genoemd naar een oude gewoonte om op een hoorn te blazen, wanneer de geitebok in aantocht was; vandaar de hoorn in het wapen. Volgens een bekenden heraldicus [G. J. Honig] is dit echter een grap en is de naam in verband te brengen met „horn" of „hoorn" [een hoek van een landl .

2 Prof. Dr. W. J. Kühler: Geschiedenis van de Doopsgezinden in Nederland, 2e Deel, bladz. 116 e.v., H. D. Tjeenk Willink & Zn, Haarlem 1940.

3 Deze waren tegen herdoop [zie Ds. Bijl, Doopsgezinde Bijdragen 1878, blz. 1—37] •

4 Lammert Yntjes [Eindhoven] was een zoon van Yntje Lammerts [t te Zuidveen tusschen Maart en November 1728 en Hilligje Wychers [t Zuidveen v66r 22-6-1710]. Yntje Lammerts hertrouwde ten derde male met Albertje Willems.

Bij de beschrijving van de diverse familiewapens in het Stamboek van de Van Gelders is aangeteekend, dat het wapen van de Eindhovens bestaat uit een hof in zilver met een ovaal vijver, waarin een eend [„Eind“] . Hieruit valt op te maken, dat deze deskundige schrijver den naamsoorsprong anders ziet, dan in onzen tekst aangegeven.

- 5 Voor Geslacht Cardinaal zie Familieboek Cardinaal [Zaanl. Oudheidkundige Vereeniging] .
- 6 Volgens Napjes: „Kronyk van de Stad Sneek“, 2e druk bij F. W. v. B. Smallenburg, Sneek 1826, bevond zich in 1826 onder de IS Sneeker windmolens ook één leermolen.
- 7 Volgens het Resolutieboek van de stad Sneek werd H. Veen in Februari 1796 lid van de Provisioneele Municipaliteit, maar in Juni 1796 volgde reeds zijn ontslag. Ook behoorde hij in 1796 tot de oprichters van het Departement Sneek van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen [Napjes 2e druk, blz. 1481 .

26

boek zijn zij alle aan de vergetelheid ontrukkt; wij laten hier slechts een tweetal volgen als staal van de eigen dichtkunst uit de eerste helft van de 19e eeuw:

TOT HET BRUIDSPAAR

Bedenken wij, hoe in der kind 'ren deugd,
Het hart der oud 'ren juicht en hoe de smart of vreugd van 't leven hangt
aan hen, wier zijn uit ons ontsproot, Dan geeft dit feest 1-1 groote
dankens stof, En wij herhalen duizendmaal den lof
Tot God, door Wien elk onzer dit genoot.

En van de dichteres Fenna Mastenbroek tothetjongere geslacht:

Jongelingen, 't is hier zaaitijd
Van den wieg tot aan het graf; Ruim en kost' lijk zijn
de midd 'len, Die U God tot werken gaf.

Zelfs dat werken is genieten; — 'Tuig het uur, daaraan
gewijd.
Heeft verlichting, deugd en eendragt, U geen waar genot
bereid ?

Komt, weer moedig voortgetreden,
Biedt elkander trouw de hand; Moog' de
eendragt U geleiden Naar een beter Vaderland.

Het wordt thans tijd, dat wij ons onledig gaan houden met de zoons uit dit gezin, die men terug zal vinden onder de door hen gestichte of beoefende beroepstakken, namelijk: ANTONIE : Koloniale Waren-Tak, WILLEM en LAMBERTUS: Wijn-Tak, JAN: Zaaische Tak en Chocolade-fabricatie, PIETER : Dominé's Tak. Aan drie kleinzonen van Antonie zijn daarna

gewijd: de Kassierstak EGBERT en GERRIT VEEN HZN, de Uitgeverstak LAMBERTUS JACOBUS VEEN EGBZN.

25

tig kinderen en kleinkinderen aanwezig, waaronder de vijf zoons en drie gehuwde dochters. De vierde zoon, Ds. Pieter Veen uit Bovenknijpe, had 's morgens gepreekt in de Vermaning van de Waterlandsche Gemeente op 't Cingel, tot welke de bruidegom en zijn vrouw uit de Vlaamsche Gemeente bij het Kleinzand waren overgegaan.

Van dit zeer geslaagde bruiloftsfeest, gehouden in „Amicitia" te Sneek, is in 1841 bij F. Hessel te Heerenveen een Gedenkboek verschenen, waarvan de samensteller zich bescheidenlijk verbergt onder den schuilnaam Cheron, die in den stijl van dien tijd samenspraken houdt met zijne vrienden Damon en Crito. Het mag zeker geen onbescheidenheid heeten om 100 jaar later te verklappen, dat de bekwame schrijver de vierde zoon van het bruidspaar was, Ds. Pieter Veen. — Het boek bevat tevens een keurige geslachtslijst van de familie, terwijl uit de pyramide op den feestdisch een Stamboom te voorschijn kwam. Deze is verloren gegaan, doch een afstammeling: Willem Veen [vr-241 heeft een nieuwe doen vervaardigen ter eere van den 80en verjaardag van zijn vader. Deze stamboom berust thans bij het Genealogisch en Heraldisch Genootschap „De Nederlandsche Leeuw" in 's-Gravenhage.

Bij de gehouden toespraken is herdacht, hoezeer de zaken van den gouden bruidegom moeilijkheden hadden ondervonden:

„de Engelsche oorlog aan het eind van de 18e eeuw had gevoelige verliezen berokkend, en de binnenlandsche woelingen, die toen en vervolgens het lieve vaderland hebben geschokt, zoomede de tijden der Fransche overheersching benevens derzelver droeve gevolgen, hebben ook hen dagen van kommer en leed doen beleven. Zij zijn echter opgewassen onder het spel des wisselzieken lots, — grijs geworden in de school der beproeving.¶ Er werden bij dergelijke bruiloften toen ter tijde boekdeelen verzen voorgedragen en gezongen. In het aangehaalde Gedenk24

uit Wormerveer en Krommenie. Het was beiden echter niet beschoren, om mannelijke afstammelingen na te laten. Immers de eenige zoon van Jan overleed reeds op 2 5-jarigen leeftijd; de dochter trouwde met een Zaankanter : Klaas Cardinaal Cornzn ⁵ . De tweede zoon Lammert

[Lambertus] , die vermoedelijk ook in de kaaszaak van zijn vader werkzaam was, had bij zijn vrouw Maartje de Vries niet minder dan negen kinderen, van wie slechts één zoon Willem hem overleefde. Evenals de andere kinderen was ook deze ongehuwd gebleven; hij overleed in 1846 in Alkmaar.

De tak van Willem Veen werd in mannelijke lijn alleen dus voortgezet door zijn jongsten zoon Hendrik. Deze was aanvankelijk ook voor den kaashandel bestemd geweest. Door het huwelijk van den eenigen broer van zijn moeder: Intje Lammerts Eindhoven met Jannetje Jacobs Mastenbroek [uit een bekend Doopsgezind geslacht in Blokzijl], kwam hij echter in contact met de familie Ten Cate in Sneek, doordat Jannetjes broer gehuwd was met een meisje Ten Cate. Hieruit kwam voort een huwelijk van Hendrik Veen met Trijntje ten Cate op 23 April 1788, gevolgd door een verhuizing van Purmerend naar Sneek, waar de jonge man het beroep van „wollen fabrykant" ging uitoefenen. Dit bedrijf was door „den bontreeder" Berend Teunis ten Cate uit Twente naar het Noorden overgebracht en door diens zoon Teunis Berends voortgezet. Deze had echter geen zoons, maar wel drie dochters, zoodat hij zijn nieuwen schoonzoon wel kon gebruiken in zijn zaken.

De jonge man ging echter over tot het beroep van „looyer en zeemtouwer" ⁶ en zulks klaarblijkelijk met succes, getuige de stoffelijke welstand, waarin het gezin zich later mocht verheugen. ⁷ Het was dan ook een gelukkig huwelijk, dat met tien kinderen werd gezegend, waarvan twee jong overleden. Bij hun gouden bruiloft, dien zij op 22 April 1838 feestelijk en stemmig herdachten, waren dan ook niet minder dan drie-en-veer²³

Oliemolen „de Monnik“

Dij deze sijn wij soo vrü UEd. bijgaande irüblürende PRVS•COURANT (oe•te sendeg.

Havana Ilonig		27 .	per 50 Ned. Pond.
Bretagne			
Bordéaux			
Oostfrieschc		23	
Inlandsche tap Ilonig	aliteit •		
onargctapLe		24	
Zeem Ilonig	D kwaliteit •	26	per 100 Ned. Pond.
Melassen Syroop Ic			
	2e		
	3e		
Zwarte	•		
Aardappel E Ic			per 50 Ned. Pond.
Bit terc Oranjeschillen	•		
Zoete			
Blanke Snippers			
marte			
Nicu»e Zant;schc	andelen.		
Krcnten			
Jarigc			
Nieuw			
I)atras Jarigc			
Rozijncn.			
Zoatc Ilarbnr;jscbe			
Biltcrc			
Zoete Franscbe		V,	
Biltcrc			
hlulariscbc			per Ned. Pond.
CAI iscbc			
Kraak	I		
Juffer			
Pertikpittcn			per 100 Ned. Pond.
Sucgdc , Ic k.;aliteit le kwal. Resten f22 00			
Gecontijtc Oranjes		'22.00	
Getnbt		22U.)	
Vanille Bourbon . NO. N°. 17			per 5f Ned. Pond.
Surinaamsche Suiker , N°. 16			
Ilavana Bengaalscbe			
Franscb Anijszaad			per too Ned. Pond.
Alieantsch			
marscillaanscbe			
Zeep.			
Paarlasch .			
Nelis Brooden .			
Gemalco Melis.		'80	

Vvc orders spoedig inwachtende tekenen pij ons mei,

U Ed. "Dw.' Dien*eo ,

Q. i'. 108.

	Bruto winst	Onkosten	Huishouding	Intrest	Netto winst	Kapitaal [eigen I
	3 858					1834
1819	S 320	772	1 790	293	2 300	2700
1820	5730	1 137	1 862	293	2 964	000
1821	6 562	792	1 786	293	2 564	7 964
1822	6 47 S	88s	1965	296	2 662	10 529
1823	7983	1 193	2334	206	3 043	7 457
1824	6	1 367	2 128	56	2 500	21430
1825	762	1 190	2 46 s	60	2 000	23 000
1826	s	1 153	2627	20	2 500	2 S 000
1827	663	1 SOS	2337	10	499	27 500
1827	8 500					
1828	9711	1 77 S	2 S74	80		

bouwingskosten. — De erfenis van zijn moeder Wed. E. Schepel bestond uit de halve opbrengst van een heerenhuis, door zijn zwager J. Wybrandi voorf 3522.4.— overgenomen, zoomede meubelen, huisgeraad en zilvergoed àf634.1 ; 1 effect vanf soo.— Werkelijke Schuld, toen slechts 46 %/0 noteerend, een „kansbiljet" van f 37, 10.— en Uitgestelde Schuld [naweeën van de tiërceering onder Napoleon! I op 1/4 %/0 gewaardeerd metf7.10.—, zoodat toen ter tijde de oude Nederlandsche Staatsschuld niet hoog werd aangeslagen!

Toen de zaken toenamen en de financieele positie sterker werd, ging Antonie Veen over tot een radicale verbouwing van zijn winkelpand en aankoop van aangrenzende perceelen. De eerste kostte 6 à 7 duizend gulden, waarbij wij in de boeken typische posten vermeld vinden als:

aankoop stoep-steenen [voor de blauwe stoep] f 73.15
't stucadooren van een kamer en gang „ 36s.ss
1 schoorsteenstuk van J. Heerenbrood te Amsterdam „ S3.— welke

laatste nog aanwezig is.

In de huizenveiling van Mei 1827 kocht hij „twee perceelen vastigheeden, zijnde het 3e perceel een Huizinge, Tuin & Erf, en het 4e perceel een Woning, Schuur en Koestalling, gelegen naast en achter mijn Huis". De koopsom bedroeg f1625.2 S, te betalen één derde op Mei 1827 en Mei-Nov.

1828 het restant. Hierbij kwamen: „Quoteele onkosten van registratie, zegels en afschriften f 180.62 en een renteloos voorschot van f 106.— om te korten op het laatste termijn, terwijl eigen verhooggeld van f 20.— in mindering komt." De geheele zaak kwam dus op nog geen f1800.—, hetgeen niet te duur lijkt voor een groot erf midden in de stad Sneek, waarop later een heerenhuis en de chocoladefabriek zou verrijzen. Wij kunnen de zaken niet op den voet volgen, al is het leerzaam te snuffelen in de oude boeken, die in keurig handschrift zijn bijgehouden op behoorlijk [houtvrij ! I papier en met perkament zijn ingebonden en met groene bandjes zijn gesloten, alles heel wat solider dan de tegenwoordige tijd met zijn nuchtere kaartsystemen kent! Uit de droge cijfers valt de levensgeschiedenis wel te reconstrueeren. Zoo zien wij in Januari 1817 een post verschijnen „voor een doodkistje f S. 8.8" voor den jong gestorven eersten zoon, gelukkig reeds in Mei 1818 gevolgd door een aankooppost van een kinderwagen à f 24.—. De geboorte werd gevierd met „1/4 vat bier uit de Hooiberg met impost f S.4.—".

Ook de karaktereigenschappen van den jongen koopman komen aan het licht. Men leert den voorzichtigen koopman kennen uit een postje van een minder soliden debiteur, die „zilvergoed" [d.w.z. zilveren speelgoed I in onderpand moest geven, hetwelk later in een schuldbekentenis werd omgezet, terwijl ook meermalen schuldbekentenissen tegen winkelwaren werden afgegeven. Processen werden vermeden; wel komt een „onderlinge schikking" voor.

Den eerlijken koopman vindt men terug in een post als volgt:
 „31-7-1823 : Daar op den 13en Mei 1818 door wijlen Moeder Wed. Schepel aan mijne Vrouw is gelegateerd eene som van f 500.—, waarvan tot aan haar overlijden jaarlijks intres van 4 % zoude betaald worden en daarna geheel kwijtgescholden, vermeen ik het nogthans mijnen pligt te zijn daar het mijne begeerte is dat mijn Vrouw en haar Zuster Elisabeth een gelijk aandeel in de nalatenschap van haare Ouders zullen hebben-, de rekening van J. Wybrandi daarvoor te crediteeren en wel aan Capitaal en intres, verschenen 1 2 Mei, tezamenf 260.—
 —."Den ondernemenden koopman leert men kennen door de geleidelijke uitbreiding der zaken in een niet zeer energiek tijdvak, zoomede in de verschillende „opzetjes", die hij met anderen maakte. In 1820 heeft hij met zwager Wybrandi een „Corintekas" [krenten I ; in 1825 bouwt hij tezamen met zwager Bauke Haga en D. Veen een „huis aan de trekvaart bij de Molen". In Juli 1826 een post vanf soo.—: „voor provisioneele inlaag van H. Veen, B. Haga en A. Veen in een Compagnieschap onder de firma Veen & Co ter bereiding van zeemleer, welke echter reeds 't volgend jaar met een voordeelig saldo van f76.82 werd afgewikkeld. — In 1822 waagde A. Veen zich aan een oliespeculatie, tezamen met J. Wybrandi door in een dalende markt 100 aam [@ 14 ¢ liter] op levering te koopen tegen den prijs vanf 44. so, welke zes maanden later voorf 32. so van de hand moesten worden gedaan, zoodat deze eerste speculatieve transactie — gelukkig — op een strop uitliep. Een postje van Nov. 1824 ziet er ook speculatief uit, nl. de aankoop tezamen met Jenmer Tichelaar van „S koopen thee". Hiervan werd één koop per beurtman Jurjens overzeild en verspeeld. Klaarblijkelijk bestond er toen nog geen transportverzekering; de eerste post voor „brandwaarborg" verscheen in 1829. Denhulpvaardigen koopman herkent men aan verschillende leeningen aan familieleden en vrienden,

zoodra hij in beteren doen is gekomen. Zoo in 1824 aan zwager B. Haga, in 1825 aan zijn broer Jan, terwijl wij in Sept. 1829 een post vinden vanf soo.— ten name van zijn jongsten broer Lambertus „voor opgeschotene gelden ten dienste eener chocoladefabriek, in Compagnie met J. Veen Hzn te Koog aan de Zaan". Hier zien wij dus het begin van het chocoladebedrijf, waarover het volgende hoofdstuk zal handelen. De meerdere welstand, waarin het groeiende gezin zich mocht verheugen, blijkt o.m. uit de verschijning van een dienstbode, in 1829 betaald metfs. 3 per maand, zoomede uit de stijgende onkosten voor de huishouding. Aanvankelijk werd volgens oude gewoonte in hoofdzaak op jaarrekening gekocht. Zoo vinden wij in Febr. 1820:

hout [steenkool was nog onbekend]	f 87.19.—
de Slagter voor vlees	„48.
	2.12
de tuinier	„ 19. 8.—
de glazenmaker	" 32.10.—
de steenkooper	„ 37. 8.-
de vroedmeester	10. — =
medicijnen	„ 39.18.-

De bevalling van de tweede dochter Katharina is klaarblijkelijk metf 10.— betaald, evenals die der latere kinderen. In de huishouding spelen voorts kaarsen voor de verlichting een groote rol, ook „corenten", saletballetjes, „raffinade" [suiker l, pijpen, anijszaad, enz. worden aan den winkel ontleend. — In dit verband is het wel aardig prijzen te geven van in den winkel verkochte artikelen, zooals die in het Journaal voorkwamen:

1 1 mandjes pijpen	f22. —.	koffie	per pond f 1.—
100 lood zwavelstokken	„ 9.—	suiker	per pond „ —.50
20 lood Am. porelasch	„ 7.—	tabak	per pond „ —.50
11 ¹ / ₈ e lopen gort	26 ct	corenten	per pond „ —.33

1/62e lopen witte boonen	6 st.	zout	per pond	„ 14
4 maat [boek]weitemeel	„ 1. —		[hooge zoutaccijns !]	
1 ton zeep	„ 7.15.-	kaarsen	per pond	„ 37
impost id.	„ 14.1 1.—	balletjes	per pond	„ 60
1 anker [45 fl. I wijn	„ 22. —	honing	per pond	„ 12
3 S pond spek	15.—	olie per mengel [II	„ 70	
[om van te watertanden ! I		enz. enz.		
1 „hoed" steenkalk		6.		

Tot 1 Jan. 1826 wordt genoteerd in guldens à twintig stuivers à zestien penning, waarbij geleidelijk de penningen reeds tot halve stuivers werden afgerond ; daarna in guldens en centen. Wij moeten ook nog denzuinigen koopman doen uitkomen, die òf uit vriendendienst òf ter verlichting der lasten tot driemaal toe een leerling van elders huisvest en onderwijst, aanvankelijk voor 150.— voor kost, inwoning en schoenen plus f 100. leergeld per jaar; later voorf 310.—. Bij het kinderrijke gezin en het groote huis zal één mond meer of minder niet geteld zijn. Het is ten slotte niet onaardig eenige namen te geven van de oude leveranciers, waarvan verschillende nog een eervolle plaats in het Nederlandsche zakenleven innemen, doch anderen verdwenen of samengesmolten zijn: Otto Roelofs & Zoonen, J. en C. Blooker, Scholten & v. d. Masch Spakler, B. Varkevisser & Dorrepaal, F. I. Fischer [alle te Amsterdam l ; Z. Croockewit, C. L. Holertt & Kolffte Rotterdam; David Veen & Co. te Haarlem; Tichelaar & Buma te Makkum; U. G. Schilthuys te Groningen e.a.

De opmerking dient nog te worden gemaakt, dat de snelle kapitalisatie van de jonge zaak niet alleen verband hield met de gemaakte winsten, maar ook met het ontbreken van drukkende belastingen, welke een eeuw later het vormen van een stam- en bedrijfskapitaal heel wat moeilijker zouden maken! In de

boeken vinden wij hieromtrent alleen aangeteekend, dat het toenmalige patentrecht per jaar uiteenliep van negentien gulden, drie stuivers en vier penningen tot f 3 1 .76. Daarnaast zien wij „belasting op meubilair", later en moderner „personeele belasting" geheeten tot een bedrag van f45.— zoomede grondbelasting oftewel „verponding" à f2 1 .3.8. Dat is al ; van inkomsten- en vermogensbelasting geen spoor, laat staan van vennootschaps-, loon-, verevenings-, ziekenfonds- en andere heffingen, waaraan de moderne tijd zoo rijk is. — Ook de kosten van het levensonderhoud waren, blijkens de post huishoudelijke uitgaven, wel zeer aanzienlijk lager dan tegenwoordig, waar Antonie toch een flink huis bewoonde en een vijftal kinderen had en als een der vooraanstaande personen in de Sneeker gemeenschap [hij was lid van den gemeenteraad en van andere colleges], toch een zekeren stand had op te houden, — zij het ook dat zijn levenswijze bescheiden bleef.

Nadat in Maart 1841, kort na den gouden bruiloft van zijn vader, Antonie Veen en Gerritje Schepel, hun zilveren huwelijksfeest hadden gevierd, stierf laatstgenoemde in 1843, twee zoons en vijf dochters nalatende, die later allen gelukkig getrouwd zijn. Zooals gewoonlijk bezitten wij van vrouwelijke voorouders weinig schriftelijke uitingen. Van Gerritje Schepel vinden wij alleen in haar testament de beschikking om haren man levenslang het vruchtgebruik van hare nalatenschap te legateeren, „willende dat hij tot zijn dood toe blijve in het vrije en ongestoord bezit van mijnen boedel; en hoezeer ik vertrouw, dat mijn kinderen in deze mijne begeerte wel zullen genoegen nemen, zoo verlang ik evenwel, dat zij, meerderjarig zijnde, daarvan schriftelijk doen blijken". Tot haar einde toe dus vol zorg voor haren man. Deze bijzonderheden blijken uit de boedelbeschrijving, welke eenige jaren later werd opgemaakt en wel op 28 Sept. 1846, omdat A. Veen toen weder in 't

huwelijk wenschte te treden en wel met Titia W. Stam, weduwe van Dr J. Endz te Sneek, met wien hij nog vijf en twintig jaar lang [op enkele dagen nal in een gelukkig huwelijk verbonden zoude zijn. Uit deze boedelbeschrijving waaruit enkele gegevens in een bijlage zijn opgenomen, blijkt dat Antonie niet onfortuinlijk had gewerkt, daar hij er in geslaagd was om zijn vermogen, dat in 1828 f27. soo.— bedroeg, in achttien jaar tijds te verhoogen tot 1 IS. 378.— en in 1846 tot f 136.546.—. Een der bestanddeelen van dit vermogen was de nieuw opgezette olieslagerij, die hij in 1833 was begonnen met zijn zwager Wybrandi uit Leeuwarden. Daartoe hadden zij voor gemeenschappelijke rekening op 18 Mei bij onderhandsche acte gekocht het halve eigendom van den oliemolen „De Monnik“, gelegen aan de Franeker Vaart te Sneek van den olieslager W. B. Wouters, terwijl na diens overlijden¹ op 17-3-1846 de wederhelft in publieke veiling hun eigendom werd, tezamen voor f 1.453-74. In het „Fonds der Olieslagerij“ was voorts door de beide vennoten een kapitaal gestoken van ca. f 30.000.—. —Voorts financierde Antonie voor een goed deel de cacaofabriek van zijn broer Jan IV 171 in Koog aan de Zaan, blijkens een aantal aan hem verstrekte leeningen, terwijl hij ten behoeve van zijn broers Willem [V 161 en Lambertus [V 211 had aangekocht een pakhuis op het Kleinzand te Sneek, waarin de pas opgerichte wijnfirma W. en L. Veen was ondergebracht. Bij deze uitgebreide belangensfeer zal het den oprichter van de zaak welkom zijn geweest, dat zijne beide zoons Hendrik [VI 41 en Egbert [VI 61 [oudergewoonte naar de beide grootvaders genoemd I hem konden komen helpen, nadat zij de daarvoor noodzakelijke opleiding hadden ontvangen. De oudste nam daarbij de zaken op kantoor waar, terwijl de jongste veel op reis ging. Zij hebben hun best gedaan om de zaken aan de zich steeds wijzigende tijdsomstandigheden aan te passen, o.a. door de oprichting van eene machinale koffiebranderij, die evenals

de tabakskerverij en de molens voor het malen van poedersuiker werd aangedreven door de machines van de aangrenzende chocoladefabriek van de verwante firma J. Veen & Co. De stoom werd opgewekt door een ketel van zeer groote afmetingen, welke zooals alle stoommachines destijds, althans in het Noorden des lands, uitsluitend met turf werd gestookt. Twee man moesten den geheelen dag turf opdragen van de groote stapels af, die op het achtererf bij de Kerkstraat waren opgeslagen. Voorts exploiteerden zij een theepakkerij, waartoe in latere jaren de theeveilingen in Amsterdam regelmatig werden bezocht. — De oliemolen „De Monnik" [zie afb.] werd door de firmanten afzonderlijk geëxploiteerd, waarbij de uit het lijn- en raapzaad geslagen koeken aan de boeren in wijden omtrek werden verkocht. Voor de lijn- en raapolie kon een gemakkelijke afzet worden gevonden op de Amsterdamsche beurs [de wereldmarkt voor lijnolie], voor zooverre de plaatselijke afzet te wenschen overliet. In latere jaren [omstreeks de eeuwwisseling] begon echter Amerika zijn koeken tegen afbraakprijzen op de Hollandsche markt te brengen, terwijl groote olieslagers zwaar manipuleerden en ook in Sneek een filiaalfabriek oprichtten. Daar kon men met een windmolen niet tegenop, en hoewel veelmaals is overwogen om naast het windmolenbedrijf een machinale olieslagerij in te richten, is het daar niet van gekomen. Gezien de ervaring van andere firma's in dit riskante vak is het achteraf gelukkig, dat hierin geen geld is gestoken en . . verloren! — De molen is in het begin dezer eeuw verkocht en enkele jaren later gesloopt. Hij liet de herinnering achter voor de ouderen van veel verlies en zorg, maar daarnaast voor het jongere geslacht aan een heerlijken speeltijd op en bij 't molenerf, waar voor de eigenaars een „mooie kamer" en een koepel waren gereserveerd voor een avond- of Zondagsuitgang.

Dit was wel noodig, omdat er in die jaren hard werd gewerkt, of liever gezegd langdurig, zij het dan in dien spoor- en telefoonloozen tijd minder intensief dan in de twintigste eeuw noodzakelijk is! — De firmanten plachten reeds om zeven uur 's morgens op 't kantoor te komen, waarna om half negen werd ontbeten. Daarna werd doorgewerkt tot den warmen maaltijd om twaalfuur ; welke pas veel later naar de avonduren werd verschoven. Van twee tot vier uur of half vijf eischte de zaak weer de aandacht, waarna als regel de dichtbijgelegen Sociëteit werd opgezocht voor een spelletje domino of biljart. Na den eten werd ten vierde male kantoorwaarts getogen, om voor den volgenden dag alles klaar te hebben, waarna het huisgezin om acht uur den zorgzamen huisvader mocht begroeten, wanneer deze tenminste niet door vergaderingen of bijeenkomsten verhinderd was . — Op den drukken marktdag, des Dinsdags, was de dienstregeling een geheel andere, daar men dan tot een uur of twee, drie niet van kantoor of pakhuys gemist kon worden. Vele klanten uit de provincie plachten dan zelf naar Sneek te komen en verwachtten op het kantoor van hun grossier een lekker kopje koffie met een klontje [in Friesland geeft men voor thee en koffie de voorkeur aan „klontjes" boven melissuiker]. De echtgenoot van den firmant, die boven de zaak woonde, nam de honneurs waar en schonk eindeloze hoeveelheden koffie uit eenzelfde omvangrijken koffiekant. Kwamen de bakkers of winkeliers zelf niet, dan werden de boodschappen uit hun naam door den schipper of besteller gebracht, zijnde een onderdeel van diens expeditiewerk. Spoedbestellingen moesten denzelfden dag worden meegegeven, want de beurtdienst was als regel maar eens in de week, daar de beurtvaarders des Vrijdags naar de Leeuwarder markt gingen.

In die jaren [en thans nog I was Sneek een belangrijk centrum van Friesland, niet alleen voor de greidhoek [het voormalige

Westergoo], maar vrijwel voor de geheele provincie. Elk dorp, dat zich respecteerde [er waren 365 kerkdorpen in Friesland! I had een wekelijksche verbinding met de beide voornaamste handelssteden van de provincie, waarbij nog de grootere booten kwamen op Amsterdam, Rotterdam en Groningen, aanvankelijk beurtschepen, later stoombooten. Napjes noemt in zijn Kronyk van de Stad Sneek in 1826 negentig steden en dorpen, waarmede een regelmatige beurtvaart van Sneek uit werd onderhouden. In latere jaren kon men des

Dinsdagsmorgens aan de kaden meer dan 150 beurtschippers en stoombootjes tellen, en daarnaast tallooze boden met paard en kar, veel later in auto's omgezet. Voor verschillende artikelen, zooals koloniale waren, tabak, wijn, touw, manufacturen e.a., was Sneek een belangrijker centrum dan Leeuwarden, met welke artikelen, tezamen met de overladingen uit de zeehavens, de beurtvaarders behoorlijk werden afgeladen, nadat zij inkomend voor de markt vee en boter en kaas hadden gebracht. De machinale fabricatie van beide laatstgenoemde artikelen in de boterfabrieken, die na 1880 in vrijwel elk flink Friesch dorp werden gesticht, deden den aanvoer van het artikel in natura geheel stagneeren, daar voortaan uitsluitend òf op monster òf op fabrieksmerk werd verkocht.

Het reizen onderging in den loop der jaren al even ingrijpende wijzigingen. In de eerste helft der negentiende eeuw kon uitsluitend te voet, met een rijtuig of per schip worden gereisd, eerst later kwam hier de stoomboot bij.² Er waren zelfs plaatsen of geheele streken, die feitelijk alleen te water konden worden bereisd, met name de waterrijke „Kop" van Overijssel, waarheen telken jare met het zeiljacht van een bevriende firma tweemaal de z.g. „boeierreis" werd gemaakt. De spoorweg deed pas zijn intrede op 16 Juli 1883, de tram naar Heerenveen en Harlingen in de tachtiger jaren, waarna even later de fiets

zijn opwachting kwam maken en het bezoeken van kleine plaatsen zeer ging vergemakkelijken. Eerst in deze eeuw kwam met de auto en de daarmee samenhangende wegverbeteringen, het ideale vervoermiddel, zoowel voor personen als goederen, die vrijwel elk dorp en gehucht uit het isolement verlost.

Ingrijpende wijzigingen in het zakelijk, zoowel als in het huiselijk leven waren van dit alles het gevolg. Om met het laatste te beginnen is het wel aardig een omschrijving te geven van het heerenhuis, hetwelk Egbert Veen in 1865 voor 782 2 kocht, „gelegen buiten de Noorderpoort aan de Stads Cingel met buitengewoon grooten, zeer vruchtbaren en fraai aangelegden

Tuin met Koepel" groot 33 roede 83 el. Het huis bestaat uit: een geplafondeerde gang met glazen deur aan den tuin [de lantaarn is buiten den koopl ; ter regterzijde: eene net behangen voorkamer met nis, 4 kasten, 2 alcoven en doorloop naar den dwarsgang; ter linker zijde 2 behangen kamers en Suite met nissen, 2 dubbele kasten en 3 kastjes [de kroonen van de Gazverlichting zijn buiten den koopl ; een uitmuntende provisiekelder met 2 vensters aan den tuin, een afgeschutte wijnkelder en eenen ruimen bijkelder ; een Secreet; bovengang met lichten luchtschepping ten noorden; provisiekamer met id. S enkele en 2 dubbele kasten, een bergzolder; een dienstbodekamer met venster ten zuiden; een fraai uitzichthebbend behangen logeerkamer, eene behangen nevenkamer of kabinetje, een ruim behangen slaapkamer, groote alcove en kleerkast, opgang naar een ruime linnenzolder met venster ten westen [de linnestokken behooren bij het Huisl ; een doorloop met 1 kast [de stellingen of hangers zijn in den koop begrepen], een ruime keuken met venster aan den tuin, schoorsteen, gemetselde fornuis en 3 ruime kasten; verder een werkplaats, boven dit alles een turfzolder; regenwatersbak en Secreet op het Erf. De tuin is door een uitmuntende Mantel van opgaande boomen en week hout tegen alle winden beschut ; hij telt vele heesters, zware Ypen, fijne vruchtboomen, als appelen, peeren, perziken, noten, mispels; voorts een kersengaard, moestuin, een vijver, een koepel met omgang en kelder. De kooper moet overnemen 1 snoeiladder, 4 ramen, de netten van de kersengaard, de blinden en S voetbankjes van den koepel, voor de som van 47.—."

Tot het huis behoorde ook nog een arbeiderswoning, verhuurd voor den civielen prijs van 1.60 per maand, dus 40 ctperweek. Uit deze volledige omschrijving van dit huis [waar schrijver dezes werd geboren en zijn jeugd doorbracht] blijkt overduidelijk, hoezeer de toenmalige levensgewoonten afweken van de huidige en hoezeer de gezinnen op zelfvoorziening waren ingesteld. Vruchten en groenten, zoomede de meeste aardappelen werden uit den tuin gewonnen; voor de laatste was een speciale aardappelkelder ingericht, die telken jare geheel gevuld werd. Voor de verwarming door middel van vele kachels kwam elk najaar een turfschip voor den wal, waarvan de lading op den ruimen turfzolder een plaats vond: de losse lange

en de harde korte turf kostten toen ter tijde ca. een halve cent per stuk, opgebracht op den zolder. De wasch werd natuurlijk thuis gedaan met behulp van de twee dienstboden en een werkster, met eigen regenwater uit de twee groote bakken [de waterleiding kwam eerst in de negentiger jaren tot stand, mede door de bemoeiingen van A. Veen Eznl. Daarna werd gebleekt op het grasveld en gedroogd op de rekken, die helaas te zwak bleken voor de gymnastische toeren van het jonge geslacht. Een tuinman zorgde voor het onderhoud van den tuin en het verwarmen van de broeikassen, die elk jaar heel wat druiven opleverden. Kippenhokken ontbraken niet, hoewel men bij een prijs van 40 ct per snees [20 eieren I deze denkelijk goedkoopster op de markt had kunnen koopen. Een goed voorziene wijnkelder voltooide het geheel, en men was zodoende beter voor mogelijke slechte tijden uitgerust, dan het nageslacht in den wereld- en den jongsten oorlog! —

Het huis met bijbehorenden tuin en weiland werd in 1904 voor de somma van f 15.000.— verkocht voor den bouw van een R.K. Ziekenhuis en is toen verbouwd en later afgebroken. Zoo gezegd, deden de tijdsveranderingen zich geleidelijk ook in het zakenleven gevoelen en wel in dien zin, dat telegraaf, telefoon, spoor- en tramweg en later de auto de klanten niet alleen dichterbij Sneek, doch ook bij Amsterdam en Rotterdam bracht. De importhuizen in de havensteden, die aanvankelijk gewend waren alleen met grossiers zaken te doen, begonnen onder aandrang van hun vertegenwoordigers en rei-

oude dorp, welke sedert bf geheel verdwenen zijn, òf hun woonplaats en zaken naar het gunstiger gelegen Zaandam hebben verplaatst, zooals de houthandelaren Dekker en de Lange. Men zegt, dat tusschen den Westzaner Noorder IJ- en Zeedijk en de oude tol, die eenige honderden meters ten Noorden daarvan de eenige dorpsstraat afsloot, meer dan dertig eigen rijtuigen werden gehouden, — hetgeen in dien tijd wou zeggen: evenveel wijnkoopende families! Er ging dan ook tweemaal per jaar een beurtschip met wijn van Sneek naar de Zaan, door W. & L. Veen bevracht.

Van het groote verbruik per familie kan het volgende een staaltje geven. Een gefortuneerd olieslager in Koog aan de Zaan, die overigens zeer eenvoudig leefde en zich verheugde in het bezit van een dozijn oliemolens en evenveel kinderen, had in een jaar met veel bruiloften één en vijftig ankers [à vijf en veertig fleschl wijn noodig en kocht, om de zaak af te ronden, het twee en vijftigste anker er maar bij . . . Dat wil dus zeggen, dat in dit exceptioneele geval wellicht vijftig maal zooveel wijn in dit gezin werd gebruikt, als thans door een normalen wijngenieter besteld, hetgeen eenigszins den treffenden achteruitgang van het debiet kan illustreeren.

In die jaren ondervond de firma in Sneek veel steun van de omstandigheid, dat de derde zoon van Lambertus, genaamd Fonger [VI 251 zich in het wijncentrum Bordeaux had gevestigd, waardoor zij over een eerstehandsche verbinding met het productieland bij uitnemendheid beschikten. Later traden Griekenland en Noord-Afrika voor de goedkoopere wijnen meer op den voorgrond, maar de beroemde wijnstreek van Bordeaux-Cognac blijft nog steeds aanzienlijke hoeveelheden naar ons land leveren. In Bordeaux trouwde Fonger Veen d.d. 2011-1890 met Mademoiselle Louise Lynch, een dochter uit een bekend geslacht van wijnbouwers en -handelaren, wier naam men nog veel op Chateaux-wijnen uit die contrije kan aan-

SS

rekken en van . . . sloten; in de moderne huizen moest men zich maar met een gedeelte van den proviandkelder behelpen. Totdat mèt de flatwoningen ook de kelders werden afgeschaft en daarmede de mogelijkheid tot het vormen van een behoorlijken eigen wijnvoorraad werd afgesneden, tenzij de wijnhandelaar dezen zelfwilde bewaren. — Lang voor dien was het

wijnverbruik echter reeds aanzienlijk achteruit geloopt door veranderde levensomstandigheden en -inzichten, door het toenemen van de sport en van het bierverbruik en het verdwijnen van de zware diners met zes of meer gangen en een evenredig aantal wijnsorten.

Een tijdlang heeft men getracht om tegemoet te komen aan de bezwaren van het publiek, om wijn bij minstens een half of heel anker van vijf en veertig flesch zèlf in te koopen, door in speciale wijnzaken [zooals Ferwerda & Tieman I de mogelijkheid tot het aanschaffen van één flesch te openen. Sedert heeft echter de kruidenier gepoogd om ook dit artikel tot zich te trekken, zoodat het aantal kruidenierszaken, dat een bescheiden wijnafdeling heeft geopend, sterk is toegenomen. Dat men sedert ook in restaurants den wijn per glas kan bestellen inplaats van per heele of desnoods halve flesch, zou den ouden wijnkoopters wel een nagel aan de doodkist bezorgd hebben !

Een en ander vormt wel een sterke tegenstelling met het veel grootere wijnverbruik in de negentiende eeuw, toen de gegoede burgerij gewend was wijn aan tafel en ook regelmatig 's avonds in den huiselijken kring of bij bezoeken wijn te drinken. Er zijn daarvan wel enkele staaltjes bewaard gebleven. Zoo had de firma W. & L. Veen een groot afzetgebied in de Zaanstreek, die regelmatig door één der firmanten werd bereisd, waarbij te voet „de kleine ban“, d.w.z. Zaandam-KoogZaandijk-Westzaan moest worden geloopt. Immers vooral in het toenmaals bloeiende Westzaan zetelden vele klanten. Vele oud-Zaansche, destijds rijke geslachten zetelden toen in dit generaal van Friesland. De kennismaking was aangekomen, doordat de jonge wijnkoopster in de trekschuit naar Harlingen op des grietmans hoogen hoed was gaan zitten!

Ook voor de wijn-affaire had de oudste broer Antonie den grondslag helpen leggen door in Mei 1838 voor eigen rekening een pakhuis aan 't eind van het Kleinzand te Sneek te koopen voor 3600.— hetwelk deels voor de jonge wijnzaak, deels voor opslag van koloniale waren in gebruik werd genomen. Voorts leende hij d.d. 1 Jan. 1846 aan zijn broers een bedrag van 4000.— rentende 4 0/0. Dank zij deze hulp en het flinke werken van de beide broers, zoomede de voor Friesland gunstige tijden, floreerde de zaak behoorlijk en droeg zij, met de bevriende firma's B. Alring Hesselink en R. Gorter & Zoon

er het hare toe bij, om Sneek ook voor deze branche tot het belangrijkste centrum van Friesland te maken.

Ook buiten de provincie werd afzet gezocht, waarvoor de eerste firmanten en later ook de zoons er persoonlijk op uit gingen om bij particulieren orders op te nemen. Deze zoons en latere firmanten waren: Johannes Petrus Epeüs [VI 21 | en Willem Hendrik [VI 241, waarvan eerstgenoemde in Rotterdam en Mainz het vak leerde en een paar jaar na zijn trouwen als firmant in de zaak kwam.

Eenige jaren later trad vader Lambertus uit om plaats te maken voor zijn tweeden zoon Willem. De oude heer heeft nog heel wat jaren het ruime heerenhuis aan 't Kleinzand hoek Jousterkade bewoond en herdacht in Juni 189 S zijn vijftigjarige gelukkige echtvereniging. Meer dan 2 S jaar lang was hij boekhouder van de Doopsgezinde Gemeente „op het Cingel”.

In de hoogere en gegoede burgerkringen was het toen gewoonte, om een behoorlijk gevulden wijnkelder te bezitten, zoodat men bij elke gelegenheid een passenden, goed belegen wijn kon serveeren. In de oude heerenhuizen was te dezen behoefte een speciale wijnkelder gebouwd, voorzien van wijnop den voorgrond, noch in het huwelijk trad. Alleen was hij een van de „jeunesse dorée” van zijn geboorteplaats, die door Napoleon werd opgeroepen om zijn „Grande Armée” te versterken en als „Garde d'Honneur” dienst te doen. Wij weten niet of dit geschiedde uit enthousiasme voor de „Europeesche zaak” dan wel met dezelfde „vrijwilligheid”, als waarmee wij in den afgelopen oorlog velen de Duitsche gelederen zagen versterken of voor de Duitsche Weermacht diensten verrichten! Een „Garde d' Honneur” moest zijn eigen uitrusting, incl. rijpaard, bekostigen en werd daarna bij de Fransche troepen ingedeeld om in Rusland dienst te doen. Ook onze Willem is mee naar Rusland geweest, en behoorde onder de weinigen, die heelhuids terugkwamen. Zijn ervaringen in den oorlog heeft hij niet op schrift gesteld, waarschijnlijk zijn deze niet van aangenamen aard geweest! — Wij vinden hier een eerste afwijking van een der levensbeginselen van de oude Doopers: het verbod om wapens te dragen en kwaad met kwaad te vergelden. In den patriottischen en later Napoleontischen tijd is hier steeds verder van afgeweken, als gevolg waarvan de Doopsgezinden bij de nieuwe Nederlandsche Grondwet dan ook niet [zooals vroeger wel het geval was] van

den militairen dienst werden vrijgesteld; wel behoeven zij geen eed af te leggen.

Willem Veen overleed in 18 S 1, drie en vijftig jaar oud. Hij was dus niet lang lid van de firma, die in 1839 W. & L. Veen was gedoopt in verband met de toetreding van den jongsten der vijf gebroeders, Lambertus [V 211. Zooals wij gezien hebben, was deze aanvankelijk bestemd geweest, om aan de Zaan cacaofabrikant te worden, doch gaf hij klaarblijkelijk aan een ander vak de voorkeur. Eenige jaren na zijn toetreding tot de wijnfirma trad hij in 't huwelijk met Rinske van Altena, dochter van een grietman [burgemeester van een Friesche plattelandsgemeente] en kleindochter van den postmeesterDE
WIJNTAK

Wijnkooper te Sneek [1809-1899]

LAMBERTUS VEEN

Garde d' Honneur van Napoleon [zie Willem Veen]

- 1 Over het geslacht Wouters zie: Mr A. Haga: „Bijdrage tot de genealogie van het Doopsgezinde Sneeker Geslacht Wouters", in het Maandblad „De Nederlandsche Leeuw" 1941.
- 2 Nog in de zestiger jaren is Titia [Gorter-] Veen [VII 11 met haar schoonzuster een volle week door sneeuwstormen geblokkeerd geweest in de herberg „De drie Romers", halfweg Leeuwarden-Sneek. Haar vader, Hendrik Veen Azn [VI 4], die gaarne persoonlijk nieuwe buitenlandse verbindingen voor zijn zaak aanknoopte, had toen meer dan veertien dagen

werk voor een reis naar Parijs, waarvan een volle week wachten voor het door ijsgang geblokkeerde, Hollandsch Diep bij de Moerdijk !

3 Egbert Veen Azn [VIII 22] schreef: „De Zaaansche Handel en Nijverheid" [Emrik & Binger, Haarlem 1911 1, zoomede „De Overstroming van 19 16" [Smit & Co. , Zaandam 19161, en artikelen op economisch terrein. In 1945 verschenen bij L. J. Veen van zijn hand brochures over „Schadevergoeding door Annexatie" en „Een Hollandsch-Belgische Tolunie ?" A. C. Veen-Brons schreef onder haar pseudoniem „Famke" een viertal werken, verschenen bij L. J. Veen 's Uitgeversmaatschappij : „Zaansch" en „Nieuw Zaaansch Binnenhuisje", „Triomf van het Huwelijk", zoomede „Nieuw Feminisme en belangelooze Huwelijksbemiddeling". In de beide laatste werken wordt stelling genomen tegen het extreme Feminisme van dena-oorlogsche jaren. —Zij publiceerte ook vele gedichten, waarvan wij er een illegaal verspreid in 1942 hieronder laten volgen:

DE VELDEN VLAGGEN....

In volle kleurenpracht staan Neerlands velden

De hyacinten bloeien Rood-Mfit-Blauw; Zij dekken ook de
graven onzer Helden

Symbool van Moed, Gerechtigheid en Trouw.

Zij zijn het geestesmerk van onze mannen, vrouwen,

Hun rechte stengels strak gericht omhoog, Eer bréken zij dan zich
te laten vouwen,

Zoo ònze rug, die voor 't geweld niet boog!

De velden vlaggen! Onze Vaderlandsche kleuren,

Zij zijn ontplooid door 's Allerhoogsten Hand; Geen wreed geweld keert
ooit dit feestelijk gebeuren. Viert daarom mee: Oranje en Nederland!

Zaandam, 30 April 1942

A. C. V. -B.

¶Verjaardag H.K.H. PrinsesJuliana!

48

eenige zoon van Antonie Ezn werd na leerjaren op de Openbare Handelsschool te Amsterdam en in Italië procuratiehouder en later onder-directeur der Verkade's Fabrieken te Zaandam. ³In de zaak hielp toen de derde dochter Titia, die tezamen met den eersten reiziger, den heer T. Ferwerda, in 1917 resp. 1920 de firma A. Veen & Zoon overnam.

Zij gingen spoedig tot reorganisatie over door opheffing van de nog steeds aangehouden winkelzaak en uitbreiding van de fabricatie van bakkerij-grondstoffen, zooals poedersuiker en amandelspijs.

Was door den toen heerschenden oorlog het 100-jarig bestaan van de zaak in 1916 niet feestelijk herdacht, — aan het 125-jarig bestaan op 1 c Mei 1941 werd wèl eenige aandacht gegeven. Met het toen vervaardigde sonnet mogen wij de geschiedenis van dezen tak besluiten:

A. VEEN & ZOON
1816—1941

Een lange reeks van honderdvijfentwintig jaren
Heeft steeds A. Veen & Zoon het beste nagestreefd. Haar doel was niet
om rijke schatten te vergaren, Maar wel dat prima waar de trouwste
klanten geeft.

Betrouwbaar, opgewekt in 't doen van vele zaken,
Kon men getij en stormwind moedig wederstaan ;
't Kompas was Eerlijkheid, — wie uit de koers mocht raken, A. Veen & Zoon zeilt
steeds recht-uit, recht-toe, recht-aan.

Vakkund'ge leiding en eendrachtig samenwerken, Zoo bleef in eenvoud 't
huis een eer voor het gewest, En kan gerust de faam van Stad en Land
versterken.

Wij brengen onze huld' aan deze Sneeker Vest',
Het hechte fundament weerstond getij en jaren,
Voorbeeld van Friesche geest en Friesland op zijn best!

[A. C. Veen-Brons]

47

ranciers te krijgen. Deze kreeg spoedig hulp van zijn oudsten zoon Antonie en van zijn neef Anton Ezn, nadat laatstgenoemde eerst de handelsschool in Osnabrück had afgeloopen. Langzamerhand kon hij de zaken aan deze beide oppassende en hard werkende krachten overlaten [waarvan de oudste reisde en de jongste administreerde], maar tot zijn overlijden in 1897 bleef hij bij A. Veen & Zoon geïnteresseerd.

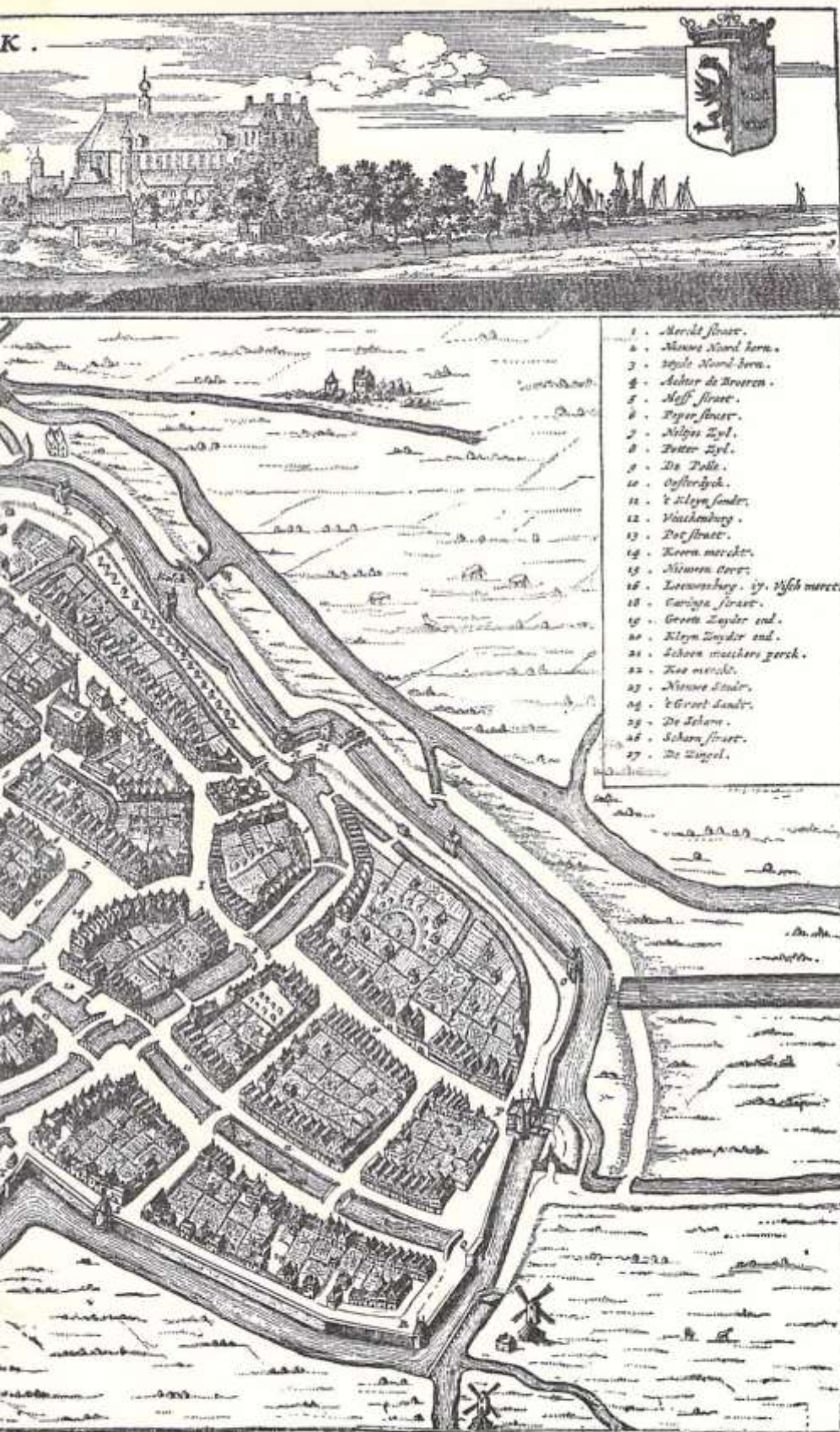
De beide Antonie's hebben het niet gemakkelijk gehad, want de koopkracht van Friesland, waar het hoofdafzetgebied lag, verminderde doorlopend. Verschillende branches, zooals de tabakskerverij en de olieslagerij, gaven in de meeste jaren verlies in plaats van winst en moesten later worden geliquideerd, zonder dat uitzicht bestond om ze door andere, loonender zaken

te vervangen. Het bedrijfskapitaal had na het overlijden van de oude firmanten met hun talrijk kroost flinke aderlatingen ondergaan en ook de chocoladefabriek en een komeplantage in Indië hadden heel wat geld gekost. De beide firmanten bleven echter den moed erin houden en hadden naast hunne dagelijksche werkzaamheden nog tijd en lust om zich aan de openbare zaak te wijden: de oudste staat als medeoprichter te boek van de nieuwe zweminrichting, de jongste als gemeenteraadslid en bestuurslid van tal van nuttige vereenigingen [zie Kassierstakl. In 1908 kwam aan diens welbesteed leven een einde: de oudste firmant bleef tot in hoogen ouderdom [hij overleed in 1938 op negen en tachtig-jarigen leeftijd] boven de zaak wonen en er zich voor interesseeren.

Een der verderstrekkende gevolgen van den toenmaligen minder goeden gang van zaken was, dat de zoons van de twee firmanten, naar de respectievelijke grootvaders Hendrik en Egbert genaamd, weinig animo toonden tot erfopvolging. De eerste besloot in Amerika zijn geluk te zoeken, waar hij het ook vond in den vorm van een Friesche vrouw, een talrijk gezin en eene goede broodwinning als kweker in Californië. De zigers steeds meer rechtstreeks de bakkers en winkeliers te bedienen, zoodat voor de grossiers alleen de levering van kleine postjes in aangebroken fust overbleefzoomede die aan . . . de financieel zwakke klanten. Men kon dit wel beantwoorden [en dit geschiedde ook I door zelf de grondstoffen zooals honing, krenten, rozijnen, uit het buitenland te importeeren met voorbijgang van de Amsterdamsche huizen, maar hoewel dit de kostprijs eenigszins drukte, verbreedde dit slechts weinig de afname-basis, daar de agenten dezer buitenlandsche huizen ook al orders op één of twee vaten gecombineerd gingen opnemen en zodoende de prijzen voor de grossiers drukten tot een niet meer loonend peil.

Voor het derde geslacht was de toestand dan ook heel wat moeilijker dan voor de beide voorafgaande, waarbij nog kwam dat de economische toestand in Friesland zienderoogen achteruitging [zie laatste hoofdstuk: Friesland]. — Dit derde geslacht bestond oudergewoonte uit de beide oudste zoons van de twee firmanten, beiden naar hun gemeenschappelijken grootvader Antonie geheeten, ter onderscheiding later in den volksmond geheeten „de dikke" en „de kleine Anton". Hun jeugd was prettig genoeg geweest, want in het groote perceel bij de Waag woonde boven de zaak de familie Egbert Veen-van

Gelder met vier zoons en in het heerenhuis achter Hendrik VeenAdema met zes zoons en één dochter, zoodat het er aan opgewekt leven niet ontbrak! De beide flinke moeders zullen dan ook in die jaren de handen vol hebben gehad, hoewel de eerste hevig door rheumatiek werd geplaagd. — De zorgen bleven echter ook niet uit, want in 1872 overleden Antonie Veen Sr en Debora Johanna Veen-van Gelder, drie jaar later gevolgd door Egbert Veen Azn, de joviale en opgewekte reizende firmant. Diensvolgens kwam Hendrik Veen Azn alleen voor de zaken te staan, een ondernemend man, die trachtte door persoonlijk bezoek in het buitenland nieuwe rechtstreeksche leve45

1. Noord straat.
2. Nieuwe Noord horn.
3. Nieuwe Noord horn.
4. Achter de Boeren.
5. Nieuwe straat.
6. Nieuwe straat.
7. Nieuwe Zyl.
8. Nieuwe Zyl.
9. De Tolle.
10. Oosterdyk.
11. 't Nieuwe land.
12. Visschersdyk.
13. De straat.
14. Keeren merckt.
15. Nieuwe brug.
16. Leuvenberg. of. Nieuwe merckt.
17. Carigna. straat.
18. Grooten Zeyder end.
19. Nieuwe Zeyder end.
20. Schoon maekens gersk.
21. Keen merckt.
22. Nieuwe land.
23. 't Groot land.
24. De Schone.
25. Schone straat.
26. De Zingel.

treffen. Interessante bijzonderheden hierover, zoomede over de jeugd van dezen Fonger kan men lezen in den brief, welken de oude heer van negen en tachtig jaar in het laatste jaar van den oorlog uit zijn verbanningsoord in keurig Hollandsch schreef en welken wij curiositeitshalve in zijn geheel laten volgen.

uLT BRIEF FONGER VEEN-BORDEAUX 16-2-1944

Met mijn zoon Roelof en zijn vrouw, geb. Colin, en 2 kleinkinderen woonden wij allen tezamen op een bezitting, die ik in 1903 gekocht heb in Talence, een aangenaam en groot huis in de voorstad van Bordeaux. Wij zijn echter in April 1943 uit ons huis verdreven door de Duitsche militairen, van welke er thans IS à 20 in wonen.

Wij hebben toen getracht om iets schappelijks als woning te vinden, doch dat is met al die bombardementen zoo goed als onmogelijk, zoodat mijn zoon Roelof zich heeft moeten vergenoegen met een miserabel huisje en ik alleen in een afschuwelijk pension terecht ben gekomen, waar ik met mijn 89 jaren van kou zit te klappertanden! Dat is dus verre van een gelukkige ouden dag en aangezien ik het eind van dat alles nog niet in de eerste jaren voorzie, hoop ik maar op een ander eind. Mijn infirmitäten maken, dat ik niet meer kan wandelen. Bovendien ben ik doof en niet in staat handenarbeid te doen, zoodat ik met lezen en schrijven den tijd moet korten.

Mijn schoonvader Albert Lynch was van Iersche afkomst. Die familie was in der tijd bezitter van diverse wijneigendommen, die thans nog den naam hebben behouden als Lynch-Bages, Lynch-Labarde, Pontac-Lynch en Lynch-Moussas. Een van de familie was onder Napoleon maire van Bordeaux, maar leverde na diens val de stad zonder verweer aan Wellington over, hetgeen nu niet precies als een heldenfeit kan beschouwd worden, ofschoon Napoleon hem nog wel graaf gemaakt had! Mijn schoonvader was, evenals ik, in wijnzaken en mijn zwager Caussade was wijnbouwer in de gemeenten Blanquefort en St. Christoly Médoc.

Roelof, die als zoon van een vreemdeling eerst bij zijn meerderjarigheid zijn nationaliteit kon kiezen, was in 1914 zeventien jaar oud en heeft zich toen als volontair aan „la Légion étrangère" verbonden. Hij is toen naar Issoudun gezonden om te worden opgeleid als aspirant, later naar Bayonne om mitrailleur te worden, heeft daarna „la croix de guerre" gekregen en heeft gelukkig in dezen tweeden oorlog niet moeten dienen.

Papa Lambertus was een braaf man. Wat een voorbeeld voor schrijver dezes, die niet in zijn schoenen kan staan! Bovendien had hij een vol vertrouwen in de deugd zijner wijnen. Een onbemiddelde zieke kon op een goede oude belegen flesch rekenen en de knechten van de firma hadden zich niet te beklagen, want al was hij geen socialist, zij werden goed behandeld. Een hunner hielp dikwijls in huis. Dat was Aant [Arend] Bakker, mijn groote vriend. Als hij des winters morgens vroeg de bijt voor het huis kwam openhakken, dan kwam ik hem helpen. Maar als het dan goed had gevoren, dan mocht ik wel nu en dan over

het jonge ijs lopen, maar niet thuis vertellen! Hij ging ook wel met mij mee naar een grasveld in de buurt om mijn grooten „draak" met prachtige prenten beplakt op te laten. Die draak was zoo groot, dat hij mij haast omver trok als er wat veel wind was. Hij hielp mij ook wel met kievietseieren zoeken, waarin hij zeer knap was. Ik herinner mij nog levendig, dat hij mij een nest deed ontdekken met vijf eieren. Wat een succes! Toen ik die vijf eieren goed en wel ingepakt in gras in mijn netje naar huis bracht, was ik rijker dan een koning en mijn moeder in de gang ziende, stormde ik op haar los om mijn vondst te toonen. In mijn haast struikelde ik echter. Arme jongen. Moeder hielp mij weer op de been en dacht mij in een ommelette te vinden, maar Aant kalmeerde haar met een glimlach, zeggende: „U kunt gerust zijn: ze waren hard gekookt."

Wat al drukte en drukte als de groote Zaancommissie verscheept werd. Dat gebeurde na de groote voorjaarsreis. Als alles dan klaar was ter verzending en de ankersmanden in rijen in het pakhuis stonden dan kwam er een schip en werd alles ingeladen en zelfs de kinderen waren trotsch op hun vader, die alles zoo flink en netjes bestuurde. Dat waren gelukkige dagen, die mij lang in het geheugen zullen blijven.

Een van de andere knechten was ook mijn vriend Pieter. Hij leerde mij snoek te vangen met de hand. In den omtrek van den molen van Kingma hadden wij ontdekt, dat er snoeken in de slooten waren. Nu gingen wij met onze polsen het water troebel maken, zoodat de visschen bij gebrek aan lucht genoodzaakt waren om naar de oppervlakte te komen en men ze kon grijpen en op het land kon werpen.

Pieter woonde in de Brouwerssteeg achter het pakhuis en inviteerde mij dan om bij hem den snoek op te peuzelen.

Hoeveel genoeg men in Sneek kon hebben, daaraan kwam geen eind. Denkt eens aan al die familie, welke daar woonde en die ons altijd zoo welkom heette. De bezoeken aan oom Antoon in de Noorderhorne onder andere staan mij nog duidelijk voor den geest. Speciaal met Nieuwjaar kregen wij de fijnste koekjes en een borrel van advocaat versch gemaakt en heel wat fijner dan de beste likeurfabrieken ze maken. Hoe onze magen dat volhielden, is mij een raadsel, maar onze eetlust had daaronder volstrekt niet te lijden. Ik geloof trouwens, dat onze leefwijs ons ijzersterk maakte. Des winters gleden wij over dun ijs achter de Burgerschool en haalden nu en dan een „natten poot" die ons echter niet verhinderde om tot twaalfuur op de schoolbanken te zitten. Veel kwaad heeft dat ons niet gedaan en toch ben ik nu in mijn 89-stejaar eigenlijk veel te gezond voor een gewoon mensch. En hoeveel keer ben ik niet in het water gevallen ? Met dooiweer, als het ijs eenmaal stuk was, gingen wij met puthaken de schotsen naar de gracht drijven en herinner mij nog steeds juist voor ons huis en voor het oog van mijn beste moeder een plons in de vaart te hebben gemaakt, die, zooals men begrijpen kan, haarden schrik omhet lijf gaf, maar die als gewoonlijk zonder erge gevolgen afliep.

Trouwens mijn beste ouders hadden dikwijls dergelijke emoties. Met kameraads huurden wij voor een dubbeltje een zeilboot en trokken daarmee naar het meer met een prachtigen zomer noordwester. Natuurlijk vergaten wij de avondkalmtes en waren wij genoodzaakt de terugreis trekkend te doen. Doornat van het bedauwde gras kwamen wij dan terug, dikwijls omstreeks tien of elf uur 's avonds, terwijl vader, moeder en hechten overal trachtten uit te

vinden waar wij ons bevonden en doodsangsten leden over ons. Dergelijke kinderen te bezitten moet geen groot genoegen geweest zijn. . .

Mijn leven in Bordeaux heeft zijn besten tijd gekend omstreeks het jaar 1900. Mijn zaken hadden zich uitgebreid en ik had het zoover gekregen, dat ik met de geregelde stoomvaartlijnen op Amsterdam en Rotterdam contracten kon sluiten tot verlaagde prijzen onder een minimum garantie van vracht. Zodoende kon ik scherp concurreeren en bovendien had ik ook succes gekregen in Duitschland en Engeland, zoodat ik bekende merken geheel kon opkopen en voordeelig kon aanbieden. Wanheer ik dan zulk een bekend merk kocht, dan liet ik terstond een photo maken van het kasteel en bood per geïllustreerde briefkaart met het kasteel, dien wijn aan aan mijn vrienden, dikwijls zelfs met étiquettes van het kasteel.

Voor de financieering van die inkooppen had ik den steun weten te verkrijgen van de bankiers Piganeau, met wie ik zeer interessante relaties had, tengevolge van het feit, dat de chefs dezer firma ieder op een groote bezitting hier in de nabijheid veel mest noodig hadden. Dit verplichtte

60

hen een groote kudde melkkoeien te hebben, welke van de allerbeste soort moesten zijn om door groote productie van melk de zaak mogelijk te maken. Hun die allerbeste soort van vee te bezorgen lag natuurlijk geheel in de lijn van een oud-Sneeker als ik. Door hulp van mijn vader is het mij gelukt heel wat drachtig vee naar hier te verkopen met hetwelk mijn vrienden het grootste succes hebben gehad. Alles was stamboek-vee met een gemiddelde productie van 2 S I per dag.

Ja dat waren gelukkige jaren. Er werd goed verdiend en ieder was tevreden. Natuurlijk heeft men toen ook wel slechte periodes gekend zooals de tijden van phyloxéra en mildew. Dat waren ernstige kwalen, die men echter zoo flink heeft bestreden, dat alles weer goed terecht is gekomen. Van 1878 tot '84 vernielde de phyloxéra de wortels van den wijnstok. Na veel nasporingen ontdekte men wel is waar, dat het onder water zetten van de velden gedurende den winter afdoende was en dus zag men weldra overal locomobielen met pompen de met dijkjes afgedamde „palus" [gedroogde slibvelden] onder water zetten. Maar dat was alleen voldoende voor de meest ordinaire soorten, want de fijne wijnen komen van druiven, die op kiezelgrond worden geteeld. Die kiezelgronden vindt men op hooger en dikwijls glooiende plateaux en men moest dus een ander middel zoeken. Dat middel werd gevonden door het enten van den Franschen wijnstok op Amerikaanschen wortel. Dat middel is volkomen afdoende gebleken en sedert dien is het overal toegepast. Wanneer men thans den stam van den wijnstok ontbloot, dan ziet men duidelijk den veel dikkeren Franschen stam verbonden aan den meer tengeren Amerikaanschen wortel en zelfs in de „palus" vindt men niet meer den vroeger benutten stok.

Circa vijf jaren zijn vereischt om een stok in productie te brengen. Men kan dus nagaan welke enorme opofferingen de wijnbouwers zich hebben moeten getroosten om het zoover te brengen.

Nauwelijks begon de toestand te verbeteren of een nieuwe slag trof de producenten. Ditmaal was het de „mildew“, een cryptogame [schimmell, die de bladen en de vrucht verdroogde, den wijn decomposeerde en die niet zooals „oidium“ eenvoudig met bloem van zwavel te verdrijven was. Na veel zoeken werd eindelijk de „bouillie Bordelaise“ ontdekt, bestaande uit kopersulphaat met kalk in vloeibaren vorm, die gesprenkeld wordt op de plant door een pulvérisateur. Dat vraagt natuurlijk ook weer veel arbeid, doch dat is volkomen afdoende . . . totdat een andere plaag ons weer zal dwingen tot nieuwe zorgen. Enfin in theorie gaat het thans,

61

maar tengevolge van den oorlog is er haast geen mogelijkheid om kopersulphaat te krijgen. Ik zal nu eindigen met een beetje bluf. Als curiositeit vertel ik, dat in 1899 men hier wel 14 dagen lang op de vijvers van 't publieke park heeft kunnen schaatsenrijden en dat ik toen als jong man veel lauweren geoogst heb. Dat is later nooit weer gebeurd. Verder dat ik in hetzelfde jaar gedurende den zomer per cano van Royan naar den vuurtoren van Cordouan ben gevaren, iets, dat geloof ik niemand ooit te voren had gedurfd — 19 mijlen in de volle Golf van Gascogne. —

Dat behoeft echter niet te worden naverteld, te meer daar mijn stijve leden mij thans niet meer toestaan om 100 meter te loopen, maar hetwelk als bewijs moet dienen, dat ik een behoorlijke „Gascon“ ben geworden! Aangezien mijn eenige zoon Roelof [VII 411 geen zin had in ons mooie Wijnvak en verffabrikant is geworden, heb ik de firma F. Veen & Cie. in 1930 verkocht aan Mr. Mialhe te Bordeaux.

Ook deze verbinding met het productieland vermocht niet aan de firma W. & L. Veen haar vroegeren bloei terug te geven. De beide firmanten in Sneek werden ouder en hadden op hun leeftijd geen lust of geen energie, nieuwe zaken te beginnen in limonades of andere dranken. In den grond van hun hart vonden zij deze „beneden hun stand“, waar zij hun hart aan den wijn hadden verpand! Het jongere geslacht [elke firmant had één zoon; de drie dochters bleven ongehuwd] had geen lust om in een achteruitgaande zaak te treden en beide zoons vertrokken naar Indië, waar zij in Deli bij tabaksmaatschappijen werden aangesteld. De zoon van Johan: Lambertus [VII 34], moest wegens ziekte repatriëeren, maar die van Willem: Jacob [VII 391, bleef tot 1934 met eenige onderbreking [tabakszaak in Hamburg] in Indië werkzaam, waar zijn eenige zoon door de Japanners is geïnterneerd.

Inmiddels werd de oude wijnzaak te Sneek in 1916 door de beide firmanten verkocht, waarbij, profiteerende van den hoo-

INVOERCIJFERS VAN WIJN IN NEDERLAND			
Land van herkomst		1912	1939
Frankrijk			
Spanje			2.676.000
België [en Luxemburg I	6.538.303	4. s30.488	900.000
Pruisisch Tolverbond	874.246	1.907.269	294.000
	1.909.016	1.448•511	
Hannover	92.492		
Bremen	10.429		
Hamburg	36.773		
Duitschland			19 S. 000
Groot Bretagne	2.048.710	1.858.089	
Turkije	244-553		
Griekenland	5.835		
Sardinië	260	1.068.347	3-393.000
Toscane 1 .464 Napels			
	17.117		
Oostenrijk	15.068		
Italië	33•909	169-587	1.673.000
Kanarische Eilanden	1.103		
Kaap de Goede Hoop	10.098		
Portugal		532.523	1.725.000
Marokko en Algiers		99.101	242 .000
Hongarije			125.000
Chili			101.000
Diversen	86.417	620.124	386.000
Totaal	9-972.517	12.234.039	11.710.000
Waarvan geëxporteerd	2.297-575		
Waarde			f3•9S6.000

geren prijsstand tijdens den wereldoorlog, de voorraad en installatie in openbare veiling behoorlijke prijzen konden opbrengen. De emballage is goeddeels overgenomen door de Sneeker wijnfirma Wed. Joustra & Zoon. De achteruitgang van den verkoop van wijn in Nederland vindt

63

men duidelijk geïllustreerd in de invoercijfers van dit artikel, welke hiervoor een zuiveren maatstaf vormen, zoolang het Westland ons nog niet aan wijn van Nederlandschen bodem kan helpen! — Zie voor den invoer in liters, wijn op fust en op flesch tezamen geteld, de tabel op pag. 63.

V66r de herziening van onze handelsstatistieken in 1916 werd voor het artikel wijn een uniforme waarde van f40.— per hl aangenomen, op welke fictieve basis eene vergelijking met de werkelijke waarde van 1939 niet mogelijk is. In elk geval toonen deze cijfers niet alleen een sterke verschuiving in de landen van herkomst [waarbij de oude statistieken niet het oorsprongsland opgaven, maar dat van de laatste verscheping], maar bovenal een sterken achteruitgang van den wijnomzet, vooral wanneer men de toeneming van de bevolking in aanmerking neemt. Van 1880 tot 1912 kan deze vermindering per hoofd van de bevolking worden berekend op één achtste, voor de laatste dertig jaar op ruim één derde. Vermoedelijk zal nu echter wel het laagste peil zijn bereikt, doch voor de oude firma W. & L. Veen is het onder alle omstandigheden thans te laat!

DE ZAANSCHÉ TAK EN DE CHOCOLADE-FABRICATIE

DE DERDE ZOON van 't echtpaar Hendrik Veen-ten Cate [IV 41 was de eerste emigrant uit het gezin en bracht het contact met de nijvere Zaanstreek tot stand. Deze Jan [V 171 had een wetenschappelijker beroep gekozen dan zijn broers, nl. dat van apotheker. Na volbrachte studie en zijn huwelijk vestigde hij zich in 1823 te Koog aan de Zaan, waar hij blijkens koopcontract in 1826 het perceel Lagedijk 381 kocht van de heeren Haremaker, in welk contract hij betiteld wordt als apothecar en chemist. — Het Koopcontract luidde:

„1826, 28 Febr. verschenen ten huize van den heer Klaas Haremaker Janzn ten overstaan van Dirk Donker, Notaris te Zaandijk, de Heeren Klaas Cornelisz. en Klaas Jansz. Haremaker en Dirk Dirksz. Blok, alle van beroep haremakers [fabrikanten van huls en voor oliepersen] die verklaarden verkocht te hebben aan den heer Jan Veen, apothecar en chemist te Koog aan de Zaan voor de somma van 2000.— .

Een Huis, pakhuis en erf te Koog aan de Zaan No. 381 [later vernummerd 831] aan de weg en Zaan, zijnde het erf groot 8 roeden en 70 ellen, belend ten Noorden het eerste huis in de gemeente Zaandijk, behorende aan Evert de Jager en ten Zuiden Dirk de Vries, onder voorwaarde dat op het erf bezuiden het huis niets mag gebouwd worden, hetgeen hinderlijk zou zijn aan het uitzicht, hetwelk de heeren Klaas Haremaker & Compagnie hebben uit derzelver werkplaats daar tegenover staande over de Dijksloot, en dat er geen smederij of slachterij in mag worden gevestigd."

Vermoedelijk ging de apotheek wel goed; tenminste zij bestaat nog te zelfder plaatse onder de firma Groesbeek te Koog aan de Zaan, genummerd Hoogstraat 58.

Wij zien voorts Jan Veen ook spoedig in het openbare leven ter plaatse optreden, want in 1833 sticht hij met vijf andere Jannen de Leesbibliotheek van het Nut van 't Algemeen, nl. : voor Zaandijk: Jan Houttuyn, Jan Jacobsz. Honig, Jan Vis en voor de

Koog: Jan Kluyver, Jan Stuurman en Jan Veen. — In 1844 werd hij diaken van de Doopsgezinde Gemeente te KoogZaandijk. De koopmansaard van zijn voorvaderen verloochende zich echter niet bij dezen telg en wij vinden hem spoedig bezig met proefnemingen voor het maken van chocolade. Het was juist in den tijd, dat de jonge Coenraad Johannes van Houten zijn opzienbare uitvinding deed, om zonder bijmenging van vreemde stoffen de cacaoboter uit de cacaoboonen te verwijderen en de laatste met behoud van de voedingswaarde in een gemakkelijk oplosbaren vorm te brengen. Deze had hierop bij Kon. Besluit van 4 April 1828 voor den tijd van tien jaar octrooi gekregen...

Ook de proeven van Jan werden klaarblijkelijk met goed gevolg bekroond, want hij ging de chocolade-fabricatie nu in het groot beginnen. Daartoe kocht hij in 1829 den doppenmolen „De Cacaoboom" met bijbehorend erf [dat in 1836 aan Jan Couwenhoven werd verkocht], welke molen aan de Oostzijde te Zaandam stond. Hij plaatste dezen molen op het erf achter zijn huis, waar „De Cacaoboom" tot het midden van de negentiende eeuw bleef staan om toen te worden verplaatst naar 't Guispad onder Westzaan [zie foto l. De „wandेलende molen", zooals men dezen niet te grooten molen zou kunnen noemen, was bij zijn laatsten tocht niet gelukkig, want het verhaal gaat, dat hij bij het vervoer op schuiten in de Kooger Sluis omkantelde! In Febr. 1900 is hij verbrand. De Zaansche molenkenner P. Boorsma geeft van dezen molen in zijn boek „Over Zaansche Windmolens" [P. Out, Koog aan de Zaan 1939] de volgende bijzonderheden:

„De Cacaoboom" was een cacaomolen te Zaandam, Oostzijde aan weg en Zaan ten Noorden van de tegenwoordige Noorderbrug op het erf van Gebrs Smit, expediteurs. Een kleine molen, daarom „Cacaoboompie" genoemd, geheel met hout gedekt. — Omtrent het plantjaar van dezen boom zwijgen de stukken. Op de „lijst" van het Register der Molens en hunne eigenaren met de rekening van den Wint [1764—1801] No. 73 polderarchief Oostzaan

komt voor : 156 : De Kakauwmolen Sokolaatmolen f2.— [een flinke pelmolen betaaldef8.— windrecht per jaar]. Of echter hiermee de onderhavige molen bedoeld wordt, is niet uit te maken; de eigenaar wordt niet genoemd en de molens zijn niet gerangschikt volgens hunne standplaatsen. Er zijn echter maar enkele exemplaren van deze molensoort geweest, zoodat de „Sokolaatmolen" en de „Cacaoboom" misschien benamingen zijn voor één en denzelfden molen.

Maar in de protocollen van notaris Swart wordt de molen wèl genoemd met juist gespelden naam :

6 Febr. 1772 : Quitantie door Jan Puts betreffende een hoeveelheid „tarw" in den molen genaamd „de Cacaoboom".

In de Veilboeken van West-Zaandam komt voor:

21e van Hooymaand 1810: Een Cacaomolen . om te amoveeren te Oost-Zaandam in de Noord. Bodf 310.—. Opgehouden op

Hoewel zijn naam hier ontbreekt, is het niet onwaarschijnlijk, dat de Cacaoboom bedoeld is, want deze stond in „de Noord", welke zich uitstreckte tot het Kalf.

In 1829 is „De Cacaoboom" verplant en verzezen te Koog aan de Zaan op het erf van den apotheker Jan Veen. Maar ook daar wilde de Cacaoboom vermoedelijk niet best aanslaan en in het midden van de 19e eeuw werd hij andermaal op anderen grond gezet. Hij belandde toen in Westzaan in het veld, ten Zuiden van het Guispad, bewesten den papiermolen,, de Schoolmeester". Daar heeft hij specerijen en doppen gemalen en nog ander werk verricht, tot 16 Febr. 1900, toen hij 's avonds in brand geraakte. Er werd toen o.a. koffiestroop in gefabriceerd. Met het aangrenzende woonhuis, bewoond door den moleneigenaar A. Dekker Kzn ging hij geheel in vlammen op.

Op het vrijgekomen erf verscheen later een kleine Blauwselfabriek, welke niet lang in bedrijf bleef. Dit gebouw werd toen tot woonhuis ingericht en is nog in wezen."

Na deze „molen-excursie" keeren wij naar Jan Veen terug, die in 1829 ter exploitatie van de nieuwe zaak de firma J. Veen & Co. had opgericht. Het is te betreuren, dat de boeken en bescheiden van deze firma verloren zijn gegaan, zoodat wij op andere gegevens moeten steunen. Zoo vonden wij reeds in de boeken van den oudsten broer Antonie in Sept. 1829 een post

vanf 500. . „voor opgeschoten gelden ten dienste eener Chocoladefabriek aan L. Veen, aldaar" [d.w.z. Koog aan de Zaan l. Deze L. [Lambertus] was de jongste van de vijf gebroeders, die op 2 Oct. 1829 twintig jaar werd en voor wien dus een „baan" moest worden gezocht. Het is dezen Lambertus in het chocoladevak klaarblijkelijk niet bevallen: tenminste tien jaar later vinden wij hem terug als firmant in den wijnhandel W. & L. Veen. Misschien is de jonge man bij zijn tien jaar ouderen broer Jan aan de Zaan in de leer geweest. — Hoe het zij, in 1829 werd met financieele hulp van de Sneeker familieleden „De Cacaoboorn" aangekocht en op eigen terrein ingericht, terwijl de zaken gedreven werden onder den firmanaam J. Veen & Co. met de Nederlandsche Maagd als fabrieksmerk [zie afb. 1, daarom later „Stoomfabriek Nederland" genoemd en Hofleverancier geworden. Tot 1850 bleef het molentje malen; toen verkocht Jan Veen zijn apotheek en erf aan den gasdirecteur Slot uit Meppel om naar Wijk III, later naar Zaandijk te verhuizen. Een paar jaar later stond hij echter voor een moeilijker besluit. Zijn eenige in 't leven gebleven zoon Aggeüs, die toen ruim twintig jaar oud was, bleek geen zin te hebben in het vaderlijk bedrijf en aan de godin „Ceres" boven den god „Mercurius" de voorkeur te geven, zoodat op andere wijze in de erfopvolging moest worden voorzien. Ook de installatie van den ouden molen zal wel niet meer aan de eischen hebben voldaan, reden waarom werd besloten om na verkoop van den molen de zaak naar Sneek over te brengen.

In den tuin achter het ruime pand van A. Veen & Zoon was ruimte genoeg om fabriekslokalen bij te bouwen, terwijl voor de krachtopwekking een gemeenschappelijke machinekamer kon worden gesticht. De oudste broer Antonie was toen, zooals wij gezien hebben, een kapitaalkrchtig man geworden en in staat voor verbouwing en uitbreiding voldoende geld te

fourneeren. Reeds in 1841 vinden wij in de boeken van A. Veen & Zoon de volgende posten: 1-7-1841 een leening à 41/4 %/0 grootf6666.— aan Jacobus Haisma van der Wal, wijnhandelaar te Franeker en Jan Veen, Apoth. en Fabrykant te Koog aan de Zaan. Voorts op 2-9-1841 een hypothecaire leening aan dezelfde grootf 4000.— en een renteloos voorschot van f 8 87 .—.

Wij zien dus, dat Jan Veen in 1 85 S van Zaandijk naar Sneek verhuist, althans in dat jaar treedt hij afals diaken van de Doopsgezinde Gemeente te Koog-Zaandijk. Met zijn vrouw Sjoukje, die dus weer naar haar „heitelân" terugkeerde, ging mee zijn dochter Anna Titia en zijn zoon Aggeüs. De laatste ging bij een boer onder Heerenveen in de leer en de vader wijdde zich thans geheel aan het vernieuwde bedrijf.

Dit was inmiddels in bloei toegenomen en de Veen's Cacao en Chocolade vonden goeden aftrek in 't geheele land. Ouderen van het thans nog levende geslacht zullen zich uit hun jeugd nog wel herinneren de rolletjes Zeeuwsche chocolade A., A. A., A.A.A.A. en A., waarvan men toen cacaodrank placht te maken. Voorts de harde blokken, die met moeite waren stuk te krijgen en waarbij de jongens wedden, of ze in vijf of zes stukken zouden breken! — Men noemde deze „Zeeuwsche chocolade", omdat de hiervoor gebruikte cacao's oorspronkelijk afkomstig waren van plantages in Suriname, die zich in het bezit van Zeeuwsche families bevonden. Blijkens de nog aanwezige receptenboekjes van J. Veen & Co. was omstreeks 1860 de Surinaamsche cacao echter reeds vervangen door andere Zuid- en Midden-Amerikaansche soorten. Wij vinden in 't genoemde boekje de volgende soorten en prijzen [ct per pond I in de tabel op pag. 70 vermeld.

Al deze soorten kan men thans nog [althans v66r den oorlog! I op de Amsterdamsche markt aantreffen, zij het tot véél lagere

	Aug. 1858	Juli 1863
Bahia Cacao	42	47
Domingo		44
Suriname		65
Maragnon	56	58
Guyaquil	53	
Caraques (Caracas)		ISS
Trinidad	60	60
Puerto Cabello	90	135
Macassar		78

prijzen. West-Afrika, dat thans het grootste productieland is, kwam eerst een halve eeuw later met kleine hoeveelheden ter markt.

uit dit receptenboekje blijkt, dat Jan Veen zich tot zijn overlijden in 1874 met de zaken heeft bemoeid, evenals zijn broer Antonie, die daarbij werd bijgestaan door zijn beide zoons Hendrik [VI 41 en Egbert [VI 61. Toen in de zeventiger jaren de beide oudste firmanten en de jongste zoon Egbert overleden, nam de eenig overgebleven firmant Hendrik Azn zijn tweeden en derden zoon [Herman, VII 3 en Piet, VII S] in de cacaozaken op. Of deze beiden niet de juiste eigenschappen bezaten om een fabriekszaak te leiden, dan wel hiervoor onvoldoende opleiding hadden genoten, — een feit is het, dat hoe langer hoe meer bleek, dat de concurrentie met de moderner ingerichte en deskundiger gedreven Hollandsche fabrieken moeilijk was vol te houden. Wèl werden vele medailles verkregen op tentoonstellingen, waaruit men kan concludeeren, dat de kwaliteit van het product nog goed was, maar de ware „pushing power" ontbrak, evenals de energie en het vermogen om bij den voortgang der tijden nieuwe artikelen te brengen.

Toch namen de Hollandsche Concurrenten wel notitie van de oude Sneeker firma. De plaatselijke agent van de groote finna

„De Cacaoboom“ onder Westzaan [verbrand 19001

Van Houten had de onkiesheid om vlak naast de fabriek „Nederland" het groote reclamebord te plaatsen, hetwelk in die jaren op alle vervoermiddelen den roem der Van Houtens Cacao verkondigde. Prompt verscheen echter eenige dagen later op den eigen gevel een bord, geheel in denzelfden geest met bruine letters uitgevoerd, zoodat het publiek te lezen kreeg :

Veens Cacao is beter dan Van Houtens Cacao zij is de beste en goedkoopste in gebruik Aangezien déze combinatie niet beantwoordde aan de bedoeling van den bewusten agent, was het Van Houtens bord spoedig verdwenen!

Dit handigheidje mocht echter niet baten, evenmin als een vervanging van de beleiders eerst door den Zaanschen cacaofabrikant D. Francken en later door h oudsten zwager Johannes Gorter, eigenaar van de wijnfirma R. Gorter & Zoon Sneek. Omstreeks 1900 is toen de firma J. Veen & Co. als loopend bedrijf overgegaan aan den heer Remmert Pieper, Chemicaliënhandelaar te Wormerveer, die de zaak onder den bestaanden naam doorzette. De heer Pieper heeft er nieuw kapitaal ingestoken en aan de fabrieksgebouwen uitbreiding gegeven door de stichting van een flink pand, aan de oude grenzende. — De tekst van den toen ingemetselden gedenksteen is wel waard om aan de vergetelheid te worden ontruikt, daar zij bloot geeft, dat aan de medewerkers volle eer werd gegeven. Zij luidt:

De Meesterknecht der firma Veen Heeft hier gelegd den
eersten Steen. Meer dan een halve eeuw stond hij, Met
trouw en kunde haar ter zij. En nog bereidt hij vroeg en
laat De Veens Cacao en Chocolaad.

Arnoldus Kramer is de man,
Van wien men dit getuigen kan! 5-6-1900

73

Deze moderniseering der fabriek heeft echter niet mogen baten, evenmin als een poging om de producten op de Duitsche markt te introduceeren. Na den dood van den heer Pieper enkele jaren later, werd de zaak geliquideerd en het pand verkocht aan de firma Geertsema, die er thans nog met een ijzerhandel in gevestigd is. — Zij heeft in de laatste moeilijke jaren v66r 1900 aan de stamfirma A. Veen & Zoon en aan de kassierszaak Egbert Veen & Co. vrij zware verliezen bezorgd.

Het is wel te betreuren, dat de oude zaak deze depressiejaren niet heeft weten te doorstaan, want in en na den wereldoorlog beleefde de Nederlandsche cacao- en chocolade-industrie een ontzaggelijken bloel•. — In dit verband is het interessant om te laten volgen de invoercijfers van cacao's in ons land, ontleend aan het weekblad „Der Gordin" van 1936 en aan de officieele

invoerstatistieken. De cijfers geven den netto-invoer weer en tevens de in totaal verwerkte hoeveelheden van deze grondstof, daar deze voor 100% uit het buitenland moet komen. [Tabel pag. 73] •

Deze cijferreeksen zijn buitengewoon interessant. In de eerste plaats doen zij zien, welk een uiterst bescheiden omvang de Nederlandsche chocolade-nijverheid in 't midden van de vorige eeuw had, toen een tiental fabrieken tezamen nog geen 2 so ton cacaoboonen per jaar verwerkten! Voorts geven zij een beeld van de ontzaggelijke vlucht, die de cacaoboonen-verwerking in ons land in de twintigste eeuw heeft genomen, dat dan ook [v66r den oorlog althans I na Amerika en Engeland het grootste importland van de wereld voor deze grondstof was ! Wel is waar is verreweg het grootste deel van de ingevoerde cacaoboonen thans bestemd voor de extraheer- en persinrichtingen van cacaoboter en doen deze boonen derhalve dienst als grondstof ter vet-verkrijging en niet voor de chocolade-industrie, maar deze laatste heeft toch zoo'n vlucht genomen, dat

74

: p.100Aôfiun gf61 p.10AN 00Z •\$ee.1P
-OCI uouooqoeoeo op op uep 'uuaaa
-10dxo uee 01).1eeA^L a.loaoo.lî uoo tuo 'pîeelS
-aî uo.re(d001 uop .10 uoaueà!.rqey ozuo s.lotuttlî •po!qofi do uo.lamso.ld puel suo
uooîloq uua
ppoq.100A uoo ozop JULIOA 110!puoA0fl •uopopi A',noo uoo
p.tooonpo.lidoî
wordoî!pn0Apaapuot1 uoa.loosopeloootp os.10A!p uee suetp

000'000'51	18L•+L	6f61
000'000'01	f 68 •	Sf61
000'000'52	19	of61
000'000'22	86L•IS	Sz61
000'000'52		oz61
000'000'47	+8f•Sc	61
000'000'5	1 z6•9É	8161
000 • 000 • 6		LI 6.1
	698 • L	9161
	610•G1	5161
	SS6•o+	61
	160•zf	f161
	086 • 6Z	+681
		0681
	f60•f	5881
	Lzc•l 0+1	0881
	• 1 ozL	SL81
		OLS 1
		5981
		0981
	ILI	
	8ZC	OS 81
		9+81
op.reeA,Y	0001	
	trerv	
	uouuox	

aan cacaoboter	24.116 ton ter	14.053.000	waarde van f ,,
cacaopoeder	afvalproducten	2.142.000	35-542
cacaomassa	178 „, chocolade	790.000	1.739
tezamen cacaoproduct		80.000	67.166
waartegen stond een		1.736.000	netto invoer van
cacaoboonen van 74-781 ton ter		f 18.801.000	waarde van f
16.125.000.			

Derhalve is ook het groote verbruik in Nederland van chocolade, voor zooverre de grondstof cacao aangaat, door dezen uitvoer gedekt. Een mooi voorbeeld derhalve van de méérwaarde, welke onze nijverheid aan een ruwe grondstof door bewerking weet te geven, en een pleidooi tevens voor de onbelemmerde handhaving van dezen im- en export!

Voor het geslacht Veen, dat het onderwerp van deze studie uitmaakt, is het te betreuren, dat dit aan dezen recenten opbloei geen deel heeft mogen hebben.

E VIERDE IN LEVEN GEBLEVEN ZOON van het echtpaar Veen-ten Cate werd predikant, hetgeen den zoo godsdienstigen ouders zeker tot verheugenis zal hebben gestrekt. Pieter studeerde in de godgeleerdheid aan de nog niet lang bestaande Kweekschool van de Algemeene Doopsgezinde Sociëteit te Amsterdam. Na zijn bevordering tot proponent, werd hij beroepen op 1 Nov. 1829 aan de kleine, doch actieve gemeente te Warns bij Stavoren, die gecombineerd was met Molkwerum. Klaarblijkelijk bezat hij goede eigenschappen als zieleherder, want reeds in 1832 werd hij, na een gehouden predikbeurt in de vacante gemeente te Bovenknijpe bij Heerenveen, aldaar beroepen. Het vervullen van een preekbeurt in een vacante gemeente brengt nu eenmaal de kans op beroep met zich mee! De bijkomende voorwaarden waren echter te weinig aantrekkelijk om tot aanneming te kunnen besluiten, daar het salaris van f 300.— lager was dan het toch niet al te ruime in de gecombineerde gemeenten Warns-Molkwerum. De „Knijpsters" namen de wenk ter harte en kwamen eenige maanden later met een hernieuwd aanzoek te Warns terug, nadat zij inmiddels door vrijwillige bijdragen de inkomsten hunner gemeente zoodanig hadden verhoogd, dat zij hunnen nieuwen voorganger hetzelfde salaris konden aanbieden als het thans genotene, nl. f800.— met vrij wonen. Hoewel de koopkracht van het geld toentertijd zeker twee à twee en een half maal zoo groot was als een eeuw later, mag het voor een gehuwd predikant zeker niet hoog worden genoemd! Thans bedraagt het minimum salaris van voorgangers bij de Doopsgezinde Broederschap in kleine gemeenten f 2600.— per jaar.

Hoe het zij, de jonge dominé meende het hernieuwde beroep niet te mogen afwijzen en verbond zich op 16 Nov. 1832 aan de gemeente te Bovenknijpe, die hij met groote liefde en toewijding gedurende vijf en veertig jaar heeft gediend. Hij pre79

dikte zijn afscheid op 4 Nov. 1877 en bleef ook als emeritus met zijn VTOUW en twee dochters in de Knijpe wonen, waar hij op 19 Febr. 1896 overleed. Gedurende zijn langen diensttijd heeft hij zijn gemeente ijverig gediend en tot nieuw leven gewekt.

Een zijner oud-leerlingen, de heer C. Gerritsma te Oranjewoud, vader van de tegenwoordige voorgangster der Knijpster gemeente, mej. Ds. M. T. Gerritsma, getuigde van Ds. P. Veen Sr, dat deze nog steeds voortleeft in de herinnering van oude Knijpsters.

„Als een zijner oud-leerlingen zie ik hem in de kerkekamer nog staan, ons het lesje overhoorend en bijbelsche kennis bijbrengende. Later moesten wij

daarover een opstel maken, dat wij een week later terugontvingen met dominé's schriftelijke critiek. Ik zie nog zijn rechte duidelijke handschrift op een papiertje van circa 12 cm², en dat bij een klas van minstens 40 leerlingen. Hij was onze dominé en tegelijk huisvriend van mijn ouders en had 's winters geregeld een schaakavond met mijn vader. — Nog bestaat het door hem opgerichte leesgezelschap „Tot Nut en Vermaak", zoomede de naar hem genoemde Jongerenkring. — Een zijner oud-leerlingen zorgt uit eerbiedige herinnering aan ouden dominé Veen nog altijd op eenvoudige wijze voor het onderhoud van de grafsteenen op 't Knijpster kerkhof van hem en van zijne vrouw. — Ds Veen heeft véél en goed werk gedaan en genoot algemeene achting en waardeering."

Ds Veen is de [anonieme] schrijver van het Gedenkboek van het Bruiloftsfeest van zijn ouders en ook van het werkje: „De Doopsgezinden in Schoterland", in 1896 bij H. Kuipers in Leeuwarden verschenen en door hem bij zijn veertigjarige ambtsvervulling opgedragen aan de gemeenten, waar hij gestaan had.

Naast de historie van de nog bestaande Doopsgezinde gemeen⁸⁰

Doopsgezinde Vermaning te Bovenkuijpe [Fr.]

P. H. Veer.

ten in Heerenveen en de Knijpe, zoomede die van de verdwenen gemeente in Mildam, bevat genoemde schets ook aanwijzingen, hoezeer onder den invloed van de zich wijzigende tijdsomstandigheden en opvattingen, de vroeger zoo behoudende Menniste gemeenten op het Friesche platteland moderner, vrijzinniger en verdraagzamer werden. Wanneer wij zien, hoezeer in de voorafgaande eeuw de z.g. Oud-Friezen, het Jan-Jacobsvolk, zoomede de Oude Vlamingen [waartoe de gemeenten in Benedenknijpe en Mildam behoorden] zich kenmerkten door hun streng geloof, gepaard aan afsluiting van invloeden van buiten [zoo noodig gehandhaafd met behulp van ban en mijding en verbod van buitentrouw, dus met nietMenniste vrouwen], terwijl zij zich vroeger zelfs in hun kleeding van anderen onderscheidden, dan is de overgang wel zéér groot naar de moderne, thans eerder vrijzinnige richting, waartoe de overgrootste meerderheid van de Doopsgezinde gemeenten behoort. Deze vormen in de orthodoxe deelen van Friesland zelfs de vrijzinnige oasen ! — Deze ommekeer vond geleidelijk plaats omstreeks het midden van de vorige eeuw, toen de oude conservatieve geslachten afstierven om voor jongere en meer vooruitstrevende plaats te maken.

In het reeds aangehaalde boekwerk van Ds P. Veen over de Doopsgezinden in Schoterland vindt men dienaangaande enkele losse opmerkingen, die dezen ommekeer aanduiden. Zoo schrijft hij op blz. 124 e.v. .

„Dat er onder de Schoterlandsche Doopsgezinden voorstanders zijn van de moderne rigting, laat zich gemakkelijk begrijpen: die rigting heeft veel, dat valt in Doopsgezinden smaak. Ik moet er echter aan twijfelen, of we ons wel wezenlijk in gemoede kunnen vereenigen met hare levensbeschouwing, voor zoover deze in de onderstelling van een, naar vastgestelde wetten zich ontwikkelend wereldplan haar uitgangspunt vindt en dus op deterministischen grondslag hare resultaten bouwt.

Doch deze kwestie daargelaten, zeker is het, dat onze broederschap in Schoterland geenszins vrij is gebleven van de invloeden der nieuwere

denkbeelden. Op het gebied der intellectueele ontwikkeling heeft zij er bij gewonnen. Bij niet weinigen is de leeslust toegenomen. Velen openbaren eene groote opgewektheid tot zelfstandig onderzoek.

En verder: „Voor een dertigtal jaren verkeerden niet weinigen nog in het begrip, dat iemand die nog niet als lid van een kerkgenootschap was aangenomen, zich minder ingetogen behoefde te gedragen. Daarom werd de belijdenis meestal uitgesteld, totdat men door. zijn leeftijd van de jongelingschap uitgesloten, of, als gehuwd, niet meer gerechtigd werd beschouwd tot het deelnemen aan openbare vermakelijkheden in de herberg."

Als voorbeeld voegt de schrijver hieraan toe, dat de een en twintig door hem in 1833 gedoopte personen meest allen den leeftijd hadden van veertig tot zestig jaar!

Aan het slot van zijn boekje geeft Ds Veen nog een rechtvaardiging van het zelfstandig bestaan blijven van kleinere godsdienstige sekten:

„Nog altijd ben ik van meening, dat er voor ons, Nederlandsche Doopsgezinden, een alleszins behartigenswaardig beginsel ligt opgesloten: in onze toepassing van den doop op belijdenis des geloofs ; in onze zelfstandige gemeentelijke huishouding; in ons voorstaan van het regt der persoonlijke conscientie.

Voor al het practische streven, dat ons door alle tijden heen is eigen geweest, schijnt me een openbaring van ons geestesleven, die, in spijt van hare leemten en gebreken, eene eigenaardige beteekenis heeft, omdat zij in onze opvatting van het Godsrijk haar steunpunt vindt."

Het zal dezen ijverigen voorganger hebben verheugd, dat zijn jongste dochter met een predikant uit de Broederschap trouwde, en nog meer, dat hij het mocht beleven, dat zijn kleinzoon en naamgenoot, Pieter Veen Jr, eenige jaren v66r zijn verscheiden proponent is geworden en in 1893 als eerste standplaats werd beroepen in zijn eigen gemeente Bovenknijspe. In navolging van handelszaken zou men hier in zekeren zin van erfopvolging kunnen spreken !

Van deze intrede van den kleinzoon wordt een verslag gegeven in een zeer waardeerend artikel, door den heer D. M.

van der Woude in „De Maandbode" van den Ring Akkrum aan het werk van Ds P. Veen Sr in de Knijpe gewijd. Hij verhaalt, hoe na afloop van de plechtigheid der bevestiging de oude leeraar P. H. Veen het woord nam en hoe hij met een stem als een klok zijn kleinzoon toesprak en zijn zegen meegaf op zijn loopbaan. Daarna verzocht hij de gemeente met hem in te stemmen het loflied :

PSALM 68 :1-6

Geloofd zij God met diepst ontzag,
Hij overlaadt ons dag aan dag Met
Zijne gunstbewijzen.
Die God is ons een zaligheid,
Wie zou Zijn hoogste Majesteit, Dan
niet met eerbied prijzen ?
Die God is ons een God van heil, Hij
schenkt uit goedheid zonder peil,
Ons 't eeuwig, zalig leven.
Hij kan en en zal in nood, Zelfs
bij het naad 'ren van den dood,
Volkomen uitkomst geven!

De negentigjarige grijsaard, die voor den preekstoel stond op pantoffels en met een kalotje op, zette dezen psalm in met krachtig stem, die van aandoening trilde.

Uit het artikel in „De Maandbode" blijkt ook, dat door het ijverig werken van Ds Veen Sr gedurende bijkans een halve eeuw, het ledental van de gemeente was opgevoerd van 91 in 1832 tot 246 in 187 S. Hij was dan ook een ijverig predikant, hoewel zonder groote oratorische gaven — hij had zelfs een spraakgebrek maar van zijn woord ging een warmte uit, die weldadig aandeed. Zijn veertigjarig jubileum herdacht hij op 7 Nov. 1869, bij welke gelegenheid vijftien familieleden uit Sneek met een speciaal gehuurde stoomboot overkwamen, evenals bij zijn gouden huwelijksfeest op 2 S Oct. 1879.

In zijn rustige woning te Benedenknijpe, die evenals de pas83 torie in de Bovenknijpe zoo vaak gastvrijheid aan jong en oud had verschaft [met inbegrip van den „aantrekkelijken"

pastorietuin ! l, is „de alde domeny fen 'e Boppeknype" op 19 Febr. 1896 de eeuwige rust ingegaan, zittende in zijn leuningstoel voor het raam, het hoofd steunende op de hand. Het bekende Friesche vers, verhalende van den negentigjarigen grootvader [Pakel, wiens harteklop tegelijk met de oude huisklok blijft stilstaan, was ten volle op hem van toepassing:

LIS Pake syn klok wier in treftige klok,
Mei 'n Ūrwirk sa flink en sa dreech;
En hja roun sa sekuer, hvvent al njuggentich jier,
Heard' elts hjar tik-tak dêr omheech. Mar op 't lêst
bleau hja stean, Om nea wer te gean . . .
En mei Pake, ek mei Pake, wier 't dien !

De overledene werd herdacht in de godsdienstoefening van 23 Febr. 1896 in een rede, gehouden door zijn kleinzoon en naamgenoot, welke toespraak bij de Coöp. Handelsdrukkerij te Leeuwarden in druk is verschenen. — Deze, Ds P. H. Veen Jr was in 1893 proponent geworden bij de Algemeene Doopsgezinde Sociëteit te Amsterdam en trad in 't zelfde jaar in het ambt te Bovenknijpe. In 1907 volgde een beroep naar Middelburg, hetwelk door hem werd aangenomen, welke standplaats in 1919 voor Monnikendam werd verwisseld. Daar overleed Ds Veen in 1933 op zes en zestigjarigen leeftijd. Hij was, ondanks een minder gunstigen gezondheidstoestand in de laatste jaren, een actief predikant, getuige het vele werk, dat hij verzet heeft tijdens de invasie van de Belgische vluchtelingen in Middelburg in Augustus 1914. — Na zijn heengaan is de gemeente Monnikendam gecombineerd met Edam.

De „Dominé's Tak" wordt thans in de vrouwelijke lijn voortgezet en wel doordat de jongste dochter van Pieter Veen Sr,

Neeltje, in 't huwelijk trad met den Doopsgezinden leeraar te

Mensingeweer, J. A. A. Oosterbaan, afkomstig uit een zeer oud Friesch Doopsgezind geslacht. Diens zoon Pieter, vernoemd naar grootvader Pieter Veen, werd eveneens predikant, laatstelijk bij de Doopsgezinde gemeente Huizen-Hilversum. Diens zoon, Mr J. A. Oosterbaan, is, na eerst in de rechten te hebben gestudeerd, voorganger geworden bij de Menniste gemeente te Barsingerhorn c.a., na eerst te Broekop-Langendijk te hebben gestaan.

DE KASSIERS TAK

ENDRIK VEEN AZN [VI 4] had uit zijn huwelijk met Helena Noteboom Adema niet minder dan zes zoons. Hiervan kon maar één in de vaderlijke zaak een plaats vinden, daar ook de oudste zoon van den compagnon firmant werd. Vijf zoons moesten dus een andere baan kiezen, welke bij allen in den handel werd gezocht, daar een studie- of ambtelijke loopbaan hen niet aantrok. — Wij zagen reeds, dat de tweede en vierde zoon, Herman [VII 3] en Piet [VII S], de leiding van de chocoladefabriek van J. Veen & Co. op zich namen [zie Cacaotak], terwijl de vijfde zoon Hendrik [VII 71] zijn geluk in Indië zocht. Als geliefde zoon en naamgenoot van zijn vader ging hij met een rijken uitzet naar Ned. Indië, waar hem een langdurige en veelbewogen werkkring wachtte. Bij de herdenking van zijn vijftigjarige werkzaamheid in Insulinde is in de „Nieuwe Rotterdammer Courant" van 29-4-1928 een levensbeschrijving van hem opgenomen, welke wij hier in haar geheel laten volgen.

GOUDEN PLANTERS JUBILEUM

„Op 30 Maart 1928 heeft de heer H. Veen Sr, Superintendent van Cultures en Handelszaken te Bandoeng, het feit herdacht, dat hij zo jaren in de cultures werkzaam is. Het Alg. Landbouwweekblad beschrijft onder den titel „De ups en downs van een vijftigjarige plantersloopbaan", wat hij ondervonden heeft. Hieraan ontleenen wij de volgende bijzonderheden :

De heer Veen begon met te studeeren voor opzichter van den Waterstaat te Zwolle. In 1876 besloot hij naar Indië te gaan, doch daar hij zijn carrière bij de cultures zou maken, werd besloten, dat hij zich ook nog zou gaan toeleggen op landmeten en practisch timmeren. Door connecties kreeg hij eind 1877 een betrekking als employé op een tabaksonderneming op Java. Met het s.s. „Prins van Oranje" vertrok de heer Veen d.d. 16 Februari 1878 uit Nederland en arriveerde den 30en Maart d.a.v. te Batavia. De eerste werkzaamheden begonnen op een onderneming van dhr. P. Helder te Trogong bij Garoet. Na veel wederwaardigheden — onder meer ging de firma failliet — en eenigen tijd zonder betrekking te hebben gezeten, werd hij als hoofdemployé geplaatst op de koffie-onderneming

Tjipantjoe bij Sindanglaja. Daar bleek de toestand alles behalve gunstig te zijn; er werd zwaar gestolen door de koelies, terwijl de administrateur der onderneming van cultures niet veel begrip had. — Toen dit land in andere handen overging, ging ook de heer Veen over naar een andere firma. Hij werd geplaatst op Waspada [thee l.

In 1880 kwam de heer Veen op een onderneming in het Buitenzorgsche, terwijl hij in het daaropvolgende jaar de opdracht kreeg om een terrein uit te zoeken voor het verbouwen van kina. — Hierop ontving dhr. Veen het aanbod, het beheer over een erfpachtsland in de Minahassa [Celebes I op zich te nemen en het in cultuur te brengen. Begin '82 vertrok hij naar Menado om zijn nieuwen werkkring te beginnen. Binnen eenige jaren was deze onderneming ontgonnen. — In Februari 1884, na terugkomst van den oorspronkelijken beheerder, nam dhr. Veen zijn ontslag en repatrieerde, nadat hij eerst in Menado de erfpacht had aangevraagd over een stuk grond voor den verbouw van koffie. Met eenige moeite slaagde hij er in Europa in, om een naamloze vennootschap te stichten met een kapitaal van 175.000.—, waarna hij in Januari 1885 naar Indië terugkeerde en het land in exploitatie bracht, hetgeen hem zeer wel gelukte.

In 1895 nam hij zijn ontslag bij deze vennootschap en trad op als directeur van een maatschappij voor mijnbouwkundige onderzoekingen, waarin hij twee concessies had ingebracht. Bij een der keeren, waarbij met het doen springen van dynamiet de bodem moest worden losgewerkt, werd dhr. Veen zwaar gewond; de gevolgen waren, dat hij het gezichtsvermogen van één oog moest verliezen.

De door dhr. Veen gevonden en naar Soerabaja opgezonden steenen werden, zooals later bleek, v66r het onderzoek aldaar vervalscht, zoodat het scheen alsof de mijn, waaraan hij werkte, reusachtige rijkdommen bevatte. Later ontdekte men, dat daar in het geheel geen goud te vinden was! Een onderzoek wees uit, dat de directeur der maatschappij, die later zelfmoord pleegde, stofuoud bij de steenen gevoegd had, om zijn firma van een faillissement te redden.

Dhr. Veen deed nog enkele mijnbouwkundige onderzoekingen, maar slaagde er niet in, waardevol erts te vinden. In 1899 vestigde hij zich aan het meer van Tondano, in verband met eenige eigen aangevraagde concessies en vertrok daarna naar Nederland. Het verblijf in patria was van korten duur, want in 1900 keerde hij met zijn gezin weer naar Java terug in verband met een hem aangeboden betrekking met mooie vooruitzichten, welke hij daar aanvaardde.

Van 1903 tot 1922 was hij administrateur van Tjikoraj ; in 1913 werd hij tot superintendent benoemd. — Thans [1928] heeft dhr. Veen zich als

superintendent van verschillende klapper- en kina-ondernemingen te Bandoeng gevestigd."

Tot zoover het „Alg. Landbouwweekblad" uit Batavia. Anderhalf jaar na dit jubileum is Hendrik Veen op zijn uitreis naar Indië na zijn laatste bezoek aan het moederland, te Lugano overleden, na een werkzaam leven in de tropen. De koffieplantage op Celebes, in bovenstaand verslag genoemd en geheeten „Sindoran" [waarin door de Sneeker familieleden heel wat geld was gestoken en . . . verloren I was inmiddels overgegaan aan de Moluksche Handelsvereniging te Amsterdam. Het pleit echter voor Hendrik Veen, dat hij het na de verschillende mislukkingen er niet bij heeft laten zitten, maar steeds weer met nieuwen moed en frissche energie iets nieuws is begonnen.— Zijn jongste zoon Hendrik Gerrit vestigde zich ook in de cultures op Java en is door de Japanners geïnterneerd geweest. Diens tweede zoon Johannes sneuvelde in geallieerden dienst.

Van de zes broers van het gezin H. Veen Hzn van „De Waag" te Sneek waren er zodoende nog twee overgebleven: No. 3 Egbert [VII 41 en No. 6 Gerrit [VII 81. Eerstgenoemde leerde bij de Twentsche Bank te Amsterdam en later in Londen en Parijs het bankvak en waagde in 1881 den sprong om in Sneek een nieuw kassierskantoor onder eigen naam te vestigen. Hij vond daarbij een basis in de relaties met het vijftal ondernemingen, door zijn familieleden gedreven, namelijk: A. Veen & Zoon, in Koloniale Waren, de Olieslagerij „De Monnik",

J. Veen & Co., Chocoladefabriek Nederland,

W. & L. Veen, Wijnhandel [alle te Sneek I, P. Veen Ezn, suikermakelaardij te Amsterdam, en later L. J. Veen, uitgeverij, eveneens te Amsterdam, welke alle trouwe klanten zijn gebleven.

Ook de tijd was niet slecht gekozen. Immers, de min of meer gesloten huishouding van de greid- vee- l boeren begon zich op meer commercieele basis te ontwikkelen, — de geldelijke omzetten namen toe, èn door den uitvoer èn doordat boeren en stedelingen zich moderner gingen inrichten, zuivelfabrieken stichtten, en zelf wat landbouwmachines aanschafte. De toen nog wel voorkomende ruilhandel [boerenboter of honing tegen manufacturen b.v. I stierf uit. Ook de export bracht geld in het laadje, hetwelk weer moest worden besteed voor het betalen van pachten, belastingen, huishoudelijke uitgaven, en — in het gunstigste geval — voor den aankoop van land of effecten. Ondanks de naderende depressie in den landbouw zag men toch telkenjare uitzetting van het geldverkeer, mede doordat de vroegere wijze van het bewaren van spaargelden in een kous in de linnenkast ging plaats maken voor andere en betere beleggingsobjecten.

Van het begin af aan was de nieuwe zaak dan ook een succes en kon de stichter er dan ook zonder bezwaar toe overgaan om in 1892 als firmant in de zaak op te nemen zijn jongsten broer Gerrit, die reeds van 1883 af zijn werkzaamheden op het kantoor was begonnen, na zijn opleiding te hebben ontvangen op de handelsschool te Osnabrück. — Beide firmanten werkten hard en trachtten steeds recht door zee te gaan en zodoende het vertrouwen van hunne cliëntèle te winnen, hetgeen hun dan ook ten volle gelukt is. De jongste firmant ging b.v. elken Vrijdag om zeven uur naar de markt in Leeuwarden met een tasch vol geld, om op de groote veemarkt aldaar het Deutsche geld van de vele Deutsche veehandelaars ter plaatse in te wisselen tegen Hollandsche munt. Eerst na de oprichting in 1911 van een Bijkantoor in de Friesche hoofdstad konden deze en andere werkzaamheden door het personeel van dit kantoor worden overgenomen.

De oudste firmant placht 's morgens reeds zeer vroeg ten kantore te zijn, na vooraf te hebben gezwommen, teneinde de

post uit Holland, die tegen acht uur kwam, te hebben gelezen en uitgezocht alvorens de bedienden verschenen. Daarnaast vond hij nog tijd om 't algemeen belang te dienen als Wees- en Armvoogd, zoomede als bestuurslid van Kindervoeding. De gestadige groei der zaken maakte spoedig het bescheiden kantoortje in de Kerkstraat te klein, reden waarom in 1902 van het Rijk werd gekocht voor de som van f 12.129.— het oude postkantoor aan de Marktstraat, hoek Kerkstraat, hetwelk tot een flink en representatief bankgebouw werd verbouwd, voorzien van kluis, wacht- en spreekkamers, enz. [zie afbeelding] •

In 1907 werd besloten om de firma om te zetten in een naamlooze vennootschap met een kapitaal van 200.000.—, ge- naamd Bankierskantoor Egbert Veen & Co. — Over dit maatschappelijk kapitaal kon steeds een bevredigende rente worden uitgekeerd, daar de bruto en netto winsten als volgt beliepen :

	Bruto	Netto
	40.04S.	
1908	—	20.93S.—
1909	38.988.—	21.616.—
1910	37.1 13.—	21. 18 1,—
1911	33.6so.—	16.090,—
1912	41.544.—	22. 642.—
1913	49.143.—	29-572.—

Als regel kon 8 ⁰/₁₀₀ dividend op de aandelen worden uitgekeerd, terwijl een behoorlijke reserve werd gecreëerd, die in 1913 f 34.000.— beliep. In datzelfde jaar beliepen de deposito's f129-931 en de debiteuren f 830.365.—.

Jammer was het, dat geen van beide firmanten mannelijk heir

had: de oudste had vier dochters, de jongste geen kinderen. Deze omstandigheid was, naast de vrees voor steeds verdergaande penetratie van de groote banken in de provincie, de hoofdreden van het besluit van beide firmanten, om een aanbod te accepteren van de Geldersche Credietvereniging te Arnhem, om op aannemelijke voorwaarden de zaak over te nemen. Hieraan was o.a. de voorwaarde verbonden, dat één der firmanten aan het nieuwe bankfiliaal verbonden zou blijven. Een en ander geschiedde midden in den vorigen wereldoorlog, en wel op 1 Januari 1916. De Geldersche Credietvereniging, die nauw gelieerd was met de Nederlandsche Handel Maatschappij te Amsterdam, ging later geheel in laatstgenoemde bank op, zoodat ook het Sneeker bijkantoor onder den nieuwen naam voortaan werd en nog wordt gedreven.

De oudste firmant Egbert ging in Baarn rentenieren, waar hij in 1944 op één en negentigjarigen leeftijd overleed, tot zijn laatste levensjaren de boschwegen bij Baarn nog met zijn driewieler berijdende. De jongste, Gerrit, bleef ter plaatse wonen [als laatst overgebleven mannelijke Veen in Sneek van het vijftiental, dat in vroeger jaren aldaar woonachtig was l. Naast het adviseurschap van zijn oude zaak, vond Gerrit Veen nuttig werk op maatschappelijk gebied, o.a. als penningmeester van enkele vereenigingen, zoomede als boekhouder van de Doopsgezinde gemeente, welk ambt hij evenals zijn oud-oom Lambertus meer dan vijf en twintig jaar waarnam. Gerrit Veen bewoont het huis aan de Marktstraat 17, hetwelk ook al een heele geschiedenis achter den rug heeft, waarvoor verwezen moge worden naar een interessant artikel in „Onze Leeszaal" van Mei 191 ç. De oude Stins, als versterkte woning in het hartje van de middeleeuwsche stad door den Frieschen edelman Bokke Harinxma gebouwd, [zie afb.] , doet thans na gedeeltelijke slechting en verbouwing

dienst voor de vreedzamer doeleinden van leeszaal en particulier woonhuis . . .

Het is hier wellicht de plaats om iets te vermelden over de belangrijke taak, welke leden van de liberale middenklasse [waartoe de Veens ook behoorden] vrijwillig op zich namen ten bate van het maatschappelijk leven en ter bevordering van de economische belangen van de plaats hunner inwoning. Althans die leden van de burgerij, die het daarvoor noodige sociale inzicht bezaten en de vereischte capaciteiten. Hun werk op dit gebied mag zeker niet onvermeld blijven, waar hier de geschiedenis in vogelvlucht van een Friesch koopmansgeslacht wordt gegeven.

Wij kunnen daarbij het beste als voorbeeld aanhalen het werk van één hunner vertegenwoordigers, namelijk van Antonie Veen Egbzn [VII 101 zonder hierdoor afbreuk te willen doen aan het werk van andere verdienstelijke burgers uit dien tijd, noch aan dat van andere vertegenwoordigers van het geslacht. Antonie Veen leefde in den overgangstijd van de negentiende naar de twintigste eeuw, — een tijd van snelle moderniseering van het leven en van het verkeer. Wilde een stad of dorp niet voor altijd ten achter geraken, dan moest men er tijdig op bedacht zijn om deel te hebben in deze moderniseering [waterleiding, telefoonl en bijtijds zorg te dragen voor aansluiting aan het zich uitbreidende verkeersnet [spoor- en tramwegen, vaarwaters en later autoverbindingen en autowegen]. In dien eersten tijd geschiedde dit opkomen voor de stedelijke belangen niet in de eerste plaats door het gemeentelijk bestuur, maar door de leidende burgerij, waarvan vele leden zich op deze wijze dan ook groote verdiensten voor de gemeenschap hebben verworven. Dit gemeenschapswerk geschiedde zeker niet in de eerste plaats in het eigen belang, noch tot vermeerdering van eigen roem, — maar werd bezielde door de sociale gevoelens, welke deze „liberalen op hun best" hebben onderscheiden. — Immers deze gemeenschapsdaden

worden na het aftreden of overlijden spoedig vergeten, in tegenstelling tot het werk van den stichter eener belangrijke handels- of industriele zaak, die een levend bewijs van zijn prestaties achterlaat. Ook daarom is het goed in een geschiedkundige verhandeling als de onderhavige, ook déze zijde van het in het leven gepresteerde eens naar voren te laten komen.

Wij geven dan hieronder een— wellicht onvolledig— overzicht van 't werk van Antonie Veen Ezn op dit gebied. Als lid van de firma A. Veen & Zoon inziende het groote belang, hetwelk een marktcentrum als Sneek had bij een goede verbinding te water met de hoofdstad Amsterdam en onze grootste havenstad Rotterdam, zette hij met eenige andere kooplieden de Stoomboot Maatschappij „De Nijverheid" op, waarbij er voor werd zorggedragen, dat de belangen van de bestaande beurtschippers werden behartigd door hun aanstelling bij de nieuwe onderneming. Tot zijn dood toe was hij commissaris van dit zorgenkind, dat later door Koppe's Reederij te Amsterdam werd overgenomen.

Het toenemend verkeer eischte voorts uitbreiding van de aanlegplaatsen in Sneek, die vooral op den Dinsdagschen marktdag overvuld waren, daar dan meer dan honderd stoombooten lading kwamen brengen en halen. Vandaar dat A. Veen als gemeenteraadslid mede het initiatief nam, om de oude stadswallen gedeeltelijk te doen afgraven en in moderne kaden te veranderen. Dit deed wel afbreuk aan het schilderachtige van de oude stad, maar kwam aan haar concurrentievermogen ten goede. — Hetzelfde geldt voor de verplaatsing en moderniseering van de veemarkt, die sinds lang niet meer aan de eischen voldeed. Dit ging uiteraard met veel verzet gepaard van belanghebbende caféhouders rondom de bestaande markt en kostte aan A. Veen bijna zijn raadszetel. Bezield met een groote liefde voor bloemen en planten, welke versterkt werd door het bezit van een grooten tuin met

broeikassen, enz., meende A. Veen, dat deze liefde ook bij den ar-

Kantoorgebouw Egbert Veen Co., Marktstraat, Sneek

Harinxma-stins, (naar een ets van Ids Wiersma Sneek

beidersstand diende te worden opgewekt, daar het kweken en zelf houden van planten de levensvreugde zou verhoogen. Hiertoe werd de Vereeniging Floralia in 't leven geroepen, waarvan hij tot zijn overlijden de voorzitter en drijvende kracht was. Deze vereeniging streefde ook naar een verfraaiing van het stadsbeeld, waarvan een monumentale gaslantaarn op het Stationsplein in den niet fraaien stijl van dien tijd nog een tastbaar bewijs vormt. In diezelfde kwaliteit heeft hij ook medegewerkt aan de tot standkoming van het zoo sierlijke Volkspark, dat door het zeer met aardsche goederen gezegende Old Burger Weeshuis op bepaalde voorwaarden aan de Gemeente Sneek is aangeboden.

Voorts viel in zijn tijd de aanleg van een waterleiding, die met zijn volle medewerking tot stand kwam. Vroeger moest men zich behelpen met eigen regenwaterbakken, waarvan het water door filters van Engelsch origine voor

gebruik werd gereinigd, terwijl de bakken zelf om de tien jaar moesten worden uitgeschrobd en schoongemaakt, tot groot vermaak van de jeugd. Ook kon men regenwater bekomen à één cent per emmer uit de bakken van de Groote Kerk en andere gebouwen, terwijl bij langdurige perioden van groote droogte schuiten met ledige vaten naar „de" Sneeker Meer werden gezonden om met zoo zuiver mogelijk meer-water te worden gevuld. Vooruitstrevende burgers zagen echter wel in, dat de volksgezondheid onder deze gebrekkige watervoorziening had te lijden en sloegen de handen ineen om te komen tot de stichting van een eigen waterleiding, met als prise d'eau „de Brekken" ten Zuidoosten van Sneek. — Toen deze er was, kon ook een badhuis worden gesticht voor kuip- en douchebaden, waarachter een bescheiden zweminrichting in de Franeker Vaart werd aangelegd, later door een nieuwe inrichting vervangen. Ook de stichting van dit badhuis was mede aan het initiatief van A. Veen Ezn te danken, terwijl aan de oprichting van de nieuwe

97

zweminrichting zijn compagnon en naamgenoot A. Veen Hzn een werkzaam aandeel had. Deze was tot op hoogen leeftijd de zwemkunst blijven beoefenen en was bij de herdenking in 1937 van 't vijftigjarig bestaan van deze inrichting de eenige nog in leven zijnde oprichter.

Wanneer wij ten slotte nog vermelden, dat A. Veen Ezn jarenlang lid was van den Sneeker gemeenteraad en ook het voorzitterschap bekleedde van het kleine waterschap „De Goesekeoesterhem", dan geeft deze opsomming wel een beeld van het vele werk, hetwelk in een menschenleeftijd door één persoon kan worden verricht. — Dat hierbij niet het belang van een bepaalde klasse of secte, maar het algemeen belang op den voorgrond stond, verhoogt de waarde ervan. — Zonder ophef werd gedaan, hetgeen de hand vond te doen, in het gerechtvaardigde vertrouwen, dat op deze wijze werd meegeholpen om de samenleving weder een stapje verder te brengen!

Volgens het archief van de Doopsgezinde Gemeente te Sneek waren hare Boekhouders :

1800—1824	Yz.aak ten Cate
1824—1839	Steven ten Cate
1839—1852	Antoni Veen
1852—1869	M. Bakker
1869—1893	Lambertus Veen Azn
1893—1916	P. Fennema
1916—1942	Gerrit Veen Hzn
1942—heden	J. H. Halbertsma

Van de familie Veen waren Diakenen bij dezelfde Gemeente:

1815—1818	Hendrik Veen
1819—1822	Antoni Veen
1826—1829	Antoni Veen
1847—1851	Lambertus Veen Azn
1856-1860	Hendrik Veen Azn
1876—1880	Antonie Veen Hm
1880-1884	Antonie Veen Ezn
1884—1888	J. P. E. Veen Lzn
1891—1895	W. H. Veen Lzn
1900—1905	Gerrit Veen Hzn

De „Wilhelmina“

LAMBERTUS JAconus VEEN EZN. Inaar een teekening van Jan Tooropl

IJ ZIJN THANS GEKOMEN aan de jongste en. laatste van de .
bedrijfstakingen, door leden van de familie Veen ondernomen, en tevens niet
de minst succesvolle.

Van de zes zoons van het echtpaar Egbert Veen-van Gelder [VI 61 waren
vier volwassen geworden, doch kon slechts één [uiteeraard de oudste I in het
vaderlijk bedrijf der Koloniale Waren worden opgenomen, omdat ook de
compagnon één toekomstigen firmant aanwees. Voor de overige zoons moest

dus iets anders gezocht worden en kreeg Pieter [VII 11] een plaats op het kantoor van een Amsterdamschen suikermakelaar, teneinde zich later zelfstandig als zoodanig te kunnen vestigen. Dit geschiedde dan ook in de tachtiger jaren, echter eenigszins tegen zijn wenschen in, daar de jonge Piet had willen varen en zeekapitein willen worden, waarvoor hij tal van typische eigenschappen bezat. Nu kon hij zijn lust tot varen alleen botvieren op de binnenwateren, waartoe hij jaarlijks met zijn centerboardjacht, de Wilhelmina, tezamen met zijn jongeren broer Lambertus [VII ISI naar de beroemde Sneeker kermis kwam, teneinde aan de welbekende zeilwedstrijden op den derden Woensdag in Augustus deel te nemen, gevolgd door het „Admiraalzeilen" op den Donderdag met zoo mogelijk gondeltocht en vuurwerk in den avond. Aan deze hoogtijdagen heeft de jongere broer zijn vrouw Clara Wibbina Paehlig te danken [zie Stamlijst Paehlig blz. 1 3 S]. De oude, maar verjongde Wilhelmina [zie afbeelding] vaart nog steeds op de Friesche , meren, zijnde thans in het bezit van mej. Titia Veen en den heer T. Ferwerda, firmanten van A. Veen & Zoon.¹ Pieter Veen heeft tot den wereldoorlog de makelaardij in suiker onder eigen naam gedreven. Dit vak verloor echter zijn bestaansrecht, toen de Nederlandsche suikerproductie in één hand kwam, namelijk van de Centrale Suiker Maatschappij, die als eenige leverancier geen behoefte had aan tusschenpersonen

103

en de makelaars afdankte. — Hij heeft daarna nog eenige jaren in Bussum gewoond.

Voor den derden zoon Hendrik [VII 1 3] werd het zoeken naar een werkkring uitgesteld, daar hij bleek tuberculeus te zijn. Waar destijds het nut van hooge bergkuren nog niet zoo bekend was, adviseerden de doktoren het maken van een zeereis per zeilschip. Er voeren toentertijde nog enkele prima zeilschepen onder Nederlandsche vlag, die goedkoope ladingen naar Java brachten, om terug te komen met Batavia-arak, welk artikel door de lange zeereis in kwaliteit verbetert. Tevens hadden deze schepen gelegenheid om enkele geen-haast-hebbende passagiers mede te nemen, als zijnde voorzien van een „melkgevenden dokter en geëxamineerde koe", zooals men schertsend zeide. De passagiersprijs bedroeg f 500.—, indien zelf werd gezorgd voor beddegoed, wijn, enz., anders f 600.—. Hendrik Veen heeft zijn zeereis beschreven in een goedgesteld boekje, getiteld: „Beschrijving mijner Zeereis naar Oost-Indië met het Clipperfregat Noach VI, Kapitein Joviaal, 22 Febr. tot 6 Juni 188 1 " [niet in den handel l. — Na een voorspoedigen overtocht te Batavia aangekomen, bleek het klimaat voor een longlijder daar ongeschikt, en moest de jonge Hendrik spoedig repatriëeren. Hij zocht

daarna op professoraal advies nog genezing op het eiland Madeira, waar hij den 21sten Juli 1883 op vijf en twintigjarigen leeftijd overleed en begraven werd op het schilderachtig gelegen Engelsche kerkhof te Funchal.

De jongste der gebroeders, Lambertus Jacobus, was nog maar twaalf jaar oud, toen zijn vader Egbert Azn overleed; zijn moeder was reeds drie jaar eerder heengegaan. Hij vond toen een liefderijk huis in het gezin van zijn peetoom Lambertus Jacobus van Gelder, houthandelaar te Amsterdam. Deze was gehuwd met een Sneeksche, Lubina Aurelia Endtz, die tot op hoogen leeftijd haar Sneeker dialect trouw bleef, zoodat de jonge Lambertus in een vertrouwde omgeving kwam! Mede

104

door zijn Hollandsche opvoeding en zijn Hollandsche moeder verkreeg de jonge uitgever in spé een grootere vlotheid in den omgang, dan den meesten Friezen eigen is, welke hem naast zijn jovialiteit en hulpvaardigheid zeer te stade kwam in het zakenleven.

Na zijn schooljaren, afgesloten op de Handelsschool te Osnabrück, kwam de jonge man als leerling in de uitgeverszaak van Tj. van Holkema, zoomede bij eenige andere firma's, waarna hij nog een tijd werkzaam was bij den bekenden Engelschen uitgever T. Fisher Unwin te Londen.

In 1887 vestigde hij zich als zelfstandig uitgever te Amsterdam en wel op de Prinsengracht 471. Dit huis was z66 klein en laag, dat men van de eerste verdieping af iemand op straat de hand kon reiken. Zijn eenige hulp was de reiziger en latere procuratiehouder A. P. Abramsz, die vijftig jaar lang zijn krachten aan de zaak gaf [zie noot 2] .

Als volle wees beschikte L. J. Veen bij zijn meerderjarigheid op zijn drie en twintigste jaar over zijn gerechte kwart deel in de erfenis van zijn ouders, tot in een kwart centen nauwkeurig beheerd door zijn oudsten broer en verdeeld als volgt:

1/ in de Heerenhuizinge bij de Noorderpoort te Sneek f 3.250.— $\frac{1}{4}$ in de linnenkast en lijfdragten 88.61 Effecten met uitgetrokken rente ■ 4-744. SO een deel in de pretentie op zijn oom H. Veen „ 19.279.25 $\frac{3}{4}$

f 27-362.363/4 Voorts

kwam hij in het bezit van een derde deel van de erfenis van zijn inmiddels overleden broer Hendrik, zoomede van zijn tante Maria Berghuys-van Gelder en zijn oom Arend van Gelder [zie noot 3].

Het ontbrak den jongen uitgever derhalve noch aan middelen, noch aan ondernemingsgeest, waarvan de oprichtingscirculaire reeds blijk geeft. Deze luidde als volgt:

IOS

„Hiermede heb ik de eer u te berichten, dat ik mij met 1 Maart als uitgever alhier heb gevestigd.

Mijne opleiding genoot ik bij de heeren Tj. van Holkema, K. van der Zande, K. Groesbeek en Adre Koller.

Door aankoop werd ik dezer dagen eigenaar van: Kuyper, Nieuwe Atlas der Wereld in 33 kaarten, uit het fonds van wijlen den heer C. F. Stemler, en eenige Prentenboeken uit het fonds van den heer Robbers.

Met deze en andere artikelen hoop ik u in April a.s. te bezoeken." De tijd van vestiging [1 Maart 1887] was goed gekozen, want er kon direct worden begonnen met de zoogenaamde voorjaarsreis, waarop bij de boekhandelaren de bestellingen voor het najaarsseizoen worden geplaatst. Van het welslagen van deze reis hangt dus voor een goed deel af, of het een gunstig jaar voor den uitgever zal worden. Alle zeilen worden dan ook bijgezet en alle middelen worden te baat genomen om H.H. Boekhandelaren te bewegen, zooveel mogelijk exemplaren te koopen van de aangeboden werken, en wel liefst voor „eigen rekening" en niet „in commissie". In het laatste geval heeft de boekhandelaar het recht om de onverkochte exemplaren na bepaalden tijd weder aan den uitgever terug te zenden, waartegenover staat, dat hem een lagere winst wordt toegekend. — Daarentegen wordt bij aankoop voor eigen rekening het risico verzoet door het toekennen van een hoogere korting, welke nog op dezelfde conservatieve wijze als in de vorige eeuw wordt uitgedrukt als volgt: $41\frac{1}{3}\%$, $\frac{7}{6}$, $\frac{15}{12}$, $\frac{30}{23}$. Dat wil dus zegen, dat bij den aankoop van vier exemplaren van een bepaald boek er maar worden berekend. Langzamerhand begint echter deze verkoopmethode in onbruik te geraken en worden de kortingen thans meest percentagegewijs berekend. Het geheele uitgeversvak is van oudsher in ons land goed georganiseerd geweest, zoowel de uitgeverij zelf als de boekhandel. Van 1 Dec. 1880 af waren de uitgevers reeds vereenigd in den Nederlandschen Uitgeversbond, van welks leden heden ten dage alleen de erkende boekhandelaren mogen koopen, terwijl

ii

sail

Kantoor L. J. Veen, Prinsengracht 471, Amsterdam

f1 iii

Kantoor L. J. Veen, Heerengracht 30, Amsterdam

Kantoor en pakhuizen van L. J. Veen's Uitgeversmaatschappij N.V., Leidschegracht 76-78, Amsterdam
bindende voorschriften zijn gegeven omtrent de te verleen korting, eigendomsrechten, opruiming restanten, enz. — Hoewel later dan de uitgevers hebben ook de boekhandelaren zich georganiseerd en wel in den Nederlandschen Debitanten Bond, opgericht d.d. 24 Sept. 1907, in Maart 1924 omgedoopt in den Nederlandschen Boekverkoopersbond.

Behartigen deze beide bonden speciaal de belangen van hun leden op eigen terrein, boven deze twee vereenigingen staat als Pater Familias de groote Vereeniging ter bevordering van de belangen des Boekhandels, welke werd opgericht op 11 Aug. 1815 en sedert 1915 gevestigd is in Het Boekhuis op de Heerengracht 124/8. Deze vereeniging „met den langen naam” [en daarom in de vakwereld tout court steeds aangeduid als „De Vereeniging”] is speciaal opgericht om den verkoop van boeken in goede banen te houden, — beunhazerij op dit gebied te voorkomen en het juiste evenwicht tusschen uitgevers en boekverkoopers te bewaren. In de 129 jaar van haar bestaan is zij uitgegroeid tot een machtige organisatie, die zoowel de uitgeversbond als de Boekverkoopersbond, zoomede de Grafische Bonden tot haar bijzondere leden telt. Zij heeft tal van commissies en sub-commissies ingesteld om de belangen op de zoo uiteenlopende terreinen te behartigen en werkt met een talrijken staf. Vooraanstaande leden uitgevers en boekhandelaren maken successievelijk deel uit dezer commissies, zoo ook L. J. Veen.

Wij zeiden reeds, dat L. J. Veen den tijd zijner zelfstandige vestiging goed gekozen had: niet alleen het jaargetijde, dat hij wèl in zijn hand had, maar bovenal de economische verhoudingen, waarover hij géén zeggingschap bezat. Amsterdam stond toen voor het tijdperk van haar grootste uitbreiding en nam zoowel in inwonertal als in beteekenis sterk toe. De volkswontwikkeling en in nauwen samenhang daarmede de leeslust, was steeds groeiende en de Jan Saliegeest, die een goed deel van de negentiende eeuw ons land had beheerscht, begon plaats te maken voor een frissche ondernemingslust en dé ontwikkeling op schier elk gebied, welke ons land met zijn dichte bevolking het hoogste levenspeil van het geheele vasteland zou bezorgen ! Geen wonder dat de firma L. J. Veen onder de actieve en bekwame leiding van den oprichter van deze opgaande conjunctuur kon profiteeren en het aantal harer uitgaven, haar „Fonds” dus, telken jare zag toenemen. In 1887 reeds zien wij werken verschijnen van Carmen Sylva [de Koningin van Roemenië], van Titia van der Tuuk en Habberton [den schrijver van „Helens Kleintjes” 1 ; in 1888 de eerste oorspronkelijke roman: Nora, van mevr. La Chapelle Roobol, prentenboeken van Agatha, een biographisch woordenboek, e.a. ; in 1889 novellen van N. van Harpen, 't boek van Farrar: St. Wilmfried [dat zelfs schooljongens aan het huilen bracht! 1, Gullivers Reizen van J. J. A. Gouverneur en twee schetsen van „Fiore della Neve”. Ook verschijnt in dat jaar 't eerste Vlaamsche werk: „Bloemlezing uit Prudens van Duyse Gedichten”, hetwelk later door zoo vele andere werken van Vlaamsche schrijvers gevolgd zou worden, waaronder Stijn Streuvels,

Guido Gezelle [1903], Caesar Gezelle, en vele anderen. De grootste verdienste van L. J. Veen is echter geweest het uitgeven van het werk van tal van Nederlandsche schrijvers, w.o. Louis Couperus, Jac. van Looy, Willem Kloos, Jeanne Reyneke van Stuwe, Anna van Gogh-Kaulbach, Henri van Wermeskerken, e.a.

Evenals de uitgever C. A. J. van Dishoeck heeft L. J. Veen veel gedaan ter verbreiding der Vlaamsche letterkunde. Vooral de band met Stijn Streuvels, die gedurende den wereldoorlog zijn vrouw en kinderen naar 't gastvrije huis op de Keizersgracht zond in het toenmaals veilige Holland, was zeer vriendschappelijk. Ook mocht hij den bekenden schilder Jan Toorop onder zijn vrienden tellen: van diens werk zijn verschillende boeken in het Fonds te vinden.

108

Na het overlijden van den oprichter in Sept. 1919 werd de heer A. P. Abramsz, die reeds van 1 Nov. 1888 bij de firma werkzaam was, tot bedrijfsleider benoemd. In 1930 werd de zaak omgezet in een Naamlooze Vennootschap, waarvan de heer Abramsz directeur en de heer R. van der Velde onder-directeur werd. Na vijftig jaren trouwen dienst overleed de heer Abramsz op 23 Dec. 1937, waarna de heer Van der Velde tot 15 Febr. 1941 het directeurschap waarnam, gesteund door trouwe medewerkers als de procuratiehouder A. Staller, die sinds 1900, J. C. Joost sinds 1903 en J. C. Verhoeff sinds 1915 bij de firma werkzaam zijn.

Inmiddels was de oudste dochter van L. J. Veen, Maria Theresia Veen met een Hongaarschen uitgever, Dr Khlman G. Kollár, in het huwelijk getreden en namen deze beiden, geholpen door den eenigen zoon Lambertus Jacobus Veen Jr in 1941 de leiding van de zaak over. — De heer Egbert Veen uit Zaandam, die van het overlijden van L. J. Veen Sr af het voorzitterschap van den raad van commissarissen had waargenomen, trad toen als zoodanig af. Commissarissen zijn thans de heeren C. W. Bodenhuis en H. Gorter.

Vermeld moet nog worden de samenwerking met de wetenschappelijke uitgeverij Pantheon, die geheel onder leiding van Dr Kollár staat, en die onder haar auteurs belangrijke Nederlanders als J. Huizinga en buitenlanders als Henri Pirenne telt. De goede zorgen van de firma L. J. Veen en de toewijding en steun van haar Directie hebben de uitgave van dit familieboek van de hand van haar oud-commissaris mogelijk gemaakt.

- 1 Tijdens de Duitsche bezetting verlangde deze de verwijdering van den naam Wilhelmina, als zijnde dien van onze geliefde Koningin, hoewel het schip was genoemd naar de vrouw van den eersten eigenaar. Aan dezen wensch is echter geen gevolg gegeven en het schip is bij de vordering van plezierjachten ook niet opgeleverd.
- 2 In 1890 werd het kantoor verplaatst naar de [toen nog ongedemptel Warmoesgracht No. 7 [thans Raadhuisstraat], om vijf jaren daarna te worden gevestigd op de Heerengracht No. 30 [zie afb. 1. In 1900 werd opnieuw een grooter pand betrokken op de Keizersgracht 687, doch ook dit perceel bleek spoedig te klein, zoodat kantoor en woonhuis gescheiden moesten worden en eenige jaren later kantoorlokalen werden gehuurd op de Keizersgracht No. 485 boven de Amsterdamsche Rijtuig Maatschappij.
In 1919 kocht L. J. Veen in veiling de panden Leidschegracht 76 en 78 met de daaraan grenzende pakhuizen aan de Raamstraat No. 9. Hierheen werden in 1920 het kantoor en de opslagplaatsen overgebracht [zie afb. 1, door welke centralisatie eene vereenvoudiging en besparing werd bereikt.
- 3 Omtrent Arend van Gelder, papierfabrikant te Wormerveer, vermeldt het familieboek der Van Gelders:
„Arend van Gelder behield het vaderlijk huis te Oost-Zaandam aan zich en deed „Zaanlust" tot aan zijn dood in 1874 het gewenschte vereenigingspunt van de familie blijven, gelijk het dat bij het leven van Pieter Smidt van Gelder was geweest. Ook bij het klimmen zijner jaren bleef hij voor vele leden der familie de vraagbaak en vriendelijke bemiddelaar. — Dit had ook ten gevolge, dat voor zijne begrafenis velen derwaarts zijn gekomen, en dat van de daarop volgende boedelscheiding nog zooveel aangename herinneringen voortleven!"

ET IS WELLICHT NUTTIG om dit Gedenkboek, hetwelk een korte historische beschrijving bevat van de verschillende bedrijven en ambachten, door leden van de familie Veen uitgeoefend, te besluiten met een kort hoofdstuk over Friesland, de provincie waar zij voornamelijk hun werkzaamheden ontplooiden. Immers de economische toestand, waarin het Friesche bedrijfsleven verkeerde, liep vrijwel parallel met den bloei of het verval van de beschreven handelszaken, welke zich in die tijden van beperkt verkeer vrijwel tot de eigen provincie beperkten. — Het „Friesche bedrijfsleven", dat wilde in dien tijd [en thans overwegend nog I zeggen: de Friesche veeteelt, want er is geen provincie in ons land, welke zich in zulk een uitzonderlijke mate heeft toegelegd op de veehouderij. Als gevolg van deze monocultuur is deze provincie dan ook voor 60 à 70 ⁰/0 afhankelijk van haar resultaten, met name dus van den prijs van den boter.

Boter was in die dagen — en was het in de oorlogsjaren nog, toen echter in één richtingverkeer! — een exportartikel en dienvolgens afhankelijk van de productiekosten en uitvoermogelijkheden van andere Europeesche, zoomede van overzeesche productielanden. Evenzoo van de bereidwilligheid tot opneming van ons product door de groote verbruikslanden: Engeland, later ook Duitschland en België. — Het is hier niet de plaats om het wel en wee van den boterexport op den voet te volgen en den invloed te schetsen van de, in de tachtiger jaren opgekomen Deensche boter en de in de twintigste eeuw verschijnende Nieuw-Zeelandsche en Australische boter. Noch van de crisis in de jaren 1930—1936, toen millioenen kilogrammen puik boter voor . . 3 S ct per kg naar Engeland gingen, mede omdat Duitschland de grenzen sloot.

¹ Wèl een schrille tegenstelling met de „zwarte" prijzen in den jongsten oorlog, toen met moeite een klandestien pondje boter voorf 30,— en

meer werd verkregen, zijnde het tweehonderd-voudige van den prijs van tien jaar her! En bij een vet- of boterrantsoen van nog geen achttien gram per persoon per dag mocht eenige aanvulling geen luxe heeten!

De beteekenis van het artikel boter voor de Friesche volkshuishouding kan men het beste daaruit afleiden, dat bij een geraamde boterproductie in deze provincie van 25.000.000 kg per jaar, een prijsverlaging van tien cent per kg een vermindering van inkomsten beteekent van 2.500.000. Waar de voornaamste productiekosten [loonen en pachten ² 1 aanvankelijk vrijwel gelijk blijven, komt deze vermindering dus grootendeels ten laste van den ondernemer, hetzij pachter of eigengeërfde boer, even als deze van een prijsstijging profiteerde. Een beeld van dezen alles beheerschenden boterprijs geeft achterstaand staatje, vermeldende de gemiddelde noteering per decennium gedurende de laatste eeuw op de zoo belangrijke Leeuwarder markt. Het laat een doorloopende prijsstijging zien tot 1880, waarna een daling volgde, die pas in den wereldoorlog door aanzienlijk hoogere noteeringen werd onderbroken. — Om niet te uitvoerig te worden, zwijgen wij van de groote productie van kaas, gecondenseerde melk, melkpoeder en overige melkproducten, in 1939 in totaal in Nederland 416.637 ton van 1000 kg beloopende, waarvan 108.348 ton boter.

Nog beter dan uit de boternoteeringen, kan men echter den economischen toestand van het Friesche platteland aflezen uit de pacht prijzen, zooals die gemaakt worden voor de boerenplaatsen van het, aan land zoo rijke, Sint Anthonie-Gasthuis te Leeuwarden. Blijkens het hiernaast afgedrukte staatje liepen deze uiteen van 13.— tot 133.— per ha. Ook hier blijkt een regelmatige stijging tot het jaar 1880, toen tot aller verbazing op de Londensche markt boter uit Denemarken verscheen, die beter, goedkooper en gelijkmatiger van kwaliteit was dan het hooggeroemde Friesche product. Daarmee werd de zware landbouwcrisis ingeluid, waarvan pas omstreeks 1910 de ernstigste gevolgen overwonnen zouden worden. De wereldoorlog heeft daarna bij de landbouwers heel wat geld in het laadje gebracht, evenals de laatste oorlog, waarvan overigens de Friesche boer minder profiteerde dan zijn collega's in andere provincies door zijn afgelegen ligging van de groote bevolkingscentra en wellicht mede door zijn correctere opvatting met betrekking tot de „zwarte" handelsprijzen. — De

wereldcrisis van 1930—1936 [devaluatie!] beteekende uiteraard voor de Nederlandsche agricultuur een zware tijd, zij het ook, dat door de getroffen steunmaatregelen van de Nederlandsche regeering de gevolgen voor den boerenstand met aanhang niet zoo ernstig waren als in de negentiger jaren, toen de regeering zich geheel afzijdig hield en de landbouw op eigen kracht weer naar boven moest komen en zulks met groote inspanning en zware offers gedaan heeft ook.

Wat de belangrijkste taak aangaat: de veeteelt, zijn op dit gebied prachtige resultaten bereikt. Het vetgehalte van de melk, dat in Friesland hooger ligt dan in alle andere provinciën, is van 1910 1940 gestegen van 3.10 op 3.70 % en de gemiddelde melkproductie per koe per jaar van 3426 op 4167 liter. ³ Het aantal koeien per 100 ha nam in de Friesche kleiweidestreek van 187 tot 196 en in de veenweidestreek van 163 tot 181 stuks toe in de jaren 1910 tot 1930 ; in sommige andere streken van ons land, waar men over ruimere bijvoeding beschikt, is het aantal echter nog veel hooger. ⁴

Het is vanzelfsprekend, dat een marktcentrum als Sneek, dat vooral vroeger vrijwel geheel afhankelijk was van de welvaart van het omliggende platteland, den weerslag ondervond van den minder goeden gang van zaken in de veeteelt. Voornamelijk omdat een tegenwicht ontbrak in den vorm van een opbloeiende industrie, zooals in andere provinciën veelal wèl het geval was. De nijverheid, die er was of kwam, baseerde zich

115

hoofdzakelijk op de ter plaatse beschikbare grondstoffen, dan wel op het plaatselijk verbruik. Zij maakte dan ook alle „ups and downs" [vooral de laatste! I mede van de greidboeren en kwam met hoogst enkele uitzonderingen niet tot ontwikkeling. Wanneer de industrieelen hun zaken tot bloei wisten te brengen door het afzetgebied over geheel Nederland uit te strekken, dan volgde veelal vroeg of laat een overplaatsing van het geheele of van het voornaamste gedeelte van het bedrijf naar gunstiger gelegen oorden in het centrum van ons land, en bleven de Friesche steden met de gepensionneerden en de leege fabrieken zitten. Zoo werden uit Sneek verplaatst: naar Hilversum de haardenfabriek van de firma Jaarsma en naar Apeldoorn de machinefabriek van de firma Louwmans, hetgeen de

bevolking met honderden personen deed verminderen en — wat erger is — de opnamemogelijkheid van het jaarlijksch bevolkings-accrès verkleinde.

Er zijn schrijvers, die Friesland ongeschikt achten voor industrialisatie, omdat de Fries te zelfstandig zou zijn voor fabrieksarbeider, terwijl de bestaande groote drang naar intellectueele beroepen zoowel bij de ouderen als bij de jeugd eveneens een beletsel zou vormen. De laatste eigenschap valt niet te ontkennen, doch kan in de moderne grootindustrie evengoed bevredigd worden als b.v. bij het onderwijs. Tegen de eerste opvatting pleit het succes van de bedrijven, die zich ondanks deze vermeende karaktereigenschap in Leeuwarden en elders hebben ontwikkeld. Voorts treft men buiten Friesland tal van Friezen aan in het bedrijfsleven, zoowel als arbeider en als voorman of bedrijfsleider, hetgeen niet wijst op ongeschiktheid voor het zoo nuttige industrieele beroep!

Hoe het ook zij, de nijverheid is in Friesland bij verre na niet tot dezelfde krachtige ontwikkeling gekomen als in de meeste andere Nederlandsche provinciën. De gevolgen hiervan ten opzichte van de bevolkingstoename zijn dan ook niet uitgebleven.

Friesland is geworden onze belangrijkste menschen-exporteerende provincie, aanvankelijk naar de Vereenigde Staten van Amerika, later naar Holland, Utrecht en andere Nederlandsche provinciën. Hoezeer dit noodgedrongen afscheid van den geboortegrond den Friezen aan het hart ging, blijkt wel uit de roerende liederen van Friesche dichters, zooals:

AMERIKA

fen T. G. VAN DER MEULEN

Amerika, dou lân fen dream en winsken, Ho
great en ryk, ho moai, fen sé ta sé!
Myld ta-flechtsoard for tÛzenen fen minsken, Dy
suchten oer it heitelanske wé!

Hird foel de libbensreis op dyn lânsdouwe; De
winsten lyts, de lêsten swier en great.
Mar koe'k dêr mar op ny myn pakje sjouwe, Myn
heitelân, ik wier dêr ta yn stêat!

Bliuw, Friezen en Friezinnen, dreech yn wezen,
Biwarje 't lân syn tael en wensten lang, En
komt men fen ùs oerfloed. hjir to lêzen, Tink
den mar oan de lânforhÛzers-sang:

Amerika, moai kinste hiette,
Dou hast' my brea en wolfeart jown ; Mar 'k
bid de Himel stjerrend yette:
Jow my in grêf in Fryslâns groun. . . .

AMERIKA

door T. G. VAN DER MEULEN

Amerika, o land van droom en wenschen,
Zoo groot en rijk, zoo mooi van zee tot zee; Mild
toevluchtsoord voor duizenden van menschen Die
zuchten over 't Heitelân-sche wee . . .

Hard was 't in Friesland 't eigen brood te winnen :
De lasten zwaar en groot, en klein de baat,

Maar kon ik 't leven daar opnieuw beginnen, Mijn
 Heitelân, nû waar' 'k daartoe in staat!
 Blijf, Friezen, trouw uw eigenlijke wezen,
 Hoéd't Frieslands taal èn wat zijn zede biedt, En
 wie ook van de weelde hier mocht lezen, Hij
 denke dan aan 't landverhuizerslied:
 Amerika, hoe mild en overvloedig,
 Waar ik mijn brood en waar ik welvaart vond,
 Toch bid ik God bij 't stervensuur ootmoedig:
 Geef mij een graf in Frieslands trouwe grond . . .

[Vertaling A. C. V.-B.I

Het is dan ook aan geen twijfel onderhevig, dat deze emigratie slechts noode en uit economische noodzaak geschiedde. Zij tastte niet alleen— en wel in zeer sterke mate — de plattelandsbevolking aan, maar ook exponenten van de stedelijke bevolking zagen zich genoopt hun geboorteplaatsen te verlaten, zooals geïllustreerd wordt door de geschiedenis van het geslacht Veen, zooals in 't voorafgaande geschetst. Van de twee en negentig manlijke Veenen, hierboven genoemd, zijn één en dertig jong of ongehuwd overleden. Van de één en zestig resteerende hebben zich één en dertig buiten de plaats hunner geboorte moeten vestigen, waarvan zeven in Amerika, acht in Nederlandsch Indië, zeven in Zuid-Afrika en Frankrijk. Zoo gezegd, is vooral de emigratie van het platteland van grooten omvang; sedert een twintigtal jaren zelfs z66 groot, dat men van een „landvlucht" is gaan spreken. Ter illustratie kunnen wij niet beter doen, dan de bevolkingscijfers te geven van de elf steden en dertig grietenijen [thans gemeenten], die met de twee [thans vier] eilanden sedert onheugelijke tijden de provincie Friesland vormen. In deze indeeling is, behoudens enkele grensafrondingen ten gunste van Dokkum en Harlingen, zoo goed als geenwijziging gekomen, zoodat de cijfers onderling goed vergelijkbaar zijn. In dezen Staat [III] is opgenomen de sterkte der bevolking in elk der jaren 1826

[ontleend aan Napjes], 1840, 1880, 1920, zoomede de cijfers van 1 Jan. 1942. uit dezen staat blijkt ten duidelijkste de bevredigende bevolkingsstijging tot 1880, waarna in de klei- en veenweidestrecken [zie de cursief gedrukte gemeentenamen] een stilstand optreedt, welke in latere jaren zelfs in een positieve bevolkingsvermindering overgaat. Dit geldt zoowel de agrarische bevolking als het geringe percentage niet-agrarische.⁵ Wel is waar wordt alle land bebouwd en zijn wij in Friesland nog geenszins toe aan het schrikbeeld van ontvolkte dorpen en boerderijen, die tot ruïnes zijn geworden, maar vele woningen van knechts staan leeg, omdat men den arbeid met 't geringste aantal gehuurde krachten afdoet, loonintensieve bedrijven schuwt en bij alles zooveel mogelijk de machine inschakelt.⁶ De gevolgen blijven niet uit: de bevolking neemt af, jonge krachten emigreeren, de koopkracht vermindert, nieuwe woningen en nieuwe zaken zijn overbodig, de stimulans, die met elke bevolkingsvermeerdering gepaard gaat, ontbreekt en daarmee de energie om naast de monocultuur wat nieuws te beginnen, zooals tuinbouw, fruitteelt, eenden- en kippenhouderij, enz.

Het is duidelijk, dat Friesland, een van de kernlanden van de „Zeven Provinciën", zijn aanzien en positie in ons Gemeenebest doorlopend heeft zien verzwakken. Nam in 1830, 't jaar onzer eerste • officieele volkstelling, deze provincie de vijfde plaats in gerekend naar de sterkte der bevolking, in de laatste veertig jaar heeft het zich op dit gebied verre zien overvleugelen door Overijssel, Limburg, Utrecht en in de laatste jaren zelfs door het veel kleinere Groningen, zoodat Friesland thans op twee na de laagste plaats op de bevolkingsranglijst inneemt.

Er is hier „periculum in mora", niet alleen gezien uit het standpunt van de eigen provincie, die haar kroost niet kan voeden en een passenden werkkring verschaffen, maar ook uit

een algemeen Nederlandsch oogpunt. Immers ons land heeft belang bij den bloei van al zijn leden en landstreken. Door het wegnemen of verzwakken van de oorzaken van de „landvlucht" wordt in tijden van crisis de werkeloosheid bestreden. Bovendien is een zoo groot mogelijke spreiding van onze welvaartsbronnen, met inbegrip van de nijverheid, van eminent belang. Er ligt hier dan ook een taak voor het Nederlandsche Staatsbestuur, die niet gemakkelijk, maar wel loonend is! Men kan hierbij denken aan velerlei soort maatregelen:

- 1 Verlaten van de monocultuur door aanvullende, loonintensieve bijcultures.
- 2 Bevordering van het eigen bezit van het land en tegengaan van het pachtwezen.
- 3 Stichting gedecentraliseerde fabrieken ter verdere verwerking van de landbouwproducten.
- 4 Meerdere decentralisatie van overheidsinstellingen, hogere scholen, enz., die steeds in het centrum des lands plegen te worden gesticht, doch in Leeuwarden, Heerenveen, Sneek of Middelburg evengoed kunnen gedijen als in Wageningen of Utrecht.
- S Bevordering van zeevaart en visscherij aan de kust en op de Friesche eilanden.
- 6 Uitbreiding van het Friesche territorium, waardoor in den dringenden landhonger van het landelijk bevolkingsoverschot op of bij eigen bodem wordt voorzien en verdere emigratie van dit primaire bevolkingsdeel wordt voorkomen, althans beperkt. Te denken is hierbij aan drooglegging van meren en plassen in den grooten Frieschen boezem; aan landwinning in de Wadden en langs de Westkust, aan toewijzing aan Friesland van een deel van den N.O.-polder, en aan ontginning van de laatste woeste gronden.⁷

Men wete wel, dat een eenmaal van het land onwortelde bevolking nimmer meer naar het land terugkeert na eenmaal door het stedelijk leven te zijn aangeraakt. Engeland en Frankrijk kunnen hiervan voorbeelden te over geven! Er is bovendien een zedelijk recht van bekwame, goedwillende, hardwerkende boerenzoons en -dochters om binnen de eigen landsgrenzen in het eigen vak werkzaam te mogen blijven, vooropgezet dat de bevolking niet excessief of met behulp van kunstmatige middelen toeneemt, hetgeen in Friesland met vrij laag geboorteen sterftecijfer geenszins het geval is.

De belangrijkheid van dit probleem is gedurende de laatste tientallen jaren in hooge mate toegenomen, omdat de gemiddelde leeftijd in ons land zoo sterk is gestegen. Hierdoor blijven de boer en boerin langer in hun eigen bedrijf zitten, aangezien de noodzaak uit gezondheidsoogpunt nog niet aanwezig is, om b.v. op het zestigste jaar plaats te maken voor het jonge geslacht. Men ziet thans de figuur, dat de volwassen boerenzoon, die vaak het eigenlijke werk doet, niet tot trouwen, kan komen, omdat zijn ouders nog geen plaats willen of behoeven te maken en er geen ander land beschikbaar is. Waar nog mogelijk, kan intensiever maken van het bedrijf uitkomst brengen, waardoor per bodemoppervlakte meer menschen een bestaan kunnen vinden. Het aanvullen van de extensieve veeteelt met andere landbouwbedrijfstakingen zou in het thans dun bevolkte Friesche platteland aan dit „verouderingsverschijnsel" tegemoet kunnen komen, dat anders aanleiding geeft tot ongewenschte verhoudingen of een nieuwen prikkel brengt tot emigratie met daarnaast een sterke veroudering van de bevolking in haar samenstellende deelen. Alle verschijnselen, die een vooruitziende regeering bezorgd moeten maken voor de toekomst, te meer daar deze problemen zich evenzeer in andere provinciën [Zeeland!] in sterke mate

voordoen en om een — moeilijk te verkrijgen — oplossing vragen !

De welwillende lezer moge deze agrarische beschouwingen in een „geschiedenis van een Friesch koopmansgeslacht" verontschuldigen. Gezien de nauwe verbondenheid in een provincie als Friesland van de agricultuur met de stad en met den koophandel, moge zij wel op haar plaats heeten, daar de bloei en het verval van zaken als de geschetste er nauw verband mee houden.

Besluiten wij met den wensch, dat niet alleen voor deze kernprovincie Fryslân, maar voor ons geheele Vaderland na de zware oorlogsjaren en de aangerichte verwoestingen later betere tijden mogen zijn weggelegd als vrije en onafhankelijke Staat onder de beproefde leiding van het aloude Huis van Oranje.

- 1 Zie E. Veen: „Over onze boter-export" in Economische Statistische Berichten van 14 Juli 1937..
- 2 Het aantal pachters is in de provincie Friesland [met Zeeland I verreweg het hoogst: meer dan de helft van het land behoort aan uitwonende eigenaren, die veelal buiten de provincie gevestigd zijn. Het bedrag der pachten, welke telken jare op 1 2 Mei en 12 November in Friesland met bestemming voor andere provincies moet worden opgebracht, loopt dan ook in de miljoenen.
Volgens „Verslagen en Mededeelingen" 1923, 2, waren in Friesland in 1921 slechts 40.30 % van alle landgebruikers eigenaars van den grond, die maar 31.77 % van den bodem bezaten. Voor het geheele land waren deze cijfers 56.02 en SI. 74 %.
- 3 Naar gegevens van den Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Friesland. Deze vermelden tevens, dat de gemiddelde aanvoer van melk per coöperatieve fabriek van 1900—1938 toenam van 3.6 tot 9 miljoen kg en de totale melkverwerking van 177.654-372 op 707-416.168 kg per jaar.
En dan te bedenken, dat het rantsoen in de oorlogsjaren vvas liter taptemelk per volwassen persoon per dag!
- 4 Dr W. Steinginga in Soc. Geografische Mededeelingen No. 1 van Maart 1943, blz. 78. — Zie ook: Dr J. Frost: „Die holländische Landwirtschaft, Ein Muster moderner Rationalisierung", Berlin, Julius Springer, 1930.
- 5 In dezelfde verhandeling van Dr Steigenga wordt een analyse gegeven van de bevolking in de „landvlucht-gebieden", waaruit blijkt dat in bijna alle Friesche plattelandsgemeenten de agrarische beroepsbevolking van 1909—1930 is verminderd. Tevens blijkt, dat de leeftijdsopbouw in tal van gemeenten zeer ongunstig is geworden en dat voor de toekomst in dit opzicht verdere achteruitgang is te verwachten. Dr S. meent, dat het hier om een specifiek Friesch verschijnsel gaat, hetgeen zou moeten samenhangen met den drang van de Friesche jeugd naar intellectueele beroepen. Wèl zal de Friesche boer steeds trachten om één zijner zoons in het bedrijf te doen opvolgen, aan Wien dus de boerderij in haar vollen omvang kan overgaan, terwijl de andere manlijke [en ook vrouwelijkel nakomelingen in staat worden gesteld om zoo mogelijk te studeeren, om dan later te emigreeren [nadat zij op kosten van de Friesche gemeenschap zijn grootgebracht en hun opvoeding hebben genoten ! l.
- 6 Volgens „Mededeelingen en Verslagen" van het Departement van Economische Zaken over 1939 [blz. 112] verwacht men, dat deze mechanisatie blijvend zal zijn en wellicht nog zal toenemen.

7 Mochten de gerechtvaardigde aanspraken van de Nederlandsche Regeering op Pruisischen grond worden verwezenlijkt, dan komt het bevolkingsprobleem voor ons land, en ook voor Friesland, in een geheel ander licht te staan! De gegevens, in het hoofdstuk „Friesland" vervat, toonen duidelijk aan de gevolgen voor onze landbouwstreken van een feitelijke „overbevolking". Zij brengen als zoodanig verdere argumenten voor uitbreiding van het Nederlandsche grondgebied, door ons niet gezocht, maar door de ons aangedane behandeling volkomen gewettigd. [Zie: „Schadevergoeding door Annexatie" E. Veen bij L. J. Veen's Uitgeversmaatschappij te Amsterdam 194sl.

STAAT 1

Overzicht van de boternoteering te Leeuwarden van 1832—1940 [per kg l. Gemiddelde van tien jaar, waarbij tot 1900 de hoogste, daarna de gemiddelde noteering is genomen. Bron: Jaarboekje 1941 van het Centraal

Bureau voor Statistiek, 's-Gravenhage.

1832—1840	f-.77	1890—1900	1.10
1840—1850	„ .8	1900—1910	„ 1.20
1850—1860	„ 1.03	1910—1920	„ 2.—
1860—1870	„ 1.24 1/2	1920—1930	„ 2.26 1/2
1870—1880	„ 1.39 1/2	1930—1940	„ 1.43 [incl.
1880—1890	„ 1.30		Regeeringssteun]

STAAT 11

Overzicht van de pacht prijzen per ha gemaakt voor de landerijen van het Sint Anthonie-Gasthuis te Leeuwarden. Bron: Zakboek van het Centraal

Bureau voor Statistiek, 's-Gravenhage 1941 [blz. 611

1810—1819	12	1880—1889	70.04
1820—1829	„ 17-73	1890—1899	„ 58.73
1830—1839	„ 18.57	1900—1909	„ 63.8s
1840—1849	„ 22.26	1910—1919	„ 89.05
1850—1859	„ 28.68	1920—1929	„ 133 •
			—
1860—1869	„ 47.82	1930—1939	„ 77.80
1870—1879	„ 72.		

Kaart van Friesland
K Friesland

[Voor de betekenis der Zie s 恥] STAAT 111

AANTAL INWONERS DER FRIESCHE GEMEENTEN

	1-1- 1826	1-1- 1840	1-1-1880	1-1-1920	1-1- 1942

	18	23 400	28937	43 127	56
	574	7203	10487	13527	009
	6022	7950	10712	10122	17637
	7410	5 149	7216	778s	10301
	3420	4223	s 610	7032	8573
	3 542	3 797	4479	3574	6914
	3 140	3 193	4086	40 ç 2	5 209
	1 122	532	1 622	1 467	3837
	612	207	654	966	1 473
	710	864	1 073	1 050	906
			827	762	896
					684
Steden .	SO 104	58 768	75703	93 464	1 12439

Achtkarspelen		S 490				17
Aengwirden 2		1978	7 027			080
Baarderadeel 3		3 634	2713	10221		
Barradcel 4 .		4369	445	4174		4984
't Bildt S		5627	S03S	5918		7754
Doniawerstal 6 . .		2	6322			8724
Dantumadeel 7 .		102	2 407	8 171		
Ferwerderadeel 8 .		S	6 160	7 401	14022	5860
Franekeadeel 9 .		041	7255	4034	4 347	14496
Gaasterland 10 .		6		9777	s 573	8720
Haskerland. 11 .		26s	3258	8819	7796	4926
Hem. Oldcphaert en N. 2		2987	3143	S	8 45	6 1
Hennaarderadeel r 3 .		2 765	4776	372	S	14
Idaarderadeel 14.		4731	2738	s	S 411	10018
Kollumerland en NW.		2 407	3	284	13311	S lo
Kr. 1 S Leeuwarderadeel		2641	181	7	8 504	t 4
16 . . .		3449	4112	479	s 279	734
Lemsterland 17		4854	s	4909	S 669	6068
Menaldumadeel 18 . . .			795	4800	8 163	9 768
Oostdongeradeel 19 .		3777	6396	S 422	s 182	20 964
Ooststellingwerf 20 . .		s 763	4203	7315	S 013	7634
Opsterland 21		5814		9 390	s 658	10894
Rauwerderhem 22.		3 143	4937	7694	8612	8386
Schoterland		8 599	9 634	10688	12029	16
[Heerenv.) 23		1870		8489	7210	124
Smallingerland 24 .		7		9190	10 '49	20055
Utingeradeel 2		044	8	1442 S	13 059	2 656
S		452	180	2 850	18 347	22275
Westdongeradeel 26 .		3021	6 491	3 043	2 865	17 102
Weststellingwerf 27 .		5250	3517	9 502	16441	5035
Tietjerksteradeel 28 . . .		6 480	6221	4980	14151	7526
Wonseradeel. 29		6 419	8361	8516	899	19 248
Wymbritseradeel 30 .		7744	8336	14817	8 450	7 644
		6 045	8 590	13311	15422	12 869
			7178	12703	13 195	802
				705	12005	

taal 30 plattelands m.	140 3 1 S	293	2 50 399	286683	314561
eland 3 1 iermonnikoog 32 .	2 027 953	936 862	2 354 1010	2 046 683	2 r 35 612
taal 2 eilanden .	2 980	2 798	3 364	2729	2 747
taal Friesland.	193399	227859	329 466	382 876	429 747
taal Nederland .	± 2 Si S 000	2 860	4012 693	686s 314	9007 722
eslands 0/0 Ned. volk.	1 7,7 0/0	80/0	8,20/0	60/0	4,80/0

GESLACHTSLIJST VAN TRIJNTJE TEN CATE,

echtgenoot van HENDRIK VEEN [IV 41. 't Oude Doopsgezinde geslacht TEN CATE

kwam uit uit Twente, waar zich thans nog vele afstammelingen ervan bevinden.

LAMMERT TEN CATE JACOB DIRKS ANDRIES MINTJES BEREND WOUTERS
X ANNA ADAMS * 1620 t 1669 X MARTJE Lt1Y1JENS * Munsterland t 6 SO
X FOKJE FEYTZES x JouKJE BorrEs

t 1681 * Knijpe [Fr.)

TEUNIS TEN CATE x BAUKJE JACOBS MINTJE ANDRIES X FEMKJE BERENDS
* 16 SO t * IJlst 1657 26-4-1697
1731

BEREND TEN CATE x MARTJE MINTJES
* Twente 1696 t Sneek 1780 24-3-1727
BEERN TEN CATE wordt in Juli 1727 burger van Sneek, komende van Deventer

BEREND	JANNEKE	MARTJE	MARTJE	TRIJNTJE	JACOBA
Sneek	Sneek	Sneek	Sneek	Sneek	Sneek
4-1-1759	14-2-1760	16-7-1762	4-4-176s	5-12-1768	7-4-1772
17-2-1759	22-4-1730	18-7-1762	9-1-1788	t 4- 2-1848	22-12-1805
x 22-4-1784				x 23-4-1788	

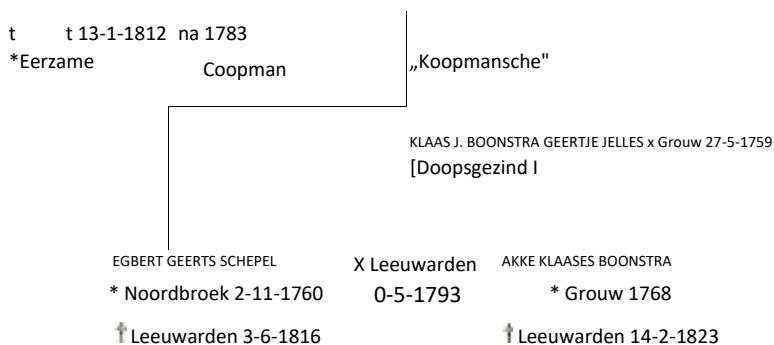
PIETER J. MASTENBROEK HENDRIK VEEN

weduwn. van Anneke T. [VI 41
Adams ten Cate, met
wie hij 3-1-1782 was
gehuwd

GESLACHTSLIJST FAMILIE SCHEPEL

GEERT EGBERTS x Noordbroek ELISABETH BARTELS
gedoopt 18-11-1759 gedoopt
Groningen 24-1-1726 Noordbroek 24-3-1737

EGBERT GEERTS X JANTJE TEUNIS BARTELT HARMS X AALTJE ALBERTS
[TONNIS]
t voor 1-8-17 SI na 16-1 1-1759 t na 16-11-1759

Werden lidmaten van de Doopsgezinde Gemeente te Leeuwarden d.d. 29-10-1802 en 3-11-1802

Koopman in granen, vandaar den nieuwen familienaam SCHEPEL

ACTE VAN BOEDELSCHEIDING van Antonie Veen en Gerritje Schepel, gehuwd 10 Maart 18 16, onder de bepalingen van 't toenmalige Fransche Burgerlijk Wetboek.

Op heden den 28en Sept. des jaars t 846 hebben wij, AGGEUS HAAGSMA, notaris, resideerende te Sneek, geassisteerd met na te noemen bij ons bekende getuigen, ten verzoeken van na te noemen comparanten, ons begeven ten huize gekwoteerd wijk 7 normmer 17, staande op Kronenburg bij de Waag te Sneek, alwaar voor ons verschenen:

- 1 de heer ANTONIE VEEN, koopman, voor zich als deelgenoot der gemeenschap van goederen, welke tusschen hem en zijne wijlen echtgenoot, Mejufvrouw GERRITJE SCHEPEL ingevolge de wet bij het aangaan van hun huwelijk vigerende, bestaan heeft, — en in kwaliteit als geïnstitueerde erfgenaam in het vruchtgebruik der nalatenschap van zijne echtgenoot even genoemd, ingevolge hare uiterste wil in dato 30 Sept. 1843 voor den notaris JAN ALBARDA HORATIUSZON te Leeuwarden en getuigen verleden. Voorts nog in hoedanigheid van vader en voogd over zijne drie minderjarige kinderen EGBERT, HILLEGONDA en FENNA VEEN, alle drie bij hem in huis woonachtig en bij genoemde zijne wijlen echtgenoot in huwelijk verwekt.
- 2 Mejufvrouw AKKE VEEN, echtgen. en ten dezen bijgestaan door den heer WYBO BLEEKER.
- 3 Mejufvrouw CATHARINA VEEN, id. id. PETRUS TJALLINGS PLANTINGA.
- 4 Mejufvrouw ELISABETH VEEN, id. id. HENDRIK ADAMA.
- 5 de Heer HENDRIK VEEN Antoniezoon, koopman, wonende te Sneek voor zich en in kwaliteit als benoemde toeziende voogd over bovengenoemde 3 minderjarigen.

Zijnde de 4 laatstgenoemde Comparanten met en benevens drie minderjarigen, als erfgenamen bij versterf, ieder voor 11¹⁷e deel gerechtigd tot de nalatenschap van hunne wijlen moeder voornoemd, in zooverre daarover bij gemeld testament ten behoeve van hun vader niet is beschikt.

Geconstateerd wordt dat de boedel na het overlijden van Mejufvrouw Gerritje Schepel, aanzienlijk is vooruitgegaan en wel met f 21 168.— [van f 378.— op f 136 546.—1.
Voorts dat de boedel op 16 Sept. 1846 bezat als Actief:

¶ Fonds der affaire, of handel en fabryk in tabak, koffy, thee en kruidenierswaren onder de firma A. VEEN & ZOON, als opgemaakt door comparanten en den heer WILLEM BRUNINGS, fabrykant en koopman o. d. firma OLIVIER & COMPAGNIE, in tabak, koffy enz. te Sneek 56 000.— II Fonds der Olieslagerij „De Monnik“, in compagnie met den heer JENTJE WY-

BRANDI te Leeuwarden	„ 13787.—
JII Vastigheden, gewaardeerd door Uiltje EKEMA, kastelein, Oene Aukes	23 350.—
BONSMA, koopman, en Meinte MOLENAAR, stadsarchitect, allen	
teSneek : Huis en tuin, Kronenburg 12 300.— Pakhuis daarachter,	
met daartoe behoorende twee woonkamers, uitkomende in de Groote	
Kerkstraat „ 700.— Pakhuis Kleinzand, aangekocht 18 Mei 1838	
deels in gebruik bij W. en L. Veen deels bij den eigenaar zelve „ 3600,—	
De gerechte helft in de oliemolen, met gelijk aandeel in de daartoe	
behoorende oliebakken, koek- en zaadhokken, turf- en bergschuren,	
drie knechtswoningen, erf, tuin en zomerhuis „ 5750.—	

IV Hypothecaire schuldvorderingen [10 stuks] [waaronder een op JAN VEEN
Hzn 4000.—1

V Niet-hypothecaire schuldvorderingen [1 r] [waaronder 3 op JAN VEEN Hzn ca. à f 7 SSI.— 11650.—
en op WILLEM en LAMBERTUS VEEN à f 4000.—1

VI Publieke effecten [Nederland, Portugal, Spanje en Rusland I 1 1064.—

VII—XII Diversen [inboedel, kontante penningen, gereedschappen, huur en
rente, een bijental [f r 46.—1 4682.—

f 133547.—

Aldus gevaceerd op datum en plaats in het hoofd dezes gemeld, van des voormiddags 9 tot des namiddags 2 uren, alles gedaan in tegenwoordigheid van Engelbartus PIEBENGA, stadsbode en Halbo WILBERS, kantoorbediende, die onmiddellijk na voorlezing deze acte met partijen comparanten, de heeren kantonregter en grifher en mij notaris hebben geteekend.

GESLACHTSLIJST FAMILIE VAN GELDER

DIRK VAN GELDER	x Kampen	MACHTELD BRUINS
* Hattem 31-7-1685	5-10-1708	* Kampen 9-5-1688
t Kampen 28-7-1762		t Kampen 22-4-1769
AREND VAN GELDER ¹	x Amsterdam	ALIDA NIEUWENHUIZEN
gedoopt Kampen 5-7-1709	23-11-1732	* Kampen 8-10-1702

t Oost-Zaandam 14-5-1772

t 14-12-1747

later hertrouwd met Elisabeth la Maitre
daarna hertrouwd met Susanna Oortman
uit te huwelijk:

Ds HENDRIK VAN GELDER ²	x Amsterdam	MARIA SMIDT ³
* Amsterdam 8-3-1736	14-7-1760	* Amsterdam 5-10-1736
t West-Zaandam 3-10-1808		t Deventer 20-7-1772

later hertrouwd met Geertruid Eindhoven
uit te huwelijk:

PIETER SMIDT VAN GELDER [¶]	x Wormezweer	DIEUWERTJE SCHOLITEN ⁵
* Ouddorp [Z.H.] 27-9-1762	30-11-1783	* Wormerveer 8-3-1760
t Zaandam r s-y-1842		t Zaandam 20-12-1827

PIETER VAN GELDER ⁶	x	EVERTJE [EVA] EINDHOVEN ⁷
* Wormerveer 29-1-1792	x Wormerveer	* Blokzijl 15-10-1788
t Amsterdam 24-11-1868	27-8-181 s	t Amsterdam 12-1-1871
DEBORA JOHANNA VAN GELDER	x Wormerveer	EGBERT VEEN [VI 61]
* Wormerveer 31-12-1824	26-10-1849	* Sneek 2-2-1826
t Sneek 29-3-1872		t Sneek 17-5-1875

¶ Arend van Gelder was drogist te Amsterdam, later Oost-Zaandam. Hij was Ned. Herv. gedoopt [hoewel zijn moeder Doopsgezind was] doch door zijn vrouw Mennist geworden.

2 Ds Hendrik van Gelder was langer dan vijftig jaar voorganger bij verschillende Doopsgezinde gemeenten, laatstelijk [van 1781—1808] te West-Zaandam en een zeer gezien predikant, schrijver van verschillende verhandelingen

3 Maria Smidt was dochter van Ds [later Prof. I Petrus Smidt en Sara de Koker. Zij trouwde tegen den wil van den vader met diens leerling Hendrik van Gelder. Na haar dood kwam pas de verzoening, waarbij O.a. werd bepaald, dat deze tak den naam Smidt van Gelder zou gaan voeren.

4 P. Smidt van Gelder was in latere jaren een beroemd penningkundige. Bij zijn vijf en twintigjarige bruiloft werd een zilveren penning geslagen, terwijl zulks ook zou geschieden op zijn tachtigsten verjaardag, dien hij echter op twaalf dagen na niet mocht beleven. De penning is later, iets gewijzigd, uitgereikt. P. Smidt van Gelder en zijn vrouw woonden reeds een en twintig jaar te Wormerveer, alvorens zij konden besluiten om zich van Zaandam-West, resp. Koog-Zaandijk te laten overschrijven naar de Friesch Doopsgezinde Gemeente te Wormerveer. In 1818 verhuisden zij naar het groote buiten „Zaanlust" te Zaandam-Oost [nu Blauwvriesveeml.

5 Dieuwertje was een dochter van Maarten J. Schouten en Neeltje J. Kraye, papierfabrikant te Zaandijk, wiens zaak na zijn overlijden aan zijn schoonzoon overging. Deze legde den grondslag voor de Kon. Papierfabrieken Van Gelder Zoonen.

6 Papierfabrikant te Wormerveer, later te Amsterdam. Ter gelegenheid van hun gouden bruiloft op 27-8-1865 ontvingen alle nabestaanden een zilveren lepel en vork met inscriptie.

- 7 Eva Eindhoven was een dochter van Yntje Eindhoven en Jantje Jac. Mastenbroek, de eerste uit Zuidveen, de tweede uit Blokzijl geboortig. De tante Geertruid Eindhoven was de derde vrouw van Ds. Hendrik van Gelder.

(Ontleend aan het Stamboek van de Familie Van Gelder, door J. M. van Gelder — Uitgegeven bij L. J. Veen, A'dam 18991

GESLACHTSLIJST VAN DE FAMILIE BRUNINGS

CHRISTIAN BRUNINGS X MEITA MEIER

vier zoons, allen predikant:

CHRISTIAAN x SUSANNE SIBYLLA FUHN ¹

DAVID X ELIS. MARGARETHA Srx ²

JOHAN MELCHIOR X M. PH. WO, MRAD HARMEN X
ANNA MARIA DOELMAN

* Bremen 4-3-1708, t Drachten

6-4-1777, predikant Persingen r 73 1,

Hasselt 1737 en Drachten 1761

CHRISTIAAN JACOB BRUNINGS, * Persingen

Maart 1737, t Sneek 25-10-1794, stu- x

deerde medicijnen en theologie; 1763

Ned.-Herv. predikant Goingarijp, 1777

idem Herwen; recordhouder korte

preeken [zie Fr. Volksalmanak 18891,

maar een ijverig predikant.

JuRRIAN MACH. STAECK X JIFKA,

burgemeester v. Sneek 1624, t vO6r 1624

MACHIEL JURR. STAECK, t Ysbrechtum Apr.

1669, predikant, x 1634 TYDTIE

JuRGEN MACH. STAECK X EELKIE ULBES

ULBE JURGEN STAECK, ged. 3-1-1690, X 1712

TITIA Y. RuyrENBACH

JURGEN U. STAECK, ged. 8-2-1720, X

Sneek

DOETIE OuTGERS POSTHUMUS; ged. 19-4-

1721 4

Goingarijp 10-12-1769 TIETJE STAECK,a

*

Sneek 1747, Sneek 1826

7 kinderen:

JURGEN [1794 vroedman te Sneek; t 18001

HERMAN beiden op 20-jarigen leeftijd

DOETIE f aan de pokken overleden

MARIA (jong gestorven I

EMILIA CHRISTINA, t 1856, X HAAFKENS

GEORGE WILLEM [zie onderl

YPE STAECK, ged. Dec. 1783, x 1808

RICHTJE KOOPMANS, Joure

GEORGE WILLEM BRUNINGS, x DIRKJE EVERTZ, 1808 in kraambd gestor*

Herwen 1784, t Sneek Aug. 1826 ven tegelijk met dochtertje

XX 10-4-1815 GEPKE SAP, t 18-10-1826

Het echtpaar overleed aan de typhouse koorts, die Friesland na de overstroming van r 82

†t volgend jaar teisterden.

6 kinderen:

WILLEM OLIVIER, ⁵ * Sneek 31-12-181S, † Sneek 20-8-1 887

CHRISTIAAN JACOB * Sneek 29-1 1-1817 (zie onder)

JENSKEA MARIA, * Sneek Jan. 1821 x WYIZE TJOMMES STAM, Sneek [7 kinderen]

TITIA, * Sneek 10-10-1821 x AGGEus HAAGSMA, notaris Sneek [4 kind.]

ANNA, * Sneek 26-10-1823 x WATZE RYTINGA, Harlingen [S kinderen I

MARGARETHA JOHANNA, * Sneek 22-5-1826 x ANDRIES BLEEKER, Sneek [2 kinderen]

CHRISTIAAN JACOB BRUNINGS, * Sneek 29- x AGENIETJE WOLTMAN uit Heerenveen, *

11-1817, t Sneek 8-2-1887, apotheker te Watergraafsmeer 182 s, t Sneek 22-4-Sneek 1888

G EPKE

ELSKE

[jong gestorven I x ANTONIE VEEN [zie VII 101

I CHRISTIAAN BRUNINGS [1702—17631 had bij zijn eerste vrouw SUSANNE SIBYLLA Ft_IHN [t 17381 twee zoons, waarvan de oudste de vader was van twee beroemde Hollandsche ingenieurs: CHRISTIAAN [1757—18261 en CONRAD LtIDWIG BRLININGS (1775—18161 [Zie Elsevier's Encyclopedie I.

- 2 DAVID BRININGS [1794-1749] had uit zijn huwelijk met ELISABETH MARGARETHA SIX één zoon, CHRISTIAAN [r 736—18051, die in rechten, wijsbegeerte en natuurkunde studeerde. Hij werd ingenieur en woonde, ook als inspecteur-generaal over 's Lands Rivieren te Zwanenburg bij Halfweg. Zijn naam wordt nog immer genoemd als bekend waterbouwkundige, die o.a. als eerste de doorsteek van Holland-op-zijn-smalst propageerde.
- 3 TIETJE BRUNINGS-STAECK werd na 't overlijden van haar man krankzinnig, doch genas later. Drie harer kinderen werden toen door haar kinderloos geworden zuster ANTIE, die gehuwd was met WILLEM OLIVIER, burgemeester van Sneek, aangenomen, tezamen met een nichtje van OLIVIER. Dat nichtje trouwde terzelfde tijd als GEORGE WILLEM BRUNINGS met een ZIJLSTRA [vader van den lateren Harlinger burgemeesterl. De oude heer OLIVIER bepaalde, dat wie van beide paren 't eerst een kind kreeg, dat naar hem of naar zijn vrouw vernoemd zou worden, een boerenplaats onder Arum als pillegift zou krijgen. Het gezin ZIJLSTRA heeft deze eigenaardige wedstrijd met enkele dagen gewonnen!
- 4 JURGEN en vooral zijn broer YPE STAECK, de burgemeester, waren bekende glazeniers [Zie Ned. Glasschilders door W. Bogtman bij Allert de Lange, Amsterdam 1944, blz. 109—1141.
- S Ondanks het misloopen van de boerderij toch OLIVIER gedoopt en later firmant van OLIVIER & Co. en tevens stichter der kassiersfirma BRUNINGS & TEN CATE. Gehuwd met JELTJE TUYMELAER, 3 kinderen, waaronder BERTHA TITIA, gehuwd met HANSEN in Denemarken. Deze nam den naam BRUNINGS aan ter voortzetting van het geslacht.

GESLACHTSLIJST VAN DE FAMILIE PAEHLIG

JOHANN GEORG PÂHLIG

t Hiddesen 3-5-1748

XX rt-1t-1720

FLORENTINE PETRONELLA
DIESTELHORST

* Detmold 4-10-1694

[bij Detmold]
Opperhoutvester en
Opperjagermeester van den
toenmaligen Graaf van Lippe

† Hiddesen 27-4-1752

JOHANN ERNSr PXHLIG
* Hiddesen 1726
t Schwalenberg 30-4-1762
Predikant

x Detmold
7-8-174s

AMALIA RICKMEYER
* Detmold 29-5-1721

t Almena [Lippel Juli 1 25 4

CARL CHRISTIAN LEVIN G [na zijn inschrijving als	xx 13-8-1807	SYBEN JANNES HAYKENS * Oostwold 11-6-1786
t te Groningen zich nocmende schrijvende L. CHRISTIAAN PAEHLIG Almena 9-10-1752 t oningen 19-9-1814 eraar in 't Burgerlijk an de Universiteit te Groningen		t Groningen 21-3-1868
NES HERMAN PAEHLIG Groningen r s-9-r812 Gravenhage 27-6-1879	x Groningen 15-2-1849	CLARA WIBBINA VAN IDDEKINGE * Groningen 12-9-1819
Rijksbetaalmeester, stelijk 's-Gravenhage		t Rotterdam 12-10-1870
RUDOLF PAEHLIG Groningen 2-2-1854 Sneek 28-1-1907 ter der Infanterie van het Ned. Incl. Leger	x bij volmacht Rotterdam 30-8-1877	MARIA JACOBA ADRIANA H00L * Rotterdam 12-11-1857 t 's-Gravenhage 29-9-1923
RA WIBBINA PAEHLIG m I [Java] 27-9-1880 Gravenhage 15-8-1918	x Sneek 28-5-1900	LAMBERTUS JACOBUS VEEN (VII 1 * Sneek 7-1-1863 † Amsterdam 20-9-1919

LIJST VAN AFBEELDINGEN

STAMLAND

Kaart van het Land van Vollenhove	tegenover	13 Plattegrond
Waterpoort te Sneek		18 Oud-Sneek [naar

Noorder- Oosterpoort te Sneek KOLONIALE		19 Stedenatlas
---	--	----------------

WAREN TAK

Antonie Veen Hzn [V 141 naar pastel	tegenover	30 Blauw 1 6 52 1 56/57
-------------------------------------	-----------	-------------------------------

Pand A. Veen Zoon en Oud Waaggebouw		31 ZAANSCHÉ TAK
-------------------------------------	--	-----------------

Oliemolen „De Monnik" te Sneek		32
--------------------------------	--	----

Prijscourant Koloniale Waren 1861		33
-----------------------------------	--	----

WIJN TAK

Garde d'Honneur [zie Willem Veen V 161	tegenover	48
Lambertus Veen V 21]		49

CACAOFABRICATIE

Cacaomolen „De Cacaoboom" te Koog aan de Zaan tusschen 72/73

Jan Veen [V 171		72/73
-----------------	--	-------

Molengezicht Zaanstreek omstreeks 1900		72/73
--	--	-------

Fabrieksmerk J. Veen Co DOMINÉ'S		72/73
----------------------------------	--	-------

TAK

Doopsgezinde Vermaning te Bovenknijpe	tegenover	80
---------------------------------------	-----------	----

Ds. Pieter Veen Sr. [V. 191		81
-----------------------------	--	----

KASSIERS TAK

Kassierskantoor Egbert Veen Co, Sneek	tegenover	96
---------------------------------------	-----------	----

Stins, Marktstraat Sneek [naar ets Ids Wiersmal		97
---	--	----

UITGEVERS TAK

Zeiljacht „VVilhelmina"	tegenover	102
-------------------------	-----------	-----

L. J. Veen Ezn. [VII ISI		103
--------------------------	--	-----

Kantoorgebouwen L. J. Veen		106
----------------------------	--	-----

Kantoor Pakhuizen L. J. Veen's Uitgevers- maatschappij N.V.		107
--	--	-----

Ex Libris L. J. Veen		110
----------------------	--	-----

FRIESLAND

GESLACHTSLIJSTEN

Luytje [Veen] [aan de achterzijde bedrukt met het testament van Simon Veen	tegenover 28
Antonie Veen en Gerritje Schepel	49
Id. vrouwelijke lijn	49
Lambertus Veen en Rinske van Altena	64
Familie Van Altena	
Jan Veen Hzn. en Sjoukje Ennema	76
Pieter Veen Hzn. en Grietje Feenstra	86
Familie Ten Cate	op 128
Familie Schepel	129
Familie Van Gelder	131
Familie Brunings	133
Familie Paehlig	1 3
	S
Stamboom van het Geslacht Veen	tegenover 144

INHOUD

Wapen der Familie Veen	
Opdracht	
Voorwoord	
	Het Stamland 11
	De Koloniale Waren tak 29
	De Wijn tak 49
De Zaansche tak en de Chocolate-fabricatie	65
	De Dominé's tak 77
	De Kassiers tak 87

De Uitgevers tak	101
Friesland	111
Lijst van afbeeldingen	136
Familie-Aanteekeningen	139
Geslachtslijst	144
Verklaring der gebruikte teekens	

• geboren

O ondertrouwd x gehuwd xx hertrouwd X gescheiden t
gestorven Δ gesneuveld □ begraven

FAMILIEAANTEKENINGEN

FAMILIEAANTEKENINGEN

FAMILIEAANTEKENINGEN

FAMILIEAANTEKENINGEN

FAMILIEAANTEKENINGEN

COLOPHON

Deze uitgave werd naar aanwijzingen van JOHAN H. VAN EIKEREN
gezet uit de Perpetualetter door MEIJER 's BOEK- EN
HANDELSDRUKKERIJ te Wormerveer. Driehonderd genummerde
exemplaren zijn gedrukt op oud-Hollandsch papier van de firma VAN
GELDER ZONEN te Amsterdam en in den handel gebracht door L. J.
VEEN 's UITGEVERSMAATSCHAPPIJ N.V. De band werd verzorgd
door de binderij van ELIAS P. VAN BOMMEL te Amsterdam

No. / s.